

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 26 жніўня 1988 г. № 34 (3444) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

У Цэнтральным Камітэце КПБ

Аб 70-годдзі Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі

Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі прыняў пастанову «Аб 70-годдзі Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі». У ёй адзначаецца, што за сем дзесяцігоддзяў сацыялістычнага развіцця Савецкай Беларусі ператварылася ў індустрыяльную рэспубліку з шматгаліновай сельскай гаспадаркай, высокім навукова-тэхнічным патэнцыялам. Значна ўзрос матэрыяльны і духоўны ўзровень жыцця насельніцтва.

У сучасных умовах камуністы, працоўныя Беларусі разам з ўсёй партыяй, савецкім народам настойліва ажыццяўляюць стратэгічны курс XXVII з'езда КПСС, XIX Усесаюзнай парткаферэнцыі на ўсебаковае і рэвалюцыйнае абнаўленне савецкага грамадства, паскарэнне яго сацыяльна-эканамічнага развіцця. Разгортваецца работа па паглыбленню радыкальнай эканамічнай рэформы, далейшай дэмакратызацыі жыцця грамадства і партыі.

Прынята рашэнне адзначыць 70-ю гадавіну Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі як важную палітычную падзею, вялікае свята ў жыцці рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігенцыі і моладзі, усіх працоўных рэспублікі.

Абкомам, гаркомам, райкомам КПБ, лярвічным партыйным арганізацыям даручана забяспечыць шырокае растлумачэнне сучасна-гістарычнага значэння Вялікага Кастрычніка, яго ўплыву на рэвалюцыйныя пераўтварэнні ў Савецкай Беларусі. Пераканаўча раскрываць арганічную сувязь здзяйсненняў Кастрычніцкай рэвалюцыі з цяперашняй перабудовай усіх бакоў жыцця савецкага грамадства.

Падрыхтоўку і святкаванне

юбілею прапанавана выкарыстаць для ўзмацнення патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання, далейшага ўздыму вытворчай і грамадска-палітычнай актыўнасці камуністаў і беспартыйных, камсамоўцаў і моладзі, усіх працоўных рэспублікі ў барацьбе за практычную рэалізацыю рашэнняў XXVII з'езда партыі, устаноўкаў XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС.

Арганізатарскую і палітычную работу партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх камітэтаў і арганізацый, савецкіх і гаспадарчых органаў трэба падпарадкаваць, гаворыцца ў дакуменце, задачам паглыблення радыкальнай эканамічнай рэформы, паляпшэння харчовага забеспячэння, вырашэння жыллёвай праблемы, павелічэння вытворчасці тавараў народнага спажывання, карэннай перабудовы сферы абслугоўвання насельніцтва. Усямерна ўмацоўваць палітычную згуртаванасць, дружбу і брацтва працоўных рэспублікі з усімі народамі СССР, павышаць адказнасць працоўных калектываў за выкананне дагаворных абавязанняў і стварэнне ўраўнаважанай і прадукцыйнай працы ў іншых рэгіёнах, за павелічэнне ўкладу Савецкай Беларусі ў эканоміку краіны.

Разгарнуць масавае сацыялістычнае спаробніцтва за паспяховае выкананне планавага заданняў 1988 года і дванаццатой пяцігодкі, за дастойную сустрэчу 70-годдзя Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі.

Для арганізацыі і правядзення ў рэспубліцы мерапрыемстваў, звязаных з будучым юбілеем БССР і Кампартыі Беларусі, утворана камісія пад старштвам Кавалёва М. В. — старшыні Савета Міністраў БССР.

Партыйным камітэтам і арганізацыям сумесна з прафсаюзнымі і камсамольскімі органамі, іншымі грамадскімі фарміраваннямі прапанавана распрацаваць і ажыццявіць канкрэтныя арганізацыйна-палітычныя мерапрыемствы, прысвечаныя 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, у якіх прадугледзены:

— віншаванне актыўных барацьбітоў за справу Вялікага Кастрычніка, ветэранаў партыі, рэвалюцыі і працы, удзельнікаў грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, войнаў-інтэрнацыяналістаў. Асабліваю ўвагу ўдзяліць паляпшэнню іх жыллёва-бытавых умоў, сацыяльнага забеспячэння і медыцынскага абслугоўвання;

— рэалізацыю дадатковых мер па ўвекавечванні памяці загінуўшых барацьбітоў за перамогу Савецкай улады ў Беларусі, абаронаў сацыялістычнай Айчыны, па добраўпарадкаванню, рэканструкцыі і абнаўленню помнікаў і абеліскаў, мемарыяльных знакаў, месц пахавання. У дні святкавання юбілею арганізаваць ля гэтых месцаў мітынгі, ускладанне вяноў і кветак, іншыя масава-палітычныя мерапрыемствы, прысвечаныя светлай памяці загінуўшых герояў;

— правядзенне ў сістэме палітычнай і эканамічнай вучобы, масавых форм прапаганды тэарэтычных і навукова-практычных канферэнцый, конкурсаў рэфератаў па праблемах развіцця палітычнай сістэмы, нацыянальных адносін у СССР, павышэння культуры міжнацыянальных сувязей, здзяйсненні Кампартыі Беларусі па рэалізацыі рашэнняў XXVII з'езда партыі, XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС;

— арганізацыю ў калектывах прадпрыемстваў, навучальных і іншых устаноў, па месцы пражывання насельніцтва цыклаў лекцый, палітычных гутарак, дыскусій, сустрэч працоўных і моладзі з ветэранамі партыі, ваіны і працы, выступленняў кіраўнікоў партыйных і савецкіх органаў, грамадскіх арганізацый, вучоных і спецыялістаў, правядзенне кінафестываляў, мастацкіх выставак, спартыўных спаборніцтваў, іншых масава-палітычных мерапрыемстваў, прысвечаных юбілею.

Інстытуту гісторыі партыі пры ЦК КПБ, Мінскай вышэйшай партыйнай школе сумесна з АН БССР і Міністэрствам народнай асветы БССР даручана правесці ў снежні г. г. навукова-тэарэтычную канферэнцыю, прысвечаную 70-годдзю Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі. Выдавецтву «Беларусь» выпусціць матэрыялы канферэнцыі асобным зборнікам.

Прадугледжваецца таксама: выпуск палітычнай і мастацкай літаратуры, фотаальбомаў, буклетаў, календароў, плакатаў юбілейнай тэматыкі; правядзенне ў лістападзе г. г. месячніка па прапагандзе і распаўсюджанню грамадска-палітычнай і сацыяльна-эканамічнай літаратуры, рэспубліканскай кніжнай выстаўкі; арганізацыя перасовачнай рэспубліканскай фота-выстаўкі аб барацьбе працоўных за ажыццяўленне рашэнняў XXVII з'езда КПСС, XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі, аб дзясяцігоддзі Беларусі за 70 гадоў Савецкай улады, паказ яе ва ўсіх абласных цэнтрах і буйных гарадах рэспублікі.

Рэдакцыям газет і часопісаў, тэлебачання і радыёвяшчання даручана ўсебакова асвятляць

ход падрыхтоўкі і святкавання юбілею. Шырока і ярка адлюстроўваць дзясяцігоддзі працоўных Беларусі за гады Савецкай улады ў эканоміцы, сацыяльнай і культурнай галіне. Публікаваць нарысы аб людзях, якія ўвайшлі ў гісторыю рэспублікі, складаюць яе нацыянальную гордасць. Пераканаўча раскрываць, што перабудова — жывы працяг Кастрычніцкай рэвалюцыі, далейшае развіццё сацыялістычнай дэмакратыі, вяртанне сацыялізму ленинскага аблічча. Прапагандуючы дзясяцігоддзі БССР, аргументавана паказваць, які ўклад яна ўносіць у скарбонку краіны, што атрымлівае з саюзнага фонду для ўласных патрэб. Паслядоўна адлюстроўваць ролю Кампартыі Беларусі ва ўсіх здзяйсненнях рэспублікі.

30 снежня 1988 г. у г. Мінску плануецца правядзенне сумеснага ўрачыстага пасяджэння Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі і Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, мінскіх абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога Саветаў народных дэпутатаў з удзелам прадстаўнікоў партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый рэспублікі, калектываў працоўных горада Мінска, войнаў Савецкай Арміі.

У снежні г. г. пройдуць сумесныя ўрачыстыя пасяджэнні абласных, гарадскіх, раённых камітэтаў партыі і адпаведных Саветаў народных дэпутатаў з удзелам прадстаўнікоў працоўных калектываў, грамадскіх арганізацый і воінскіх часцей, а на прадпрыемствах, будоўлях, у калгасах і саўгасах, навучальных і іншых установах — урачыстыя сходы працоўных у гонар 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі.

Прэстыж роднай мовы

У рэзалюцыі XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС «Аб міжнацыянальных адносін» запісана: «Важнейшы прынцып нашай многанациональнай дзяржавы — свабоднае развіццё і раўнапраўнае выкарыстанне ўсімі грамадзянамі СССР родных моў, авалоданне рускай мовай, добраахвотна прынятай савецкімі людзьмі ў якасці сродку міжнацыянальных зносін. Неабходна ствараць усе ўмовы, каб нацыянальна-руская двухмоўнасць развілася гарманічна і натуральна, з улікам асаблівасцей кожнага рэгіёна, была свабодна ад фармалізму».

Ясная, дакладная фармулёўка. Што робіцца ў Беларусі па рэалізацыі ўстаноўкаў партыйнага форуму, як міністэрствы, ведамстваў, грамадскія арганізацыі вырашаюць гэтыя праблемы? БЕЛТА падрыхтавала некалькі інтэрв'ю з кіраўнікамі Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры рэспублікі, Дзяржкамвыда, Дзяржтэлерадыё, Саюза пісьменнікаў БССР, Інстытута мовазнаўства АН БССР.

Пачынаецца цыкл гутаркаў з першым намеснікам міністра народнай асветы БССР Л. К. СУХНАТ.

— Людміла Канстанцінаўна, мы невыпадкова вырашылі адкрыць гэты цыкл гутаркаў з вамі. Не спрашчаючы існуючую сітуацыю, не драматызуючы яе, трэба прызнаць, што праблема развіцця беларускай мовы патрабуе неадкладнага вырашэння.

Бясспрэчна і тое, што пачынаць яе неабходна са школы...

— Згодна з вамі. Пасляваенны час пакінуў нам немалы груз супярэчнасцей, звязаных са сферай ужывання беларускай мовы.

Людміла СУХНАТ:

«ПАЧНЁМ СА ШКОЛЫ»

Але думаю, праблема гэтая ў апошнія гады некалькі «загаварылі». А адным выражэннем занепакоенасці іх не вырашыць. Патрэбны не лозунгі і заклікі, а канкрэтныя справы.

— Тады ў такім жа напрамку пастараемся пабудаваць і нашу гутарку. Першая прапанова — хоць бы кратка абрысуць націну, якая складалася з вывучэннем роднай мовы ў школе.

— Практычна ўсе школы з беларускай мовай навучання знаходзяцца ў сельскай мясцовасці, з 1953 па 1988 год іх стала менш амаль у 2,5 раза. Але нават у іх далёка не заўсёды і далёка не ўсе дысцыпліны выкладаюцца на беларускай мове — не хапае настаўнікаў-прадметнікаў, якія валодаюць ёю.

У лютым 1987 года Міністэрства асветы БССР выдала спецыяльны загад, у якім вызначаны меры па паляпшэнню выкладання беларускай мовы. Не буду стамляць пералічэннямі, скажу толькі, што гэта дастаткова сур'ёзная праграма, якая вызначыла нашу работу ў гэтым напрамку на некалькі гадоў наперад. Падкрэслію: сёння мы настойліва прапануем выкананню мясцовых Саветаў народных дэпутатаў адкрываць школы і класы з беларускай мовай навучання. Думаецца, у сёлетнім годзе ўсе жадаючыя

атрымаюць магчымасць вучыць дзяцей на роднай мове... — Прабачце, што перабіваю, але такая магчымасць была прадастаўлена і ў мінулым годзе. І калі мы правільна інфармаваны, жадаючыя аказаліся нямнога — з 25 тысяч заяваў-гараджан, якія падалі заявы аб прыёме дзяцей у школы, толькі 113 чалавек выбралі ілассы з беларускай мовай навучання.

Гэта сапраўды так. На жаль, не лепшае становішча і ў сёлетнім годзе. Цяпер у Мінску пададзена каля 300 заяў, у іншых гарадах значна менш. Вядома, «сілавым» метадам, націскам на бацькоў гэту праблему не вырашыць. Выбар мовы навучання дзяцей у школе павінен, несумненна, ажыццяўляцца на аснове поўнай добраахвотнасці, асабістай перакананасці і ўсведамлення кожным жыхаром рэспублікі грамадскай карыснасці ведання некалькіх моў — аднаго з

(Заканчэнне на стар. 2).

«ПАЧНЁМ СА ШКОЛЫ»

(Заканчанне.
Пачатак на стар. 1).

асноўных паказчыкаў культуры чалавека. Трэба, калі хочаце, адрэзаць у людзей пачуццё павягі да роднага слова, гордасці за мову нашых бацькоў. Аднак нельга не бачыць і яўна ненармальнай сітуацыі, калі беларуская мова аказалася ў рэспубліцы адзіным прадметам школьнай праграмы, вывучэнне якой залежала ад жадання бацькоў.

— Але ж сёння карціна мяняецца?

— Так, і прыметна. У мінулым годзе ў рэспубліцы былі выслабаны ад вывучэння беларускай мовы толькі тры працэнты вучняў (для параўнання: у 1969 годзе — 30 працэнтаў), а па Мінску — 8,5. Думаю, што ў сёлета годзе лічбы гэтыя будуць значна ніжэйшыя. І ў гэтым наша прынцыповая пазіцыя.

Магу дадаць, што ў тым жа мінулым навучальным годзе мы дадаткова адкрылі 8 школ з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры, некалькі першых класаў з беларускай мовай навучання.

— А калі глянуць на перспектыву?

— У гэтым годзе ў рэспубліцы будзе 37 школ з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры. У Мінску, Гродна, Брэсце, Баранавічах і радзе іншых месц дадаткова адкрываюцца першыя класы з

беларускай мовай навучання. З наступнага года ва ўсіх школах з рускай мовай навучання беларуская ў абавязковым парадку будзе вывучацца з другога класа — сёння яе як прадмет пачынаюць вучыць толькі ў трэцім. Падрыхтаваны ўжо новыя праграмы, ідзе напружаная работа па стварэнню новых падручнікаў. У гэтым навучальным годзе ў 1—2 класах з рускай мовай навучання ўводзіцца спецыяльны падрыхтоўчы курс беларускай мовы.

Але пачынаць, я лічу, трэба нават не са школы, а з дзіцячых садоў. Таму толькі ў Мінску мы сёлета сфарміравалі больш 40 груп з нацыянальнай мовай выхавання і навучання. Упэўнена, што гэта добры фундамент для будучых беларускіх класаў шасцігодкаў.

— Людміла Канстанцінаўна, згадзіцеся, што вырашыць нават намечанае на бліжэйшы год-два пры вострым недахваце кадраў, будзем шчырымі, зусім не проста...

— Вы маеце рацыю. Сёння, як ніколі, адчуваем мы гэту праблему. І тым не менш, плануем, што нават з улікам адкрыцця новых школ і класаў з беларускай мовай навучання, да 1992 года дэфіцыт кадраў будзе ліквідаваны. За кошт павелічэння прыёму на 25—50 чалавек на адпаведныя аддзяленні педагогічных ВНУ рэспублікі. У 1991 годзе выпуск маладых спецыялістаў на дзённых аддзяленнях педагогічных ВНУ будзе складаць 550 чалавек,

гэта значыць у межах патрэбнасці.

— Але планы і рэальнасць далёка не заўсёды супадаюць. Вось, напрыклад, якія лічбы нам далі ў Дзяржкамстаце БССР. У 1981 годзе на беларускія аддзяленні ўсіх ВНУ былі прыняты 753 чалавекі. Праз пяць гадоў здалі дзяржэкзамены і атрымалі дыпломы амаль на сто чалавек менш...

— Абсалютная лічба падобна на фразу, вырваную з кантэксту. У кожным канкрэтным выпадку, з кожным чалавекам трэба разбірацца асобна. Упэўнена скажу, што прыблізна такая ж статыстыка за кошт «адсеву» і на аддзяленнях рускай мовы і літаратуры, ды і па любой іншай спецыяльнасці.

— А як ідуць справы з беларускай мовай у саміх ВНУ?

— Практычна ўсе лекцыі па лінгвістычных і літаратурна-культурных дысцыплінах на беларускіх аддзяленнях філалагічных факультэтаў чытаюцца на беларускай мове, на нямоўных аддзяленнях уведзены абавязковыя практычныя курсы беларускай мовы, а на педагогічных аддзяленнях універсітэтаў — дадатковыя курсы нацыянальнай літаратуры і гісторыі. Цяпер пераводзім на беларускае выкладанне грамадска-палітычных дысцыплін, уводзім абавязковыя спецыяльныя і спецыяльныя курсы па праблемах роднай мовы.

— Аднак, усе гэтыя намаганні будуць марнымі без добрых падручнікаў...

— Толькі за 1985—1987 гады мы падрыхтавалі і выдалі разам з Дзяржкамвыдам 22 наву-

чальныя і метадычныя дапаможнікі па беларускай мове і літаратуры. Да 1992 года намячам выдаць дадаткова да ўжо запланаваных больш як 50 назваў навучальна-метадычнай літаратуры. Са студзеня 1988 года ўбачыць свет часопіс «Беларуская мова і літаратура ў школе».

Многа пытанняў задавалася нам наконце новага падручніка гісторыі БССР. Як такога, конкурсу на яго не атрымалася — аўтарскім калектывам быў падрыхтаваны адзін рукапіс. Цяпер мы яго тыражувем і накіроўваем ва ўсе зацікаўленыя арганізацыі і школы для шырокага грамадскага рэцэнзавання. Вядома, на гэта патрэбен час, затым трэба будзе абгульваць усе заўвагі і прапановы, дапрацаваць рукапіс. Так што, напэўна, да пачатку наступнага навучальнага года выдаць падручнік не паспеем. Але думаецца, паспешлівасць тут справа не памочнік. Распрацавана прынцыпова новая праграма па географіі БССР. Конкурсам вызначан лепшы падручнік, які хутка будзе выдадзены.

Значна горш справы з дыяфільмамі і вучэбнымі кінастужкамі. Вырашыць гэту праблему ў рэспубліцы не ўдалося, і мы з вялікімі цяжкасцямі заказваем іх на «Кіёнавуцфільме». Па планах Дзяржкіно СССР «Беларусьфільм» здымае нам толькі адну вучэбную стужку ў год.

— Можна, наступнае пытанне вам здацца нечаканым. У рэспубліцы маса газет і выдавецтваў, радыё і тэлебачанне, іншыя арганізацыі, дзе патрэбны перакладчыкі з рускай на бе-

ларускую мову і наадварот. Ці не плануецца пачаць іх падрыхтоўку, скажам, на філфаку БДУ імя У. І. Леніна?

— Сапраўды, пытанне нечаканае. Асабіста я лічу, што, улічваючы блізкасць моў, добры выкладчык беларускай мовы зусім кваліфікавана можа справіцца з гэтай задачай. Вядома, што ў рэспубліках Прыбалтыкі такіх спецыялістаў рыхтуюць. Праўда, не многа — разам з пасланцамі з іншых рэспублік ад пяці да дзесяці чалавек у год. Там ініцыятарамі выступаюць саюзы пісьменнікаў. Яны вызначаюць, колькі патрэбна такіх людзей падрыхтаваць, дапамагаюць метадычна і практычна. Калі такая неабходнасць ёсць, мы гатовы сумесна з Саюзам пісьменнікаў БССР і іншымі зацікаўленымі арганізацыямі разгледзець гэта пытанне і садзейнічаць яго вырашэнню.

— Што б мы ні намерзілі, якую б грандыёзную праграму ні абвясцілі (а яна ўжо вызначана і на наступныя гады), — сказала ў заключэнне гутаркі Л. К. Сухнат, — цяжка разлічваць на яе рэалізацыю, калі ў рэспубліцы не будзе сфарміравана адпаведная грамадская думка, не будзе створана адпаведнае моўнае асяроддзе. Сёння патрэбны паслядоўнасць і шчырая зацікаўленасць усіх, хто прама або ўскосна звязан з вырашэннем важнейшай праблемы, — адрэзаем значнасці і ролі роднай мовы. І кожны з нас павінен дакладна вызначыць сваё месца ў гэтай важнейшай справе.

БЕЛТА.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

СТВОРАНА ГРАМАДСКАЯ КАМІСІЯ

У мэтах узмацнення кантролю за захаванасцю аб'ектаў гістарычнага цэнтра Мінска пры будаўніцтве другой лініі Мінскага метрапалітана і ўлічваючы думку грамадскасці, выканком Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў стварыў грамадскую камісію па кантролю за эфектыўнасцю і якасцю рэалізацыі мерапрыемстваў па забеспячэнню захаванасці аб'ектаў гістарычнага цэнтра г. Мінска пры будаўніцтве і эксплуатацыі другой лініі метрапалітана.

У камісію ўвайшлі лабарант СШ № 124 С. Арамейка, інжынер-праграміст Навукова-даследчага інстытута мікрабіялогіі М. Аршыкаў, студэнт БДУ імя У. І. Леніна С. Вітушка, намеснік старшыні праўлення Беларускага фонда культуры Л. Валюеў, намеснік галоўнага архітэктара горада А. Грэчын, член гарадскога Савета таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры У. Дзянісаў, фрэйзер-рушчык ДПЗ-11 М. Еўтыхевіч, загадчык аддзела рэдакцыі газеты «Вячэрні Мінск» Б. Залескі, старшыня гісторыка-мемарыяльнай камісіі СМ БССР М. Купава, начальнік майстарні інстытута «Белдзяржпраект» В. Малышаў, мастак А. Марач-

кін, старшы навуковы супрацоўнік інстытута гісторыі АН БССР З. Пазняк, кампазітар А. Рашчынскі, галоўны рэдактар часопіса «Мастацтва Беларусі» Я. Сахута, прафесар Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута В. Шаранговіч, старшыня пярвічнай арганізацыі таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры СМ БССР Ф. Янушкевіч і іншыя.

Камісіі дадзена права ўносіць прапановы ў Мінскі гарвыканком аб прыняцці мер і прыцягненні да адказнасці службовых асоб у выніку выяўлення фактаў нізкай якасці правядзення ўказаных работ і адступлення ад дзеючых нарматыўных і тэхналагічных патрабаванняў, прыцягваць да работ камісіі неабходных спецыялістаў рознага профілю, выкарыстоўваць сродкі масавай інфармацыі для публікацыі матэрыялаў аб ходзе правядзення работ.

Кіраўнікам прадрываўства, арганізацыі і ведамстваў, занятых правядзеннем будаўнічых работ і рэалізацыі мерапрыемстваў па ахове аб'ектаў гістарычнага цэнтра горада, указана на неабходнасць забяспечыць належныя ўмовы для работы грамадскай камісіі.

У РЭЧЫШЧЫ

ЎЗАЕМАРАЗУМЕННЯ

У нашай рэспубліцы знаходзілася група прадстаўнікоў так званай «партыі зялёных» з Федэратыўнай Рэспублікі Германіі, у склад якой уваходзілі настаўнікі, свяшчэннікі, пенсіянеры. Госці пазнаёміліся з жыццём беларускага народа, цікавіліся, як у нашай краіне ідзе барацьба за мір, за ўсеагульнае і поўнае раззбраенне.

Адна з сустрэч адбылася ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Намеснік старшыні таварыства Н. Нерад, якая адкрыла сустрэчу, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. Зуёнак, мастацтвазнавец і мастак У. Бойка і іншыя, адказваючы на шматлікія пытанні прадстаўнікоў «партыі зя-

лёных», падрабязна расказалі аб культурным жыцці Беларусі. У вострым дыялогу, у які ператварылася гаворка, госці і гаспадары закраналі такія тэмы, як роля літаратуры і мастацтва

ў жыцці савецкага грамадства, свабода творчасці сапраўднай і ўяўнай, грамадзянскі абавязан творцы, літаратура і перабудова.

Фота А. КАЛЯДЫ.

...КАНЦА ЁЙ НЕ БУДЗЕ!

СВЯТА У ЛЮЦІНЦЫ

Гэта стала ўжо традыцыяй: спелым летам, звычайна паміж заканчэннем сенакосу і пачаткам жніва, на былой сядзібе Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, што ў вёсцы Малая Люцінка на Валожыншчыне, збіраюцца шанавальнікі творчасці бацькі новай беларускай літаратуры, першага яе класіка. Тут, дзе пражыў ён свае шчасліва-горкія 44 гады і напісаў усё, што мы сёння ведаем, вершам і прозаю гучаць словы прызнання, захаплення, удзячнасці Пісьменніку, Рэвалюцыянеру, Асветніку, Тэатральнаму дзеячу. А калектывы мастацкай самадзейнасці раёна ўскладаюць на алтар паміці Беларускага Дудара вя-

нок, сплечены з народных песень і танцаў. І самаю яркаю кветкай у ім зіхаціць пастаюнка неўміручай «Пінскай шляхты»...

Так было і на гэты раз. У нядзелю, 14 жніўня, сабраліся ў Малой Люцінцы сяляне навакольных вёсак, мясцовая інтэлігенцыя. Прыехалі і госці: з недалёкага адсюль Дома творчасці пісьменнікаў, які цяпер носіць імя В. Дуніна-Марцінкевіча, са стольняга Мінска. Урачыстасці пачаліся выступленнямі першага сакратара Валожынскага райкома партыі К. Фянько і першага сакратара праўлення СП БССР Н. Гілевіча. Пра пазта і драматурга, рэжы-

сёра і акцёра, лібрэтыста і педагога, перакладчыка і публіцыста, асветніка і рэвалюцыянера — пра ўвесь духоўны мацярнік, імя якому «Вінцэнт Дуніна-Марцінкевіч», — цёпла гаварылі землякі Дудара: сакратар РК КПБ Н. Пташнік, пазт і перакладчык з Вішнева П. Бітэль, краязнавец-энтузіяст, дырэктар Шынкуўскай школы Г. Равінскі, настаўніца Пяршайскай школы, кіраўнік школьнага музея В. Дуніна-Марцінкевіча М. Пратасевіч-Русовіч, шацікласніца Івянецкай СШ, дыпламант міжнароднага конкурса дзіцячага малюнка Таня Суднік. Не пакінула нікога раўнадудным шчырае слова мінскіх гасцей — пісьменнікаў У. Дамашэвіча, А. Вольскага, А. Капальні, Я. Міклашэўскага, Г. Каржанеўскай, літаратуразнаўца Я. Янушкевіча. З асаблівай увагай былі выслуханы выступленні літаратараў з братніх рэспублік, якія працуюць у Доме творчасці: Ю. Кавалёва і У. Скобелева (РСФСР), А. Адамава (Дагестан), Расула-зада (Азербайджан). І, зразумела, дружнімі воплескамі прысутных сустракалася кожнае выступленне самадзейных артыстаў з

Івянца і Ракава, Валожына і Пяршаю, асабліва — сцэны з «Пінскай шляхты»...

Сёлета ўшанаванне памяці В. Дуніна-Марцінкевіча прысвечалася 180-й гадавіне з дня яго нараджэння і 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі. Выдатны юбілей! Як прынята ў такіх выпадках, многа і слухна гаварылася пра нашы дасягненні ва ўсіх сферах народнай гаспадаркі і культуры. Аднак, згодна ленинскаму запавету і духу часу (перабудова!), значная ўвага звярталася і на нявырашаныя праблемы. Галоўнейшая з іх — неабходнасць тэрміновай адбудовы сядзібы Дуніна-Марцінкевіча, якая б стала не толькі музейным будынкам, але і культурна-асветнай устаною. Пра гэта даўно марачы старшыня мясцовага калгаса К. Захарэвіч і сакратар парткома гаспадаркі Г. Баўтрэль, старшыня Пяршайскага сельсавета І. Чэрнік, якія нямала робяць для арганізацыі святаў Дудара, нашта сёлета. Але дзе ўзяць сродкі, неабходныя матэрыялы? Першы сакратар райкома партыі ў сваім выступленні нагадаў: гэтым летам калектыву Лявоўскага драматычнага імя

М. Занькавецкай пад час гастроляў у Мінску даў спекталь, сродкі ад якога пералічыў у Беларускі фонд культуры на будаўніцтва Дома-музея Дуніна-Марцінкевіча ў Люцінцы. Хацеўся б, каб гэты пачынаў падтрымліваць усе беларускія тэатральныя калектывы, працаўнікі Валожынскага раёна, Усе шанавальнікі творчасці Беларускага Дудара. Відаць, пры Беларускім фондзе культуры варты стварыць грамадскі камітэт ушанавання памяці В. Дуніна-Марцінкевіча, які б наардынаваў усю работу як па стварэнні Дома-музея, так і наогул па ўвекавечанні імя аўтара «Пінскай шляхты». Дарэчы, вучні вышэйняй студыі Івянецкай СШ тут жа, на свяце, прадавалі свае гліняныя вырабы (юбілейныя медалі, свісткі і ў выглядзе птушак і пегасай) — збіралі сродкі на Дом-музей пісьменніка.

Свята закончылася. Людзі разыходзіліся, раз'яздзіліся ўжо не толькі з пачуццём удзячнасці, але і з адчуваннем абавязку перад тым, хто, кажучы словамі Янікі Купалы, Як стораж, стаў смела на варце Радзімых запущаных гоняў. Стаў сяць па-свойму ўсё тое, што мы далей сеем сягоння...

Умеў ён прынадна настроіць Тон ёмі ў дудзе-самагудзе. Што нам і цяпер яна грае. І вечна канца ёй не будзе. Вячаслаў РАГОЙША.

Рыгор БАРАДУЛІН

**Ламяці ахвяр
у Курапатах**

Моцы больш нестасе
У атлантаў пакут.
Судны дзень настасе,
На зямлі —
Страшны суд.

Ад матык і ад віл,
Ад сталоў, ад станкоў
Пастаяльцы магіл
Лямант шлюць да вякоў.

З-пад пяці — і — шасці —
концых зорак, крыжоў
Страх, жывы ў забыці,
Па забойцаў прыйшоў.

Страх не знік, не сканаў,
Ён вярнуўся назад
З ям, дзе Унутраных спраў
Лютаваў Наркамат.

Страх хіба што на міг
Перапоўніць дупло,
е ў забойцаў саміх
Сэрца чуцца магло.

Катам цесна ў катле —
Пекла любіць чыны.
Хай марудна ў смале
Закіпаюць яны!

Торф гісторыі

Зянону ПАЗНЯКУ.

Стагоддзі — не гаі
збялелакорыя,
Звідна спавітыя смугою гімна,
Стагоддзі ад пакут
і здэкаў хворыя
Прытойваюць архівы —
Торф гісторыі,
Які гарыць уедліва і дымна.

Ступае ісціна
па жэрдцы-палачцы,
Каб ацалець, хаваецца
няшчадна.

Архівы —
Міжусобіц усипальніцы
І сведкі лютыя,
Таму і палачка,
Гараць, як купа,
Глыбіва і чадна.

І сёння дым віецца
над архівамі,
Тут завіхацца звыклі
без прынуці

Зрабілася забойцы палахлівымі,
Спяшаюць заручыцца
дырэктывамі
І ад крыві адмыць
Сляпыя рукі.

**Запрашае
«Сябрына»**

У Вільнюсе жыве нямала беларусаў. Складася так, што якога-небудзь культурнага асяродка ў нас доўгі час не было. І вось нядаўна пры літоўскім рэспубліканскім Палацы культуры прафсаюзаў быў утвораны клуб аматараў беларускай народнай творчасці «Сябрына».

У склад клуба увайшлі прадстаўнікі розных нацыянальнасцей — гэта і рускія, і літоўцы, і паліцыя, і канечне ж беларусы. Усёго на стану на дату рэгістрацыі клуба ва ўпраўленні культуры гарвыканкома Вільні — 26 чалавек. Сярод іх працаўнікі прадпрыемстваў і арганізацый, пенсіянеры, студэнцкая моладзь.

Галоўнымі напрамкамі дзейнасці клуба з'яўляюцца: вывучэнне беларускай народнай творчасці (як самой па сабе, так і ва ўзаемазвяззі яе з творчасцю іншых народаў); падрыхтоўка культурнай праграмы, з улікам мы магіл 6 прыняццў удзел у канцэртах, інтэрнацыянальных вечарах дружбы, выстаўках, сустрэчах; прапаганда і папулярызаванне беларускай народнай творчасці сярод насельніцтва горада і яго наваколля.

Да сістэматычных заняткаў клуб мае прыступіць у верасні. А пакуль што вырашаюцца арганізацыйныя пытанні: дзе, калі і па якіх днях збірацца; каго запрасяць да ўдзелу ў рабоце клуба; дзе ўзяць сродкі на арганізацыю і правядзенне тых ці іншых мерапрыемстваў. За больш падрабязнай інфармацыяй просім звяртацца на адрас: 232001, г. Вільнюс, вул. Даўмантаса, 5, Літоўскі рэспубліканскі Палац культуры прафсаюзаў, клуб аматараў беларускай народнай творчасці «Сябрына», альбо званіць па тэл. 61-42-78 ці 46-16-24.

В. СТЭХ,
секратар савета клуба
«Сябрына»,
г. Вільнюс.

У трывожныя дні

Тады адчувальна-такі прыгравала вясновае сонца. Прыемна было пасядзець на лавачцы каля тыну. Мар'я, жонка Валянціна Кульгавага, з дачкой бяліла сцены клуба: з калгаснага праўлення пазванілі, што мае адбыцца сход. Мар'я замазвала розныя надпісы, што надрапалі дзецюкі, якія прыязджалі на канікулы да дзядоў і бабуль, і са злосцю бурчала:

— І собіла ж нялёгка тут сноўдацца ды нахабнічаць. Па мне, дык я б ім тры дні есці не давала.

Але, мусіць, у глыбіні душы Мар'я адчувала нейкую долю і ўласнай віны: гэта ж і яе пляменнік панурсты Вовік, які рэгулярна наведваецца да бабулі, а жыве часцей у іх, Кульгавых, не раз маляваў цвіком на тых сценах, а то высаджваў і шыбы ў вокнах...

Паставілі лаўкі, іх прынеслі з суседніх дамоў (клубныя крэслы бязлітасна паламалі тыя, хто летам наезджаў з гарадоў у Багатую Граду); стол заслаілі чырвоным абрусам.

Помніцца, у тыя дні калгас плаціў даглядчыку жывёлы Валіку Кульгавому кожны месяц па дзесяць рублёў, каб прыглядваў за клубным будынкам. Сам Кульгава даглядаў маладзюж — ездзіў кожны дзень за восем кіламетраў у Каўпень, дзе знаходзіцца цэнтр гаспадаркі. Дзе ўжо яму, малапісьменнаму чалавеку, было думаць пра які культурны адпачынак у клубе. — Хоць бы ў час прымкнуць дзверы. А то, няўрокам кажучы, гэтыя шыбенікі па бярвяну расцягнуць увесь будынак. Вунь ужо дабраліся да грубі: выцягнулі заслонку...

Пазней да клуба падкаціла «Волга». Прыехалі старшыня калгаса Кугуенка і новы старшыня сельсавета Максіменка. Васіля Аляксеевіча Кугуенку я трохі ведаў, хоць афіцыйна сустракацца не даводзілася. Шыракаплечы, мажны, з густой чорнай чупрынай, ён быў сама ў гадах. Да таго, як узначаліць калгас, Кугуенка працаваў у Лоеве галоўным заатэхнікам па штучнаму асяменненню жывёлы. Таму, натуральна, калі ён прыйшоў у «Дружбу», адразу загарэўся жаданнем палешыць пароднасць кароў (тут была ў асноўным чорна-пярэстая). Характар у Кугуенкі, ведаў я, быў рэзкаваты; промахаў у рабоце і злоўжыванню ён нікому не дараваў. Таму, відаць, на пачатку яго працы той-сёй, каму пры былым старшынні Вароніне жылося прывольна, зларадна крыві губы і зласліва гаварыў: «У яго нічога не палучаецца... Вось у Вароніна было...» Аднак справы ў гаспадарцы няўхільна ішлі ўгору: павышаліся надой, ураджайнасць. У жывёлагадоўчым гарадку вырасталі новыя кароўнікі. Не забываўся новы старшыня і на сацыяльную сферу: у Каўпені на вуліцы Сонечнай, першыя дамы якой засялілі яшчэ пры Вароніне, вырасталі новыя камяніцы. Побач з Домам культуры пачалі ўзводзіць будынак праўлення калгаса. (Забягаючы наперад, скажу, што бухгалтэрыя і канцэлярская «гаспадарка» туды перабіраліся, а ў Доме культуры, такім чынам, аслабілася плошча для заняткаў шматлікіх гурткоў). Калгас узнагароджваўся Пераходным Чырвоным Сцягам ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР і ЦК ВЛКСМ.

Новы старшыня сельсавета (яна змяніла на гэтай пасадзе Вароніна) Надзея Аляксандраўна Максіменка была родам з Украіны, як і Кугуенка. Да таго скончыла Чарнігаўскі педінстытут, добра ведае беларускую літаратуру. З будучым му-

жам пазнаёмілася, калі той вучыўся ў Лоеўскім педвучылішчы. Чытае творы Мележа, Шамякіна, Брыля...

— Важнае ў нас сёння заданне, — гаварыла мне Надзея Аляксандраўна. — Выклікалі нас з Васілём Аляксандравічам сёння на нараду ў райком. Чакаецца новы выхляп на Чарнобыльскай атамнай станцыі. Трэба папярэдзіць людзей. Але каб не было панікі, хоць час, самі разумееце, трывожны.

Міхась ДАНИЛЕНКА

**ІВАНЫ
ДЫ
МАР'І**

— А ці далёка адсюль да Чарнобыля? — пацікавіўся я.

— Я там быў. У мінулым годзе па справах ездзіў, — адказаў Кугуенка. — Калі напрамую лічыць, дык усяго якіх кіламетраў семдзесят будзе.

Між тым, у памышканне клуба, якое прапаліла Мар'я з Валікам, патроху пачалі збірацца людзі — у асноўным пенсіянеры. Праўда, на пярэдняй лаўцы паблісквала лысына Івана Крупейчанкі. Ён працаваў страхавым агентам. Кожны панядзелак дабіраўся ў райцэнтр, а пасля гойсаў на веласіпедзе па аддаленых вёсках — заключаў дагаворы на страхаванне ўласнай і арцельнай маёмасці (дарэчы, страхоўку за свой дом я рэгулярна плачу Івану).

— Вы ж хоць нас, старых, не забывайце, — падала голас Лёкса, вёрткая не па гадах жанчына. — А то забудзецца. А каму мы патрэбны?

— Не бойцеся. Ніхто вас не пакіне, — падняўшыся за сталом, загаварыў Кугуенка. — Мы і прыехалі, каб папярэдзіць вас. Калі пазвонім па тэлефоне, то трэба будзе апавясціць усіх. Варта падумаць, які сігнал падаць у трывожную хвіліну.

Тэлефоны былі ў Рыгора Карася, які некалі працаваў старшынёй сельсавета, і ў Валянціна Кульгавага. Затое ў вёсцы ні ў каго не было завалышчага нарога ад плуга ці кавалка рэйкі, па якіх можна пасля біць жалезным шворнам.

— А ў мяне і радыё не працуе, — прызнаўся Карась. — Можна, вядома, забрацца ў падполле: бульбы там няма, — толькі хто скажа, колькі даўдзецца там сядзець.

— Каля слупа насупраць маёй хаты я прыб'ю перакладзіну, — прапанаваў Валік. — А кавалак жалеза з дзіркай, каб падвесіць, знайду ў сваім ламаччы; яго ў мяне за хлявом хапае.

— Аб тым, каб вуліца вашай вёскі выглядала прыстойна, мы пагаворым у другі раз, — сказала Максіменка. — А цяпер галоўнае — спакойна працаваць, не панікаваць...

— І выконваць асноўныя папярэджанні, каб не зашкодзіла здароўю радыяцыя, — гаварыў далей Васіль Аляксандравіч. — Без панікі, але і недаацэньваць

сур'ёзную небяспеку мы не можам.

Зайшла размова, каб кожны зрабіў сабе марлеву павязку. Але дзе знойдзеш кавалак той марлі?

— Марлі, мой галубок, у нас днём з агнём не сыскаць, — сказала Лёкса.

Некалі яна пра жыла пару гадоў у дачкі аж у Краснаярску, а ў Градзе прадала свой дом. А пасля, як пабачыла свету і паспытала, які той мёд у далёкім горадзе, вярнулася назад. Купіла сабе хату, а пасля сышла з худым нелюдзімым чалавечкам Касцеям і абодва ціха дажывалі свой век. Лёкса — кабета, якая за словам у кішэню не палезе.

— Дзе ж былі вы, кіраўнікі, што не паклапаціліся, каб загадзя прывезлі сюды колькі метраў той марлі? — крыва ўсмінулася яна. — А цяпер хіба праз сіснуты кулак даўдзецца дыхаць. Радыё тое каторы ўжо дзень толькі шэпча. Ледзь мацней падзьме вецер, дык адразу то заямленне, то яшчэ якое ліха на яго нападзе. Ці ж разбярэш, што яно там мармыча?

— Супакойцеся, — падала голас Максіменка. — Гэта не толькі наш промах. У Лоеве — бачыла сама — тых масак нашлі столькі, што смеху варта. Ці ж думалася, што такая бяда абрынецца нечакана?

Кугуенка расказаў, у якім адзенні лепш хадзіць. Папярэдзіў, каб асабліва не высюваліся без патрэбы на вуліцу, зачынялі шчыльна вокны: радыяцыйны пыл пранікае праз маленюкую шчыліну. Кіраўнікі тады доўга размаўлялі шыра, адкрыта з людзьмі. І ў які раз падумалася: якія мы бяспечныя, як не ўмеем своечасова падрыхтавацца, каб у трывожную часіну быць гатовым сустраць бяду.

За вокнамі клуба раскашавала вясна. Набрывалі пупышкі на галінах бярозы. Пахучая таполя, што расла ля будынка, здавалася, вось-вось заструменіць прыемны пах. Матылёк прыгрэўся на смалістай дошцы і пыхнуў, растаяў у блакіце. Над нагрэтым паркам трымцела мроіва. І шпакі бесклапотна пасвістывалі на грушах каля шпакоўні. Шпакоўні тыя зрабілі юннаты Літвінавіцкай сярэдняй школы, што на Кармяншчыне; перад імі я некалі вступіў — расказаў аб навінах беларускай літаратуры. На воданаропнай вежы, якую даўно аблюбавалі буслы, чакала птушак ладна набадаваная буслячка. Каля самага клуба ветрык ганяў у сажалцы хвалі. Колькі дзён назад я бачыў, як ля яе апусцілася вялікая чарада чаек. Чайкі былі непрывычныя для нашых мясцін, марскія — з шырокім размахам крылляў. Птушкі доўга кружылі над сажалкай, трывожна крычалі, а потым апусціліся на яе адлюстраваную паверхню. Праўда, доўга не былі. Падняліся высока ў небе, пакружылі і паляцелі, зніклі ў бясхмарным небе.

— Мусіць, спяшаюцца на Кахоўскае мора, — выказала здагадку жонка.

Цяпер, пасля таго, як раскавалі пра аварыю на Чарнобыльскай станцыі, некай панішаму я глядзеў і на сажалку (па ёй плавалі Валікавы гусі), і на грушы ля майго дома, дзе задумліва перасвістваліся, пакашачы перамаўляліся шпакі, і на вуліцу, на якой, шыра кажучы, хапала рознага друду.

З таго разу Кугуенку я не бачыў. А вось Надзея Аляксандраўна з мужам на ўласным «Запарожцы» два разы прыязджалі ў вёску. Справа ў тым, што, як помню, у Багатай Градзе была крама. За апошнія гады непадалёк ад клуба райспажыўсаюз узвёў прыстойны будынак. Сцены абабілі ізаплітамі, пакрылі дах шыферам. Зрабілі высокі цагляны ганак. (На той ганак аднойчы, да

Указа аб барацьбе з п'янствам, ледзь не на карачках узбіраўся ляснік Іван Каваленка).

Прадаўцом у краме рабіла Мар'я Каваль — жанчына з сярэдняй адукацыяй. Мне і раней казалі, што Мар'я часцяком заглядае ў шклянку, ды, па праўдзе прызнацца, я таму не верыў. Ружавашчокая Мар'я (яны разышліся з мужам-панішам і адна гадала дзвюх дачок; а старэйшы сын вазіў на аўтамашыне нафтавікоў) заўсёды сустракала ветліва, з людзьмі была пачцівай. Ды некай раніш вясной Мар'я так набралася ў краме, што не магла падняцца з прамёрзлай зямлі. Трэба было замыкаць краму. Спалоханы Валік прыбег да мяне і з маім яцём адвезлі Мар'ю на цялежы (балазе я тую цялежку ледзь даставіў з Гомеля ў Багатую Граду) у другі канец вёскі дадому. Дочкі разулі маці, паклалі на ложак, прыкрылі коўдрай...

Пасля ў Мар'і ўчастковы знайшоў брагу — яна рыхтавалася з сынам гнаць самагонку, — і кар'ера прадаўшчыцы для яе на тым і закончылася. Мар'я пачала летам з Кульгавым пасвіць калгасных цялух. А старшыня сельсавета прыехала на «Запарожцы» ў вёску падшукаць новага прадаўца.

Але хто згодзіцца стаць за прылавак? Старэйшыя, вядома, не маглі: трэба было гаспадарчыя тавары прывозіць аж з Лоева. Паспрабуй знайдзі аўтамашыну ці трактар з прычэпам, ды ўспрасі, каб хто нагрузіў ці згрузіў скрыні або мяхі з мукой, — дарэчная справа. А маладзейшыя наадрэз адмаўляліся: клопатна ды і выгады ніякай ад той крамы не бачылася.

— Я вельмі ж хворая, — казала Галіна — жонка трактарыста Таліка Цімошчанкі. — Як прсыяду, дык у маёй галаве ўвесь свет пераварочваецца...

— І я, людзечкі, людзь ногі цягаю, — скардзілася Надзеі Аляксандраўне Аксеня — жонка страхавога агента Івана. — А вунь жа апошні стажок сена за гарадамі застаўся. Трэба ж як-небудзь кароўку трымаць. А чым яе карміць? І вы з гэтай просьбай сваёй. Далібог, не магу: я ўжо немаладзёнка якая...

Пасля мы з жонкай растлумачылі наўзнай старшыні сельсавета, што ў Крупейчанку не адзін яшчэ стажок сена ёсць. Ёсць і дзве каровы. І засявае Іван, як і некаторыя іншыя ў вёсцы, не адну сядзібу. Дык ці ж не выгадней ім вырошчваць свіней, цялят, каб потым іх прадаць, чым марцець за тым прылаўкам ды падлічваць вечарам сірочую грашовую вырочку?

...З таго часу ў вёску раз у тыдзень (звычайна ў сераду) з Лоева прыязджае аўтакрама. Разбіты шафёр (ён жа і прадавец) спыняе машыну насупраць двара Валянціна Кульгавага, адкідае задні борт, — атрымліваецца своеасаблівы прылавак. У пустыя мяхі, што прыносяць з сабой вясковыя, прадавец кідае цяжкія, як цэгла, дрэнна выпечаныя бохань хлеба. Часам прывозіць яшчэ пачэпне, макаронна-шасціронкі, малочныя пернікі Бабруйскага хлебазавода. Ну, і тавары першай неабходнасці — гаспадарчае мыла, часам мыцельны парашок.

Калі бывае цёпла, у сераду на бярвеннях, што амаль заўсёды ляжаць палізу (іх навазілі Валікавы зяті і сын) сядзяцца Рыгор Карась, ляснікі Іваны, Мар'і, (іх многа) і чакаюць фургон. Гавораць пра выбары новага прэзідэнта ў Амерыцы, пра тое, што цяпер можна смела сказаць праўду і табе трасцай не вылезе ўбок тая праўда... А на тэлеграфным слупе, з падпёркай, дзе некалі Кульгавы вешаў жалезную заслонку ў трывожныя дні, цяпер шафёр-прадавец прыбіў

(Працяг на стар. 4).

Першая частка вясковых замалёвак М. Даніленкі змешчана ў «ЛіМе» за 8 красавіка г. г.

ІВАНЫ ДЫ МАР'І

(Працяг. Пачатак на стар. 3).

шыльду. На ёй напісана: «Аўтамагазін працуе з 15 да 16 гадзін». Але, як правіла, ніколі аўтакрама не прыязджае ў гэты час: акрамя Багатай Грады ёй трэба пабываць яшчэ ў добрым дзесятку вёсак. І якраз у гэты час...

Іван і Ульяна

Як толькі надыходзіць зіма, ляснік Іван Анісавец запрагае ў сані каня, бярэ сякеру і едзе ў лес «па розкі», як ён кажа. Там нацяраблівяе значную кучку гнуткіх бярозавых галінак, увязвае лейцамі і прывозіць у двор. І так ён шыбуе ў лес некалькі дзён запар, пакуль ля ганка не вырасце высокая капа «розак». Тады Іван вострыць на наждаку нож, разматвае скрутак дроту і пачынае вязаць... венікі. Шмат венікаў. Часам тысячу, часам — як надарыцца больш вольнай часіны — тры тысячы. Лясніцтва адпускае план. Ляснік яго выконвае: у гарадах дворнікам вунь колькі трэба мётлаў, каб падмятаць тратуары. За кожны здадзены венік Іван пасля атрымае... дзевяць капеек. Але паспрабуй навіязваць тых тры тысячы венікаў. Не дзіўна таму, што калі позна вечарам чалавек змружае павекі, перад яго вачыма высіцца венікі, венікі. Цэлая гара венікаў.

Іван — чалавек негаваркі, замкнуты. Можна прабыць з табой цалюткі дзень і сказаць усяго адно-два словы. Затое яго жонка Ульяна перагаворыць дзесяцярэх. Уласна, у іх доме галоўная яна. Як скажа Ульяна — так і будзе. Задумала Ульяна выгадаваць каня. (Кожнаму лясніку паложана яго мець, але выгадаваны стане як бы сваім). Іван прывёз з лясніцтва ковае худое жарабя. Рэбры яго выпіналі, як скабы. Доўга мэнчылася жанчына, адлайвала жарабя малаком, радавалася, калі тое перастала пахіствацца на цыбатых носках, а потым выпрастала хвост — мяцёлчак і панеслася рыссю па двары.

— Будзе харошы конь! — радасна аб'явіла Ульяна.

Іван, як звычайна, толькі хмыкнуў. Не прырэчыў ён, калі жонка выходжвала коніка, давала яму мешанку, акрайчыкі хлеба. Маўчаў, калі жонка рынулася адваёўваць каня, бо нейкі хіжак напісаў у райвыканком, што Анісавец незаконна прыдбаў сабе каня. Хто ведае, колькі здароўя і нерваў страціла жанчына, пакуль даказала, што конь патрэбен яе мужу, лясніку Івану, што ў другой галоднай Івана Каваленкі — таксама конь. Толькі выгадаваў яго не ён... Трэба ж ледзь не кожны дзень ездзіць у лес, на дзялянкі, дзе праводзяцца высечкі, робіцца так званае прасвятленне, нарыхтоўваецца для гаспадарак дзелявая драўніна.

У Івана двое дзяцей. Старэйшы Мікалай працуе ў мясцовым райкоме партыі. Дарос да загадчыка аддзела; жонка яго — у мясцовым музеі. Ульяна з першых дзён не ўпадабала нявестку: не кідаецца тая да гаспадарчай работы, нехапаткая, як яна кажа.

Неяк надарылася быць Івану ў Лоева (ездзіць ён туды рэдка), і чалавек дзівіўся, як нявестка — лічы зялёнае дзяўчо — расказвала яму, якія тут ішлі жорсткія баі ў сарак трэцім. Цяжка было фарсіраваць шырачэзны Дняпро 65-ай арміі генерала Батава. Шмат хто на вечна застаўся ў тых халодных асенніх дні на дзяпроўскіх

кручах. Непадалёк адсюль пахаваны вядомы ўзбекскі паэт Султан Джуралі. Іван успамінаў тады, як у галодныя дні, калі нашы часці з баямі рушылі вызваляць Рэчыцу. Калінкавічы, Мазыр, ён разам з вольнанаёмнымі дзядзькамі будаваў на прыстані баржы. Урэшце то была ваенізаваная арганізацыя. Давалі ім па картках мізэрную долю хлеба, круп, і яны, не разгінаючыся, абшывалі дошкамі тых баржы. Удалечыні грэмела вайна. Усюды панавалі рэзрух, нішчымніца. Трэба было рабіць і рабіць: вайна перамолвала жорнамі тысячы трохі старэйшых за Івана.

...Міне шмат часу, і лясніку Івану другі раз з раёна прышлоч паштоўку: прыйшла яго чарга набываць аўтамашыну «Жыгулі» нейкай апошняй мадэлі. І прыпомніцца яму прыстань, баржы, галодныя ваенныя гады, калі жадзён быў акрайку чэрствага хлеба. Машына, вядома, Івану не трэба. Не трэба яна і Ульяне. Але ў іх, акрамя Міколы, яшчэ ў далёкім горадзе Курчатава (Іван туды ездзіў, калі забіў вепрука) жыве дачка Таня з мужам. На атамнай працоўнай. Дачка чакае другога дзіця. Каму з іх купіць машыну? Задача!

Колькі гадоў назад, калі ім першы раз даслалі такую ж паштоўку, Ульяна, як адрэзала, сказала: «Машыну купім Тані». Але тая сама запярэчыла: «Ці ж я супраць, мама? Але падумаем, якімі вачыма пасля я буду глядзець на Колю? Вы ж не вечныя. А ў нас жа амаль нікога з родзічаў больш няма. З-за той машыны навечна ворагамі пастанем».

Што да Івана, дык ён не супроць быў, каб машыну меў і Коля. Але жонка ледзь не пад нос тыснула яму дулю:

— А гэта бацьку? У мяне вунь ад зёлак даў адзінаццаці патрэскаліся далоні, ад палоння гэтага. А ці ж паказала хоць раз сюды вочы нявестка? Сядзіць там, бы якая пані.

— У яе хапае сваіх клопатаў у музеі, — заступіўся за нявестку Іван.

— Ах, клопаты! Якія там клопаты? Дрэмлюць, бы сонныя мухі, пакуль хто адчыніць дзверы ў той музей...

Так і засталася тады адкрытым пытанне. Між тым, мясцовае шафёр Васіль Лысянок угаварваў Ульяну адаць яму чаргу на «Жыгулі». «Калі браць не будзеце, свайму сыну куплю, — сказаў ён. — Навошта ж чаргу губляць...»

Грошай, вядома, у Анісаўца хопіць — і, можа, не на адну толькі машыну. Кожны год ён прадаваў кабаню, здаваў цялуху. Ды і мёд часта вазіла і ў Гомель і ў Лоеў Ульяна. Ну, а калі ў ранейшыя гады надараліся грыбныя восені, не адну нізку адборных духмяных баравікоў па добрай цане прадавала жонка. Умее іх адмыслова сушыць на «баране» — усе, як на падбор, бялюткія, нанізаныя капялюшыкамі «па ранжыру».

Івану падабралася пад шэсцьдзесят. Раней думаў яшчэ прапрацаваць год-другі, але жонка загадала:

— Хопіць! Якое там у цябе здароўе? Ледзь паднатужыцца дзе, дык увесь мокры, як хлюшч той. А яны ж прыедуць за лесам, дык самагонан-сіногай частаваць спяшаюцца. Ад той самагонкі вочы на лоб лезуць, а ты такі цяльпук, што не можаш адмовіцца...

Што ж, Іван згодзен і на пенсію. Паслужыў лесу, шырака жучы, нячала. Кожная сцэжка, кожны дубок чалавеку вядомы. Бывала, у летнюю спякоту, калі

ўсё млее, калі жывіца на ствалах соснаў выступае, тупае Іван са стваламерам па лесе. А абход у яго вунь які вялікі — не адзін дзесяткі квадратных кіламетраў. Звычайна Іван ідзе не спяшаючыся. То паглядзіць, ці не выкапаў хто карань расліны-касталомы, ці не разбурылі дзікі лычамі мурашнікі, ці не час развесіць на ўзлесці дуплянікі-сінічнікі. А то пацікуе за лосем, што абкусвае асінавыя парасткі.

Аднойчы, калі марозік пачаў патроху шкільць лужыны, я запрасіў Івана і Валіка Кульгавы асвежаваць двух вепручкоў: трэба было збірацца ў Гомель.

— А «джала» ёсць? — запытаўся Іван. — У мяне ёсць са зламаных вілаў, ды трохі заржавела.

Ён прынёс і «джала» і спецыяльна зробленую затычку, каб дарма не пралівалася япрукова кроў. (Пасля з яе можна будзе напаяць з грэчневай крупой крывянак). І рабіў усё не спяшаючыся, але дабротна. Спачатку смаліў паяльную лямпаў. А потым — кулямі саломы з таго жыта, што мы селі на гародзе. Ашчадна шкроб да жаўцізны прыпалены хіб нажом. І толькі смаліў адну за другой цыгарэты. (Яму Ульяна адразу, як прыязджала аўтакрама, набірала цэлую сумку пачак).

Яны з Валікам пасля свежавалі тушы на залацістай саломе, а я ўспамінаў, з якой цяжкасцю мы куплялі, а пасля гадавалі гэтых вепручкоў.

...Звычайна ў пачатку сакавіка, калі мы перабіраліся ў вёску (з сабой у выпісанай на заводзе «лятушцы» везлі крупы, камбікармы, якія ўдавалася зазіму дастаць у Гомелі), трэба было ісці купляць парасят. Нічога не паробіш: раз сабраўся ў вёску — выконвай Харчовую праграму. Ды і веселей жывецца, калі ў двары ёсць якая-нікая жыўнасць.

Мы бралі два пустыя мяхі, апраналі старыя ватоўкі і ў суботу тэпалі спачатку ў Каўпень (восем кіламетраў), а адтуль аўтобусам — у Лоеў. Начавалі ў гасцініцы. А раненька — балазе базар пад бокам у гасцініцы — ішлі на гандлёвы пляц. Яшчэ ў прыцемках там ужо снюдаліся такія ж бедлагі, як і мы. Цяпер не зьявіліся пільна сачы, каб не перахапілі. Вось пад'ехала адна, другая легкавыя аўтамашыны. З кузава грузавой вунь знілі аж тры скрынкі з парсючкамі... Мяшкі ў рукі — і да машын: раздумваць няма калі.

Як правіла (я заўсёды цікавіўся), парасят прывозілі з суседняга Брагінскага раёна. З вёсак Шкураты, Мікулічы, Астрагляды. Цану загіналі не ніжэй сямідзесяці за кабанчыка (свінкі ішлі танней; іх куплялі не надта ахвотна). Таргавачка доўга не выпадала: побач такія спрытныя (лоеўцы), што і перахопаць...

Грошы заплачаны. Парсючкі — у мясках. Цяпер трэба на аўтастанцыі ўспрасіць шафёра, каб узяць з такім «грузам» у аўтобус. Дзякуй богу, не пераваліся яшчэ ў нас добрыя людзі, — бралі. Толькі пасля білета давалі квітанцыю на... штраф... А пасля восем кіламетраў трэба было цягнуць па бездарожы на спіне вісклівых «пасажыраў» да сябе ў хлёў. І тут нявольна думалася: няўжо нельга стварыць у раёне спецыялізаваную гаспадарку, якая б вырошчвала да адпаведнага ўзросту парасят, а пасля развозіла за адпаведную плату людзям у невялікіх вёсках? Адзіны раз саўгас «Лоеўскі» вывез на кірмаш прадаваць свой маладняк. За паўгадзіны размялі... А можна ж прадаваць і качанят, і куранят, і гусянят... Ды ці мала што можна прадаваць за сходную цану, каб пасля яно прыйшло для людзей лішнімі кілаграмамі свініны, цяляціны, сотнямі яек?

Іван Анісавец, калі смаліў, сказаў мне, што яго Ульяна аднойчы, каб купіць парсючка, дапала аж да Холміча, што ў суседнім Рэчыцкім раёне. Загадзя даведлася, што на нейкі фэст там меўся быць кірмаш.

Пабегла туды нанач (а будзе ад Багатай Грады туды кіламетраў за трыццаць). У знаёмых пераначавала, купіла двух парсючкоў. А Іван на кані пад'ехаў па яе. Забраў.

— Ну, а калі б яна не купіла? — запытаўся я.

Іван хмыкнуў і ўтаптаў у снег дакураную цыгарэту.

— Купіла б, — упэўнена адказаў ён.

Вядома, некаторыя выпісваюць за значна меншыя грошы парсючкоў у мясцовым калгасе. Але то бываюць, як правіла, слабыя, выбракаваныя парасяты. Ды не кожнаму і выпішучу: свінагадоўчай фермы ў гаспадарцы няма. У першую чаргу адпусціць, скажам, Валіціну Іванавічу Кульгаву ці якой Мар'і — былой даярцы. І праўдзіна па-свойму мае рацыю: трэба заахвочваць у першую чаргу спецыялістаў, тых, хто актыўна працуе ў гаспадарцы.

Раней Анісавец жыў на самым ускрайку вёскі. За яго сядзібай пачынаўся лес. Некалі знаёмы экскаватарчык выкапаў каля лесу сажалку. Вакол яе гусціцца лаза, расце крушынік, вольхі. Іван у сажалку запустіў маленькіх карасікаў і карпаў. Ульяне зрабіў з дошак сходнін, і жанчыне вельмі ж зручна было паласкаць бялізну каля густога чароту і рагазы, што разрасліся ў вадзе. А пасля надумалася Ульяна перабрацца ў бацькаву хату, што стаіць на сярэдзіне вёскі. (Іван Каваленка кажа: «Там ёй не было з кім сварыцца, а тут — куды ні кіне камыком гліны — у суседні агарод трапіць»). Тут — усё-такі цэнтр. Бацька памёр у Гомелі. Хату паклеілі шпалерамі, паслалі лінолеум. І аднойчы Іван з Ульянай, залагаўшы як добрага бычка, вялі на новае селішча здаравеннага рахманнага вепрука. Кабан трывожна рохкаў, прынохваўся да незнаёмых пахаў, але спакойна тупаў за гаспадарамі. Я ведаў, што гэтага вепрука Ульяна мелася здаць на мясакамбінат. «На якую ж ашадную кніжку паладзе яна грошы? — думалася мне. — І каму ўсё ж купіць яна «Жыгулі?»

Іван ды Мар'я

У галодныя пасляваенныя гады з далёкай вёскі над Дняпром прысталі ў Багатай Градзе ў прымы два Іваны. Града, лічы, цудам уцалела, хоць пасля таго, як нашы войскі расшырылі плацдарм ля Лоева, тут ішлі страшэнныя баі. Ястрабка, што кіламетраў за трынаццаць адсюль, сем разоў пераходзіла з рук у рукі. І цяпер не зараслі ў лесе бліндажы. Часам у гушчэры дзіка-ля малініку, крушыніку, хмелю, што спорна разрастаюцца навокал, угадваюцца акупныя хады. Яны закіданы ламаччам, засыпаны шыгалем, лістоўтай. У Градзе згарэла толькі нейкая пара хат. Тут у многіх дамах тады былі шпіталі. Урачы ратавалі сотні раненых, скалечаных асколкамі, мінамі. Колькі людскіх пакут пачулі ў тых дні сцены гэтых дамоў!

Пасля прымакі «засваталі» яшчэ аднаго Івана — Каваленку. Ён прыстаў да чарнай маладухі Мар'і. Яе бацькі даўно насілі мянушку «Пілісцікам». Мусяць, таму, што Манін бацька ад роду быў шчупленькі, бы верабей, хадзіў подскакам, усё рабіў похапкам, заўсёды спяшаўся. Прайдуць гады, у Каваленкаў пойдучь свае дзеці, і Івана мясцовыя жыхары таксама празывуць Пілісцікам. Дарэчы, даўно сцерлася з людской памяці, што і ён, і Валік Кульгавы некалі прысталі ў прымы да сваіх Мар'яў. Даўно яны сталі паўнапраўнымі гаспадарамі дамоў. А аб тым, што прыйшлі сюды з пад Холмечы, ніхто не ўспамінае. Не ведаюць нават, што сям'ю Івана Каваленкі на яго радзіме і сёння клічуць «штундамі». Быццам нейкай іншай веры ў іх. Што да Івана, дык у яго адна

вера — у сённяшні дзень. Аб тым, што будзе заўтра, ён асабліва ніколі не задумваецца. Не задумваецца і яго Мар'я.

Цяжка, бадай, знайсці яшчэ дваіх, якія б так дапаўнялі адзін другога. Жывуць яны бесклапотна, весела. Працяглы час Мар'я, як і муж, падахвочвалася была да шклянкі. Калі наступалі дні, як на гароды трэба было вывозіць гной і сядзіць бульбу, — Іван і Мар'я як усё роўна другі раз нараджаліся на свет. У лясніку Каваленкі ёсць конь. Каму трэба ўзараш пад грады, каму — пасеяць ячмень, каму — вывезці гной. І тут, вядома, без бутэлькі было не абыйсціся. Звычайна Іван не адмаўляў. Толькі пераступаў крываватымі нагамі, заклапочана чухаў патыліцу:

— Хто прырэчыць, раз трэба? Ды конік стаіўся. Бач, вушы, бы лапухі, развесіў. Чорт яго ведае, ці пацягне плуг...

— Іванька, татка мой, — клянчыць якая-небудзь жанчына-ўдоўка. Мае ж меліся на суботу прыехаць з Гомеля — падсабіць... Я і ў Ульяны праціла. У іх конь дужы. Удвух з тваім пацягнуць. У мяне тамякка: на зіму дыскавала...

Не столькі Іваны-ляснікі, а іх жонкі даўно неўзлюблілі адна другую. Ульяна пры выпадку абгаворвае, што ў Мані ледзь не кожны год не хапае да вясны бульбы. І спраўды, як толькі пачынае пакрыху паравяць зямля, Каваленкі ўшчамляюць у калёсы каня, бяруць мяхі і едуць да каго-небудзь у вёску, каб набраць бульбы. Звычайна ім даюць, бо Іван то дроў у лесе выпіша, то паабяцае ўзараш гарод, то шулы ў варотах надіравіць: у руках спрыт мае.

Іван перамінаецца крываватымі нагамі, нешта мыліць бяззубым ротам.

— Заплачу, Іванка. А я кажа, — не адступае якая-небудзь Мар'я.

— Дасць, чаго там, — нечакана ўступае ў размову Маня.

У яе густыя чорныя бровы. З-пад іх глядзяць касаватыя мангольскія вочы. Пры словах, што будзе палостка, Маніны вочы загараюцца. Яна спасцярэжліва зыркае на смяню. Адзін — старэйшы — вучыўся на курсах на трактарыста. Меншы — Саша, — калі стаіць добрае надвор'е, ездзіць на веласіпедзе ў восьмы клас кіламетраў за дзесяць у вёску, дзе ёсць дзесяцігодка. Сыны непрыкметна пільнуюць бацькоў. Старэйшы папярэдзіў: калі Маня зноў нап'ецца, дасць ёй добрых кухталёў. Іван можа яшчэ папалохаць сына ляйчынай, а Маня пабойваецца старэйшага. Аднойчы той аперазаў яе, п'янаватую дручком па спіне...

Як бы там ні было, Каваленкі падахвочваюцца даць каня. Іван, валюхаючыся, ідзе на дрымотну і корпаецца там пад павецю. А Мар'я лобуюна глядзіць яму ўслед і паведамае жанчыне, як вялікую таямніцу:

— У майго Івана лысіна пачынаецца з макукі галавы. Як усё роўна хто гарачую патэльнію туды ставіў.

Старэйшы сын Каваленкаў загінуў у Афганістане. На могілках, пад разлатымі дубамі і тоўстымі соснамі, стаіць мармуровы помнік. З адшліфаванай да люстранога бляску стэлы глядзіць малады сімпатычны твар юнака ў пілотцы. Кажучь, з таго дня, калі салдаты прывезлі з Рэчыцы цынкавую труну з сынам, і пачала Маня прыкладвацца да рыльца бутэлькі. Можна было ўбачыць, калі вясмоўцы снюдаліся бліжнімі бярознікамі за грыбамі, каля таго помніка Мар'ю. Жанчына апусцілася, заўсёдашняе яе жвавае знікла, валасы ўскудлаціліся. На набрынялым твары амаль не было відаць шчылін яе мангольскіх вачэй. Мар'я поўзала па жоўтым пяску ля магілкі, перасядала ў далонях жарсцінікі, нешта шаптала. А то заходзілася ў галашнін...

(Заканчэнне на стар. 13).

Як паведамлялася ў Друку, 29 ліпеня ў Доме палітасветы праходзіла сустрэча грамадскасці Мінска з метрабудуўнікамі пры ўдзеле кіраўніцтва ГалоўАПУ. Таму, што такая сустрэча была наладжана, паспрыяў зварот архітэктурнай секцыі Мінскага гарадскога савета Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры з пільным у Мінскую транспартную пракуратуру ў сувязі з парушэннем метрабудуўнікамі Законаў ССРСР і БССР аб ахове і вынарыстанні помнікаў.

Мінчане атрымалі магчымасць пачуць ад спецыялістаў «Мінскметрабуд» адказы на хвалюючыя патрэбы горада пачаць.

Не скажу, каб тыя адказы задавалі прысутных, злілі напружанасць вакол праблемы захавання гістарычнага ядра горада.

Так, напрыклад, выконваючы абавязкі галоўнага інжынера інстытута «Метрапраект» П. Юрневіч гаварыў, што тэхналогія хімічнага замацавання грунту, падобная на тую, што скарыстаўся ў Мінску, найлепшым чынам зарэкамендавала сябе ў Нью-Йорку, а тансама ў еўрапейскіх гарадах, слаўных архітэктурнымі помнікамі — Парыжы, Бруселі, Маўляў, і метро неглыбокай закладкі дзейнае, і старыя пабудовы ў еўрапейскіх сталіцах стаяць без шчылінаў у падмурках і сценах. Але ж на пытанне, ці здолее «Мінскметрабуд» гарантаваць такую ж якасць, як метрабудуўнікі Парыжа і Бруселя, і з каго потым будзе спытаць, калі нягледзячы на аптымістычныя запэўніванні, Верхні горад у рэшце рэшт разбурыцца — уцямнага адказу прысутныя не пачулі.

Да таго ж высветлілася, што метрабудуўнікі і Міністэрства культуры БССР, з якім «Мінскметрабуд» павінен узгадняць усе свае дзеянні на Замчышчы і ў Верхнім горадзе, не маюць агульнай мовы — разыходзяцца ў меркаваннях адносна таго, на што ў метрабудуўцаў ёсць давол, а на што няма. Высветліліся шматлікія праліны на стадыі праектавання, у тэхналагічным забеспячэнні і ўрэшце — у выкананні работ па будаўніцтве другой чаргі метро. Вібрацыя ад метрапалітэна пагражае нават абеліску на плошчы Перамогі — пра гэта гаворыць адзін з аўтараў помніка народнага архітэктар ССРСР Г. Заборскі. Даводзіцца канстатаваць разыходжанне слоў і справы ў ГалоўАПУ і метрабудуўнікоў, крызіс даверу мінчан да чарговых аб'яцанняў.

Таму вельмі натуральна прагучала на сустрэчы прапанова аб спыненні будаўніцтва другой чаргі метро і стварэнні ўсеагульнай камісіі (бо Верхні горад — помнік усеагульнага значэння з 1986 г., а Замчышча — з 1950 г.), у якую маглі б быць запрошаны і замежныя спецыялісты. Гэта камісія пасля адпаведных даследаванняў і вырашыла б далейшы лёс будаўніцтва. Прапанову горада падтрымалі ўсе ўдзельнікі сустрэчы, акрамя, зразумела, метрабудуўнікоў і кіраўніцтва ГалоўАПУ (бо метрабудуўнікі збіраюцца ашчаслівіць горад датэрміновым уводам другой чаргі ў эксплуатацыю).

І шчыра некалькі слоў аб допісе «Фальшывыя аргументы», змешчаныя ў «Вячэрнім Мінску» 27 ліпеня з яўнай мэтай накіраваць грамадскую думку на працягу сустрэчы ў выгаду для «Метрабуда» рэчышча. Допіс ішоў пад рубрыкай «Але: «ЛІМ»!». Нягледзячы зразумець пафас «рабочага «Мінскметрабуда» П. Кастрама, у якога, дарэчы, ёсць цэзна, які падпісваецца «П. Кастрама (БЕЛТА)» — напрыклад, у «Вячэрнім Мінску» за 1 жніўня. «Метрабуд» не можа вітаць замаўрджанне, а тым больш спыненне будаўніцтва — спынення прэміяльнага, а то і зарплата.

«Метрабудавец з БЕЛТА» ў самым пачатку свайго допіса папярэджае: «Не буду ўдавацца па ўсе дэталі названага артыкула» («Усё ў той жа пазіцыі», «ЛІМ», 15 ліпеня) і сканцэнтравае сваю ўвагу не на тэксце артыкула, а на здымках А. Ільіна, якія яго дапаўняюць. На нашым здымку — трэшчыны на фасадзе будынка. Як жа «Вячэрні Мінск» аспрэчвае гэты фотакант? Друкуе здымак, з якога відаць, што воіны першых паверхняў таго ж будынка закладены цэглай, а падмурк умацаваны швелерам. Навошта мацаваць будынак, калі, як піша П. Кастрама, «ніякай дэтаныцы»?

Другі кадр А. Ільіна — спілаваныя дрэвы. Зразумела, калі ўзнікае пагроза жылым будынкам і помнікам дойлідства, то гэта не самая страшная ахвяра, якую нясе горад. П. Кастрама лічыць, што дрэвы спілаваныя толькі там, дзе трэба. Але ці можа «Вячэрні Мінск» сцяраваць, што на сумленні метрабудуўнікоў няма знішчэнняў без патрэбы дрэў на трасе другой чаргі метро?

Прыгадваючы трэці здымак лімаўскай падборкі, П. Кастрама прызнаў, што «не зразумеў, што хацеў сказаць фотаматар», тым не менш узяўся яго каменціраваць.

Прапануем чытачам артыкул кандыдата тэхнічных навук В. Яромленкі. Спадзяемся, што гэта публікацыя паспрыяе вывясленню пытання пра аргументы — фальшывыя і сапраўдныя.

П. ВАСІЛЕУСКІ,
кар. «ЛІМ».

У КАНЦЫ 70-х гадоў, зыходзячы з той акалічнасці, што Верхні горад прыгавораны ГалоўАПУ да зносу (прыгадаем конкурсны праект забудовы Цэнтральнай плошчы, надрукаваны ў кнізе Л. Патапава «Сілуэт Мінска» — выдавецтва «Навука і тэхніка», 1980 г.), «Мінскметрабуд» пачаў работы па прывязцы, праектаванні і будаўніцтве другой лініі метрапалітэна ў запаведных мясцінах. Грамадскасць не ведала пра пагрозу, якая нависла над гістарычным цэнтрам горада.

Структурная аснова перспектыўнай схемы Мінскага метрапалітэна з трох ліній, якія перасякаюцца, — трохкутнік з бакамі паўтара-два кіламетры. Яго вяршыні (станцыі «Кастрычніцкая», «Плошча Леніна» і «Фрунзенская») — гэта перасадачныя вузлы. Ці магчыма была другая схема, якая не закрывала б гістарычнай зоны беларускай сталіцы? Безумоўна. Але сёння, у выніку ведамаснай няўзгодненасці адных, недадумвання другіх і злой волі трэ-

аднаўленні архітэктурнага сілуэта гістарычнага цэнтра беларускай сталіцы ў ранейшым выглядзе (царква Св. Духа, гарадская ратуша, вежа гарадскога гадзінніка, езуіцкі Кафедральны сабор і іншыя), але і ў прыстасаванні будынкаў да новых функцыянальных умоў. Вось тут і павінны метрабудуўнікі знайсці агульную мову са спецыялістамі «Белрэстаўрацыі». Гаворка ідзе аб згубным уздзеянні на стан будынкаў вібрацыі ад метрапалітэна, бо ад трасы да падмурка дзеючага Кафедральнага сабора літаральна некалькі метраў. Таму «Мінскметрабуд» павінен абавязана зрабіць усё неабходнае, каб выключыць уплыў усё адмоўных фактараў. Вырашэнне гэтай тэхнічнай задачы асабліва важна ў сувязі з запланаваным размяшчэннем у царкве Св. Духа органа і дзіцячай філармоніі, ды і кансерваторыя «сядзіць» проста ля трасы.

Ці ўсё прадугледжана цяпер для ліквідацыі вібрацыі і захаванні помнікаў у Верхнім горадзе з пускам другой лініі Мінскага метро ў эксплуата-

цыю? Не? Бо сёння нават з жылога дома на праспекце Машэрава каля магазіна «Алеся» ўжо выслены жыхары (дом у аварыйным стане), патрэбна будынак тэатра імя Янкі Купалы... А гэта ж усё ў адносінах да Верхняга горада аб'екты перыферыяльнага. Дарэчы, цяпер будзе № 17 «ратуе» сімвал горада — абеліск Перамогі на трасе першай лініі метрапалітэна ад асядання (работы аб'ёмна 500 тысяч рублёў). У сувязі з гэтым неабходна пазіцыя «Мінскметрабуда», ГалоўАПУ і, разам з ім, газеты «Вячэрні Мінск», разлічаная на заспакаенне грамадскасці.

Напрыклад, у допісе «Фальшывыя аргументы» гаворыцца наступнае: «будуецца зараз Варшаўскі метрапалітэна, і варшавяне не пратэстуюць супраць свайго «падземкі». Але ж вядома, што варшаўская «падземка» не крапае раёна гістарычнай забудовы. Да таго ж газета сама сабе супярэчыць — можна прыгадаць «круглы стол» («Аблічча Мінска: якім яму быць?», «Вячэрні Мінск», 14 маі 1988 г.), дзе ў прыватнасці прагучалі такія словы: «да нас прыезджалі метрабудуўнікі з Варшавы. І мне было сорамна перад імі. Вось яны мне паказваюць на каналізацыю дваццатага стагоддзя і пытаюцца, што гэта такое? Што ідзе праз тэрыторыю Замчышча? Я ім тлумачу гэта памылкамі п'яццацігадовага гадоў. Яны пытаюцца, а чаму вы і зараз там нешта будзеце?»

Для метрапалітэнаў неглыбокай закладкі праблема барацьбы з вібрацыяй і шумам — рэч амаль непазбежная. Звычайна яна вырашаецца за кошт спецыяльнай канструкцыі верхняй пабудовы пуці з павышанымі антивібрацыйнымі характарыстыкамі і шляхам удасканалення рухомага саставу. Пэўную цікавасць для метрабудуўнікоў Мінска можа ўявіць сучасны замежны вопыт. Так, на тунельных участках Мілана пачалі скарыстоўваць полурэтанавыя шпалы з абышўкай з мінеральнай ваты і на матах са шкло-валакна; у Японіі паміж шпаламі і пуцявым бетоном укладваюць рыфленую пракладку з неапрэну. На метрапалітэне Цюрхага будзеца тунельны ўчастак, дзе рэйкі зварваюцца ў плэці даўжынёй да 400 метраў (!), а пад полурэтанавыя шпалы ўкладваюць пласт сінтэтычнага каўчука. На новых участках лонданскага метрапалітэна рэйкашпальна рашотка і баластная падушка ўкладваюцца на мастовае палатно з папярэдне напружанага жалезабетону, а паміж палатном і апорнымі блокам кладзецца суцэльны пласт віскознага матэрыялу. На 500-метровым доследным участку Парыжскага метро ўкараняецца найноўшая

ПКЗ («Майстэрні на рэстаўрацыі помнікаў даўніны») на аснове кантракту Знешнегандлёвага бюро ПКЗ з «Саюзнешнебудімпартам». ПКЗ цудоўна справілася з задачай аднаўлення «Старога Мясца» з Каралеўскім замкам у Варшаве і цяпер паспяхова працуе на мностве аб'ектаў у СССР. Для запрашэння польскіх спецыялістаў ёсць усе падставы — Верхні горад з'яўляецца помнікам саюзнага значэння і ўваходзіць у лік выдатнейшых твораў беларускага народа. Нездарма пазт Уладзіслаў Сыракомля называў Верхні рынак Мінска архітэктурным цудам, якому маглі пазайздросціць і Варшава, і Вільня.

Сёння, калі праблема аховы помнікаў уступае ў супярэчнасць з задачай горадабудуўніцтва, у ахвяру прыносяцца помнікі. Так было і з Нямігай, а транспартную ж праблему ў гэтым месцы горада можна было вырашаць за кошт дэмантажу і зносу Дома мод (магчыма, былі і іншыя тэхнічныя рашэнні). Цяпер настаў час, калі ўсе будаўнічыя работы ў межах дапаможнага Мінска неадпушчальна без візы Міністэрства культуры, а практы рэстаўрацыі — без зацверджання вучонымі саветамі адпаведных інстытутаў АН БССР.

На жаль, сёння грамадская занепакоенасць аб стане і лёсе помнікаў культуры не адлюстравана ў крымінальным заканадаўстве. Акрамя таго, моцная інерцыя мыслення выключна знамянамі катэгорыямі. І атрымліваецца такая бухгалтэрыя, што ўсе нерухомыя помнікі гісторыі і культуры ацэньваюцца па той жа методцы, што і звычайныя, чыста функцыянальныя сучасныя збудаванні — па балансавым кошце. Але і гэтага мала — чым больш старажытны помнік, тым лічбыца больш яго зношанасць і, значыць, меншы яго балансавы кошт. Напрыклад, Сафійскі сабор у Кіеве «каштуе» столькі ж, колькі тыповы дзіцячы садок. Ці варта здзіўляцца таму, што наша Мінскае замчышча цаня нібыта не мела, а таму і было вывезена на гарадскі сметнік як будаўнічы друз. Мярную, што патрэбна прыняць новыя падыход да ацэнкі такіх дзеянняў — патрэбна пэўна экспертная ацэнка ўсіх помнікаў даўніны пры адначасовым удасканаленні крымінальнага заканадаўства.

У нашым горадзе не так ужо шмат засталася унікальных архітэктурных помнікаў. Вось чаму такая пільная ўвага гараджан прыкавана цяпер да Верхняга горада. Тут, ля злішча Свіслачы і Нямігі, пачыналася тысячагадовая гісторыя Мінска. Шэраг будынкаў Верхняга горада, хоць і не належыць да зарэгістраваных помнікаў архітэктурны, але з'яўляюцца самай гісторыяй. Правільна сказаў з гэтай нагоды акадэмік Д. С. Ліхачоў — радавая забудова вызначае аблічча горада. Нелга дапусціць, каб гэтае аблічча ў Мінска было змазана.

Якімі мне ўяўляюцца Верхні горад у 1993 годзе (па плане рэстаўрацыі), а потым і Ніжні горад? Гэта адноўленая Няміга і вызвалена ад зняволення аднайменная рака, узноўленая Замкавая гара і частка краснай сцяны старажытнага Менска з драўлянымі варотамі, сучасны помнік заснавальніку горада легендарнаму Менеску, перададзены гораду ведамствам МУС і адрэстаўраваны цудоўны Пішчалеўскі замак на вул. Валадарскага, зноў адбудаваны будынік першага беларускага тэатра і гасцініца «Еўропа» на плошчы Свабоды, дэмантаж і перанос будынкаў інстытута «Мінскпрампраект» на вул. Леніна і «Дом Мусінскага» на Няміж... і, вядома ж, адноўлены ў першпачатковым выглядзе Верхні горад — нацыянальны гонар беларусаў. Вырашэнне гэтых пытанняў не ў малой ступені залежыць ад грамадскага кардынацыйнага савета, які ўзначальвае цяпер галоўны архітэктар г. Мінска Я. Кавалеўскі.

Гісторыя горада — гэта наша Памяць пра мінулае. Сумленне патрабуе захаваць яе для будучых пакаленняў.

В. ЯРОМЛЕНКА,
горны інжынер-маркшэйдэр,
кандыдат тэхнічных навук.

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

МЕТРО І АБЛІЧЧА ГОРАДА

ціх, размяшчэнне другой лініі метрапалітэна ў межах Верхняга горада (у плане і па вертыкалі) — пытанне ўжо вырашанае на практыцы. Нават у такім выпадку трасу можна было «пасадзіць» на 15—20 метраў ніжэй — пад першай лініяй, а не над ёй. На жаль, цяпер пра гэта гаварыць не даводзіцца — «цягнік пайшоў».

Газета «Вячэрні Мінск», здаецца, ужо пераканала мінчан у тым, што праходка Мінскага метрапалітэна ажыццяўляецца ў архіскаладаных горнагеалагічных і гідрагеалагічных умовах. Ці так гэта? Калі не завастаць увагу на сюрпрызах валуноў-гігантаў, то горнагеалагічныя і гідрагеалагічныя ўмовы Мінска можна лічыць спрыяльнымі ў параўнанні, напрыклад, з цвёрдымі гранітнымі пародамі Днепрапятроўска, рэзкім перападам рэльефу ў Ерване або сапраўды складанай гідрагеалагічнай у Ленінградзе. Іншымі словамі, калі б перагонныя тунелі ў межах Верхняга горада былі «пасаджаны», скажам, на 15 метраў ніжэй, то і метрабудуўнікам было б прасцей, і для архітэктурных помнікаў больш бяспечна, а для эканомікі ў цэлым больш рацыянальна.

Пасля прыняцця Мінгарвыканком рашэння аб поўным аднаўленні і рэстаўрацыі Верхняга горада «Мінскметрабуд» і «Мінскметрапраект» у ліхаманкавай спецыфіцы прымаюць дадатковыя меры для зніжэння негатывага ўздзеяння перагонных тунеляў паміж станцыямі «Янкі Купалы» і «Няміга» на гарадское асяроддзе: уладкаванне буранабійных паляў, збудаванне маналітнага «скаркафага» (жалезабетоннай пліты плошчай 2 тысячы квадратных метраў), ахоўныя падпораў спосабам «сцяна ў грунце» і хімічнае замацаванне грунту — нагнятаннем у шчыліны пад ціскам на глыбіню да 15 метраў раствораў хлорыстага кальцыя і вадкага шкла (825 літраў на 1 пагонны метр шчыліны). У добрую капейчыну абыходзіцца дзяржаве ўсе гэтыя работы «Мінскметрабуда», але як даўно вядома — «скаваныя плаціцы даражэй».

Найбольш важным момантам у рэканструкцыі Верхняга горада, разлічанай на 1988—1993 гг., з'яўляецца аднаўленне гістарычнага ансамбля плошчы Свабоды. На практыцы гэта павінна выявіцца не толькі ў

цыю? Не? Бо сёння нават з жылога дома на праспекце Машэрава каля магазіна «Алеся» ўжо выслены жыхары (дом у аварыйным стане), патрэбна будынак тэатра імя Янкі Купалы... А гэта ж усё ў адносінах да Верхняга горада аб'екты перыферыяльнага. Дарэчы, цяпер будзе № 17 «ратуе» сімвал горада — абеліск Перамогі на трасе першай лініі метрапалітэна ад асядання (работы аб'ёмна 500 тысяч рублёў). У сувязі з гэтым неабходна пазіцыя «Мінскметрабуда», ГалоўАПУ і, разам з ім, газеты «Вячэрні Мінск», разлічаная на заспакаенне грамадскасці.

Напрыклад, у допісе «Фальшывыя аргументы» гаворыцца наступнае: «будуецца зараз Варшаўскі метрапалітэна, і варшавяне не пратэстуюць супраць свайго «падземкі». Але ж вядома, што варшаўская «падземка» не крапае раёна гістарычнай забудовы. Да таго ж газета сама сабе супярэчыць — можна прыгадаць «круглы стол» («Аблічча Мінска: якім яму быць?», «Вячэрні Мінск», 14 маі 1988 г.), дзе ў прыватнасці прагучалі такія словы: «да нас прыезджалі метрабудуўнікі з Варшавы. І мне было сорамна перад імі. Вось яны мне паказваюць на каналізацыю дваццатага стагоддзя і пытаюцца, што гэта такое? Што ідзе праз тэрыторыю Замчышча? Я ім тлумачу гэта памылкамі п'яццацігадовага гадоў. Яны пытаюцца, а чаму вы і зараз там нешта будзеце?»

Для метрапалітэнаў неглыбокай закладкі праблема барацьбы з вібрацыяй і шумам — рэч амаль непазбежная. Звычайна яна вырашаецца за кошт спецыяльнай канструкцыі верхняй пабудовы пуці з павышанымі антивібрацыйнымі характарыстыкамі і шляхам удасканалення рухомага саставу. Пэўную цікавасць для метрабудуўнікоў Мінска можа ўявіць сучасны замежны вопыт. Так, на тунельных участках Мілана пачалі скарыстоўваць полурэтанавыя шпалы з абышўкай з мінеральнай ваты і на матах са шкло-валакна; у Японіі паміж шпаламі і пуцявым бетоном укладваюць рыфленую пракладку з неапрэну. На метрапалітэне Цюрхага будзеца тунельны ўчастак, дзе рэйкі зварваюцца ў плэці даўжынёй да 400 метраў (!), а пад полурэтанавыя шпалы ўкладваюць пласт сінтэтычнага каўчука. На новых участках лонданскага метрапалітэна рэйкашпальна рашотка і баластная падушка ўкладваюцца на мастовае палатно з папярэдне напружанага жалезабетону, а паміж палатном і апорнымі блокам кладзецца суцэльны пласт віскознага матэрыялу. На 500-метровым доследным участку Парыжскага метро ўкараняецца найноўшая

Цяпер на станцыі «Няміга» пачаліся абліччавыя работы. А ці патрэбна гэтая станцыя тут, на тэрыторыі археалагічнага запаведніка? Паблізу ж няма вялікіх прамысловых прадпрыемстваў, і велізарныя ці колныя небудзь вялікія пасажырапатоны не з'яўляцца тут ні ў канцы XX стагоддзя, ні ў пачатку XXI. Строга кажучы, сёння патрэбна сур'ёзная экспертыза ўсяго праекта другой лініі метро ў межах гістарычнай зоны старажытнага Мінска, а тэрмін здачы гэтай лініі ў эксплуатацыю павінен быць перагледжаны з улікам вынікаў гэтай экспертызы.

Відавочна, што праектныя і будаўнічыя работы ў Верхнім горадзе не павінны весіцца без узгаднення з аб'яднаннем «Белрэстаўрацыя». Варта прыцягнуць да рэстаўрацыйных работ у беларускай сталіцы польскіх спецыялістаў прадпрыемства

Пры ўсёй адноснасці паняцця «маладая паэзія» мы ўсё ж карыстаемся ім у літаратурнай практыцы. Праўда, не так часта нашы крытыкі адгукаюцца на творчасць маладых артыкуламі і рэцэнзіямі. Лічыцца, што і слова само — творчасць — у дадзеным выпадку ўжываць не

надта і трэба. Тым не менш, яна існуе. І магутны дуб — скажам вобразна — быў калісьці кволым парасткам.

На дэфіцыт увагі маладых рэагуюць своеасабліва: яны самі пішуць пра свае праблемы, пра сваё разуменне паэзіі і яе задач.

НЕКАЛЬКІ ДУМАК УРОЗГАЛАС

Дзіўная ўсё-такі рэч — Паэзія. Яе нельга вылічыць арыфметычна ў завалах вершаваных выданняў, хоць спрабавалі і некаторыя да гэтай пары спрабуюць. Паэзія — гэта такая рэдкая духоўная іпастась у гісторыі чалавечтва, як і сам яе творца — неардынарны талент.

Здаецца, зараз на бацькаўшчыне і зусім абвастрыўся дэфіцыт паэтычных талентаў. Бо нават частыя гаворкі аб паэзіі, так шырока распачатыя неўпрыкмет, затухлі, а значыць, палемічны агонь быў усчынены на пустым месцы.

Цяпер часцей вядуцца гаворкі аб іншым: аб форме і змесце, але ўсё менш і радзей аб эстэтычнай вартасці твораў. Думаю, што пытанні — да прыкладу, «як» і «навошта?» — якія перыядычна ўзнікалі і ўзнікаюць у літаратурна-рэцэнзійных колах, сапраўдныя таленты ніколі не задаюцца як самамэтай. Гэтыя пытанні падсвядома кіруюць імі ў час задуму і напісання мастацкіх твораў. Таму яшчэ раз паўтараюся, бо пісаў ужо і гаварыў аб гэтым неаднойчы, што падобныя літаратурныя дыскусіі абсалютна нічога не даюць таленавітым творцам, паколькі вышэй прыведзеныя пытанні ўзведзены імі ў заўсёды

эстэтычна-ідэйны закон, а рэцэнзіі ад літаратуры — у іх зусім іншы закон, закон вядомасці і літаратурнага заробку — і пасля сотні падобных дыскусій не стануць пісаць высокамастацкія творы ўжо хоць бы таму, што яны абдзелены галоўным — талентам.

І нават калі пачынальнік найноўшай дыскусіі (я веру ў яго добры намер) Л. Дранько-Майсюк стане «таленавітым рэдактарам, — як ён піша, — з бездакорна-эстэтычным зоркам і гіпнатычным аўтарытэтам (!?)» паэтычных кніжак З. Марозава, У. Мазго, К. Жука, і інш. — то ўсё роўна тыя кніжкі да сапраўднай паэзіі аднесці наўрад ці можна будзе. (Агаваруся, што, магчыма, пасля выхаду ў свет маёй новай вершаванай кніжкі і маё прозвішча з такім жа правам зойме сваё месца ў гэтым бязрадасным радзе). Вы скажаце, што такія кніжкі пры рэдактарах, надзеленых вышэй прыведзенымі характарыстыкамі, наогул тады не будуць выходзіць у свет. Але ж, браткі мае, — выходзяць! Выходзілі. І — паверце — будуць выходзіць... Здавалася б, Паэзія і вершаскладанне — два процілеглыя полюсы. Але

вось феномен — адно без другога не могуць, здаўна суіснуюць побач, як Моцарт і Сальері, а калі браць на ўвагу фізічныя законы, то нават прыцягваюцца... Складаная ўсё-такі дыялектыка духоўнага самавызначэння чалавека!

Канечне, зборнікі вершаскладальнікаў амаль не чытаюцца і не купляюцца, тым больш у нашай складанай моўнай сітуацыі.

Але хопіць, давайце шукаць сапраўдных паэтаў і Паэзію.

Ужо сёлета выйшла шмат паэтычных кніжак трыццацігадовых. Рэцэнзіі на іх калі і пішуцца, то ці людзьмі не кампетэнтнымі, ці найчасцей таксама паэтамі, сябрамі аўтараў. Проста не помніцца, калі гэта ў апошні раз хто з вядомых нашых крытыкаў адгукнуўся на зборнік вершаў маладога паэта. На маёй памяці, здаецца, Р. Бярозкін надрукаваў змястоўную рэцэнзію на першы зборнік Яўгеніі Янішчыц «Снежныя грамніцы» ў «Маладосці». Але ж было гэта больш як пятнаццаць гадоў таму назад...

Думаю, даўно наспеў час рэцэнзавання новых паэтычных (ды і прозаічных) кніжак не паэзій як праз месяц пасля таго, як яны паступілі на паліцы кнігарань. Гэта садзей-

нічала б іх рэкламе і хутчэйшай рэалізацыі. А то нярэдка здараецца, што рэцэнзуюцца ў перыядычным друку кніжкі, вокладкі якой ужо даўно палінялі за два гады, якія яны неадкрывалі пылілася на кніжных паліцах гарадскіх і вясковых крамаў. Яе «прэстыжу» і рэалізацыі ўжо нават рэцэнзія класіка не дапаможа.

Мяркую, такіх неадкладных рэцэнзій заслугоўваюць зборнікі лірыкі А. Пісьмянкова «Чытаю зоры» і П. Ламана «Стары млын», вельмі гожа выдзеленыя, бадай толькі дзве паэтычныя кніжкі з усіх кніг маладых паэтаў, выдзеленых выдавецтвам «Мастацкая літаратура» за гэты год, якія безумоўна зацікавяць прыхільнікаў беларускай паэзіі.

Дарэчы, тут прыпомнілася яшчэ адно цікавае выказванне паэта Л. Дранько-Майсюка (дасць бог, ён стане шырокавядомым дзякуючы свайму літаратурнаму прагматызму!). Некалі, адказваючы на анкету часопіса «Маладосць», ён справядліва папракнуў нашых старэйшых таленавітых пісьменнікаў і паэтаў, якія апошнім часам не пішуць у друку аб творчасці сваіх найбольш адметных і здольных літаратурных калег. Гэта, на жаль, так, Маладзейшыя ў лепшым выпадку задавальваюцца панібрацкім паляпваннем па плячы старэйшых братаў па яру пры нечаканай сустрэчы: расцеш, маўляў, давай, давай, набірай моцы! Хоць, як вядома, Паэзія не мае ўзросту. Яна, як сказана мудрым чалавекам, альбо ёсць, альбо яе няма.

Але не думаю, што старэйшыя пісьменнікі такія ўжо апатычныя ў адносінах да сапраўдных маладых талентаў. Відаць, няма пакуль што такіх паэтаў, якія выклікалі б шырокі водгук у літаратурным асяроддзі, а тым больш у грамадстве.

Зусім нядаўна прачытаў адказы «Тутэйшых» на пытанні часопіса «Маладосць». Не-

спакійныя характары, начытанасць, неардынарнае мысленне, бездакорнае веданне і валоданне роднай мовай (ці не варты я жалю, пішучы аб натуральным з зайдзрасцю?), высокі нацыянальны патрыятызм — вось што прываблівае ў не заўсёды лагічна вывераных адказах членаў таварыства маладых літаратараў. Апантанья высакароднай любоўю да гісторыі, традыцый і мовы сваёй бацькаўшчыны, гэтыя маладыя яшчэ людзі не толькі імплануюць мне, яны ўмацоўваюць мой аптымізм, веру ў светлае будучае роднай літаратуры. Хоць, вядома, не ўсе з іх стануць сапраўднымі творцамі.

Трывожыць іншае. Трывожыць прыхавані і не прыхаваны між радкоў эгацэнтрызм, зададзенасць у іхніх нярэдка прагматычных высновах і поглядах як на літаратурнае, так і на грамадскае жыццё. Чытаючы выказванні некаторых, з'яўляецца адчуванне, што хопіць іх маладых парываніяў, мабыць, ненадоўга.

Найбольш уважлівым мудрым падалося мне выказванне С. Дубаўца. Дадам, што як і творчая асоба ён яўна выдзяляецца сярод сваіх таварышаў, аб чым сведчаць нядаўнія публікацыі яго прозы ў часопісе «Беларусь» і газете «Літаратура і мастацтва». Напрыклад, апавяданне «Гон» прачытана з цікавасцю ў Маскве многімі літаратарамі, і яму нададзена аднаддушная высокая адзнака.

Крыху засмучае адказамі на пытанні «Маладосці» надзвычай здольны і ўжо вядомы ў чытацкіх колах паэт А. Сыс. Арыгінальнасць і начытанасць сваю не трэба выстаўляць, як ікону, а трэба мець і выказаць свае асабістыя думкі і перажыванні.

І ўсё ж, дай божа сапраўдзіца надзеям і намаганням маладых беларускіх літаратараў!

Леанід ГАЛУБОВІЧ.

ШТО ЗА ПАВАРОТАМ?

Поэзия молодая,
Тебя еще нет почти.
Но славу тебе воздали,
Не медля, твои вожди.
У. КАРНИЛАУ.

Радкі, вынесеныя ў эпіграф, вядомыя рускі крытык С. Расадын прывёў у аглядзе, надрукаваным у часопісе «Знамя» як пацвярджэнне сваёй думкі, што мінулае дваццацігоддзе вызначалася шэрым, безаблічным часам паэзіі — без яркіх індывідуальнасцей і вялікіх знаходак, бо тое лепшае, што было, не знаходзіла дарогу да чытача. Сказана, магчыма, і моцна, але ў цэлым, на жаль, слушна.

Угадаем, якія імёны прыносіла нам беларуская паэзія, пачынаючы, скажам, з канца шасцідзясятых гадоў. Янішчыц, Разанаў, Някляеў, Законнікаў, Баравікова, Бондар... Адно з іх вызначаліся яркай індывідуальнасцю, адметнасцю паэтычнага мыслення, другія «бралі» шчырасцю, непадробнасцю пачуццяў, высокай культурай традыцыйнага паэтычнага пісьма. Што ж, у параўнанні з хача б папярэднім пакаленням, якое нехта ахрысціў філалагічным, імён не так і многа.

А што ж сёння? Чым жыве тая маладая паэзія, якой «амаль няма», што нясе яна нам у час перабудовы, у час свежага павеву шчырасці, бескампраміснасці, мужнасці і праўды?

Мне здаецца, што сёння ў ёй вядома — вызначыліся дзве тэндэнцыі: пісаць, як і ўсе, «не вытыркацца», трымаць належны прафесійны ўзровень; і другая: адмаўляючы шэрасць,

нішчыць традыцыі, ствараць свае канструкцыі, непадобныя на іншых. Прычым, у гэтай барацьбе супрацьлегласцей ёсць і агульнае, што прыкметна адрознівае сённяшніх маладых ад папярэднікаў: узросшая нацыянальная самасвядомасць, увага да каранёў. І калі больш «памяркоўныя» абмяжоўваюцца толькі ідылічна-элегічнымі матывамі, другія (а іх большасць) не абыходзяць болейшыя кропкі, збіваючыся часам нават на крык, дэкларацыю, мітынгавасць.

Сёння ў маладой паэзіі выявіліся больш яркія, скажам, чым у папярэдніх генерацыях, свае плыні, свае «мікрашколы», свае, кажучы сучаснай мовай, «каманды». Калі, да прыкладу, Л. Дранько-Майсюк, Г. Булыка, А. Глобус, М. Шайбак, У. Сцяпан, А. Аркуш зяртаюць увагу на сябе ў першую чаргу пошукам адметнага паэтычнага почэрку, то, скажам, А. Сыс, А. Жамойцін, С. Сокалаў-Воюш, А. Дзбіш — пэўнай звужанасцю тэматычнага кола, дзе мастацкасць падчас прыносіцца ў ахвяру ідэі.

Асобна стаіць у гэтым радзе Алег Мінкін. І хоць ён таксама не цураецца публіцыстычнасці, гэта выглядае ў яго больш тонка, больш па-мастацку, зроблена з большай доляй агульнай паэтычнай культуры і густу.

А яшчэ ж можна назваць цэлы шэраг імёнаў, якія, як пралескі пасля доўгай зімы, шчодра «палезлі» пад промнямі вясновага сонца: В. Курганіч, Л. Рублёўская, А. Бадак, У. Сіўчыкаў, А. Танана,

П. Бурдыка, Л. Сом...

Дык з чым жа ідзе маладая паэзія да чытача, пра што гаворыць? Прыкметна адышлі на другі план, а то і зусім зніклі ружовыя пастаралі, наўныя замалеўкі, усе гэтыя «росныя сцяжынікі» і «басаногае дзяцінства», элегічны сум па пакінутай вёсцы і г. д. І не дзіва, бо ў нашай літаратуры з'явіліся гараджане па паходжанні, інтэлігентны ў другім, а то і ў трэцім пакаленні. У іх няма адчування арганічнай аднасці з жывой прыродай, магчыма, згубілася нейкая шчэцінасць у поглядах на з'явы быцця, але прыкметна вырасла агульная культура, гістарычная дасведчанасць. Яны менш падведжаны хваробе піітэту, не аглядаюцца на аўтарытэты. Добра гэта ці дрэнна, адкажа час, але такая з'ява ўжо ёсць, з ёю трэба лічыцца.

Возьмем, да прыкладу, аднаго з самых яркіх прадстаўнікоў «гарадской» паэзіі — Адама Глобуса. «Мне падабаецца мікрараён — жалезны дух у канструкцыйным целе, дзіцячы пляч і школьны стадыён... мне падабаюцца шурпатыя панелі». Або такое: «На мармуровым паралелепіпэдзе стаіць мармуровая ваза, удзень у яе хавалася ноч».

Якая ж тут, прабачце, паэзія? — запытаецца цнатліва-строгі крытык. Што ж, сапраўды, быццам і не надта мілагучна. Але праз рабрыстасць панеляў і канструкцыйны малады паэт імкнецца ўбачыць жывую душу сучасніка, прадстаўніка свайго пакалення, які жыве ў сталіч-

ным двары, для якога гэты горад адзіная прыстань.

Зусім іншы ў сваіх «гарадскіх» вершах і рамансах Сяргей Сокалаў-Воюш. Калі ў «чыстых» вершах ён аддае даніну рамантычнаму, узнісламу пісьму, то ў баладах, песнях, якія ён сам выконвае, — адкрытая публіцыстычнасць, гумар, іронія, сарказм. Дарэчы, С. Сокалаў-Воюш блізка тут да стылю і манеры У. Высоцкага, захопленне творчасцю якога ён не ўтойвае.

Вось перада мной вялікая нізка вершаў маладой наваполацкай паэтыкі Валяціны Аksam. Яе ім'я амаль не з'яўлялася на старонках рэспубліканскіх выданняў. Відаць, такі запозненны дэбют адбіўся на чыста тэхнічнай якасці яе вершаў, але прыцягваюць яны шчырасцю, непадробным пачуццём, што часам страчваецца ў вопытнага, «набіўшага руку» літаратара:

Мёдам ласціла вусны —
Ды не слодыч табе.
Ліла чэмер атруты —
Ды не горка табе.
Бегла рэчнай імклівай —
Ды не ўсцешна табе.
Адлтал за вырай —
Ды не сумна табе.

(«Адчай»).

Або вось самы, здаецца, бытавы верш, які так і называецца — «Ода кухні»:

...Гасцёўня, спальня і святліца,
Камера, пограб і вясніца,
Катюня, замак, пастарунак,
Маё сіно і мой ратунак.
Ты — рэдкі гонар мой і сорам,
Маё прэрэанне і данора.
Ты — мае лекі і атрута,
Ты — мая радасць і пакута.
Ты — мой алтар, мая малельня,
Мой храм адзіны і пустэльна,
У якой ўсявышняга маліла:
Не стала б ты маёй магілай!

Даруйце за празмернае цытаванне, але хацелася паказаць, што справу мы маем з паэтам, безумоўна, цікавым.

Не лішне сказаць і аб тым, што і ў многіх нашых выданнях

маладога друкуюць у апошнюю чаргу, прычым часта з праўкамі і купюрамі без усялякага ўзгаднення з аўтарам. Дасюль памятаю, як у першым зборніку А. Разанава ў вершы пра Радзіму радок «Я ў вяселосці не з табой» рэдактар хацеў выправіць на «І ў вяселосці я з табой».

Але будзем шчырымі: ці заўсёды пошукам і адвагай маладых можна сёння пацісьніць шэры патак са старонак нашых выданняў? На жаль, пакуль па-сапраўднаму новага, адметнага, таленавітага сярод моладзі не так і багата. Нават тыя прадстаўнікі «новай хвалі», пра якія я гадваў, вельмі часта досыць бездапаможна ў мастацкіх адносінах выяўляюць свае думкі і пачуцці. Магчыма, часта досыць бездапаможна ў равесніка — вядома, добра, але ж мы клапоцімся ўсё ж пра літаратуру, пра яе высокі ўзровень. І тут не лішне будзе нагадаць словы крытыка В. Бандарэні ў дванаццаціга кніжцы часопіса «Москва», дзе ён расцаніў некаторыя творы, якія сёння ўладна захапілі наш чытацкі час, як з'явы больш грамадскія, чым літаратурныя. Але літаратура ёсць літаратура, яна ніколі не будзе толькі публіцыстыкай, толькі крыкам, толькі набатам ці званам. Таму побач з імі хочацца бачыць і чуць і пшчотную жалейку, і тужлівую сурму, і цнатліваю скрыпку...

Значыць, ад разоў і мітынгаў да справы? Пэўна ж, так. Толькі ўсё ж давайце пільней прыгледзімся да пошукаў маладых, дадзім ім больш самастойнасці, дапаможам са своечасовым выходам да чытача.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ.
г. Наваполацк.

Не трэба ідэалізаваць сябе...

Прадстаўнікі таварыства маладых літаратараў пры СП БССР «Тутэйшыя» атрымалі магчымасць абвясціць сваю, скажам так, праграму, выказаць адкрыта свае думкі («Малодосць», № 4, 1988). Сярэдні ўзрост тых, хто адказваў на пытанні анкеты часопіса, усяго 28 год, і таму можна зразумець запал і нецярпліваць маладых літаратараў. Многа сказана імі рэзкіх і справядлівых слоў у адрас СП БССР. У той жа час у некаторых выказваннях заўважаецца, мякка кажучы, нетактоўнасць.

Правільна гаворыць старшыня таварыства Аляксей Бяляцкі: «Узнікненне таварыства... — нармальна і заканамерна з'ява». Больш таго, трэба вітаць сам факт стварэння падобнага аб'яднання, бо гэта (думаю, большасць чытачоў мяне падтрымае) садзейнічала актывізацыі літаратурнага жыцця. «Тутэйшыя», відаць, мараць аб той творчай атмасферы ў літаратуры, якая існавала ў 20-я гады. І толькі адсутнасць матэрыяльнай базы вымушае таварыства шукаць прытулак у СП. Існаванне некалькіх літаратурных аб'яднанняў ва ўпамянута мною перыяд, канечне, побач са станючымі бакамі мела і свае хібы, але гэта ўсё-такі больш карысна, чым поўная цэнтралізацыя.

Бясспрэчна, тая справа, якую робяць «Тутэйшыя», заслугоўвае павагі. Але не трэба ім ідэалізаваць сябе.

М. ШУКАНАУ.

г. Жлобін.

ПЕРШАСНАСЦЬ ЗА ТАЛЕНТАМ І ДУШОЙ

Калі сказаць праўду, то я не вельмі ўважліва сачу за дыскусіяй — ці спробай дыскусіі — вакол артыкула Леаніда Дранько-Майсюка «Як і «навошта?» І вось новая публікацыя, у якой паэт выказвае застумчэнне, што не пачуў галасоў літаратурных аднагодкаў. Думаецца, сваіх аднагодкаў, сваё пакаленне ён імкнецца разварушыць не для падтрымкі «канцэпцыі першаснасці формы», а ўвогуле хоча пачуць іх голас аб паэзіі, аб стане літаратуры і мовы беларускай. Гэта і падкупляе.

Менавіта другі артыкул паказвае, што Дранько-Майсюк не ўзводзіць у абсалют свае высновы аб творчасці, што ён, сцвярджаючы, сумняваецца. Яму патрэбны розныя меркаванні. Што ж, толькі так і нараджаецца ісціна. Ды ў літаратурнай творчасці да ісціны...

Шмат зараз паэтаў і прэзідэнтаў, ды бяда: мала іх чытаюць. А справа ў тым, што форма твораў не тая. Дайце «філігранную форму» — і ўсё стане на месца. Няхай мяне прабачыць Леанід за парадыйнасць, але ўсё гэта так спрэчна.

На мой погляд, толькі адно не можа аспрэчвацца: талент. Ён павінен развівацца і не ісці на кампраміс з сумленнем. Усё іншае — маніпуляцыя з формай, са зместам, спалучэнне наватарства і традыцыі — толькі элементы зьянення «самародка».

У адным з гумарыстычных вершаў Максім Танк бліскуча выказаў думку, што ўсе вакол яго ведаюць, як ствараюцца вершы і толькі яму гэта невядома. Мусіць, так яно і ёсць, асабліва ў паэзіі. Колькі патэтных фармулёвак створа-

на, а дасканалы адказу на пытанне, што такое паэзія, няма. І не можа быць, бо яна тое ж самае, што і каханне, што і душа. Паняцці такія не растлумачыш і не асэнсуеш — гэта таямніцы вякоў... Вядома ж, нельга ў такім разе не імкнуцца да разгадкі, да роздуму над гэтымі з'явамі, якія ад дотыку гарачых сэрцаў толькі ярчэй і прывабней засвецяцца.

Звярнуўся да кахання і душы невыпадкова. Ці не здаецца вам, што гэтыя таямніцы пачынаюць пыліцца на паліцах разам з кніжкамі. А разам з імі і любоў — да радзімы, да гісторыі, да культуры і мовы бацькоў, да зямлі нашай... Здаецца мне, духоўны пачатак пачаў задыхацца, паміраць — прыдушылі яго непрыкметна ў спешы да высокіх вяршынь. Душы нашы патрабуюць ачышчэння, адраджэння, святла, якое б асвятляла змрок. Зразумелі гэта быццам бы ў апошні час, толькі б шчыра...

Не, пра нешта больш глыбокае, чым «суадносінны сацыяльнага і эстэтычнага ў літаратуры» павінны гаварыць літаратары. І пісаць шчыра, бясстрашна. І ў спрэчках быць чалавечымі, не вяршыць адзін над другім суд, не вешаць ярлыкоў.

Мне асабіста не падабаецца канфрантацыя паміж прэтэндэнтамі на першыя ролі ў літаратуры з кагорты «Тутэйшых» і некаторымі старэйшымі літаратарамі. Першым нядрэнны ўрок у вершаваным выглядзе падала Святлана Басуматрава ў «Ліме» ад 8 красавіка. Аднак я разумею таго ж Анатоля Сыса, Адама Глобуса і іншых пачаткоўцаў. Ведаю з

асабістага вопыту і з вопыту папличнікаў, як адносіліся і пакуль адносяцца да вершаў маладых у розных рэдакцыях, як іх нялёгка надрукаваць, калі ты яшчэ не ўмееш пазмагацца, паспрачацца.

Так, у маладых многа недаканаласці, хібаў, часам ведання роднай мовы не хапае (бяда народная!), але ж дайце паверыць у свае магчымасці, не адмахвайцеся з высокіх і не вельмі высокіх п'едэсталаў. І не выходзіце з маладых нешта аморфнае.

Успамінаю, як гадоў дзесяць-пятнаццаць назад адзін з літкансультантаў (зараз ён на пенсіі) даводзіў мне: «Не пішыце вы ў верхах «Хрыстова», змяніце чым другім, а то, ведаце, павявае нечым рэлігійным». А калі гэта рэальная вёска, вёска маленства? Дый назва цікавая. Павінен быў адчуць гэта чалавек, тым больш паэт. Баяўся, мусіць, нечага. Калі ж лічыў, што верша няма, то трэба ў такіх выпадках не хадзіць вакол ды каля, а гаварыць праўду ў вочы. А то пачыналася «хірургічнае ўмяшанне» ў радкі, якія ты выношаў тыднямі, месяцамі. У другіх рэдакцыях знаходзіліся другія «хірургі» з больш вострым скальпелем. Аналагічнае «шліфанне» сустракаецца і сёння.

Ведаю, што многія маладыя сустракаліся з падобнымі адносінамі да іх твораў, многія «перабудаваліся» пад агульную шэраць, страчваючы індывідуальнасць.

У першую чаргу трэба ваяваць з бездарамі і кар'ерыстамі. Яны ж ёсць не толькі сярод старэйшых. І сярод маладых паэтаў ёсць спрытныя прэтэндэнты на «прызваныя месцы». Толькі сапраўдным літаратарам не думаюць аб першым, другім ці трэцім месцы, душа ў іх баліць за іншае.

Янусь МАЛЕЦ.

г. Мінск.

КАБ ПАЧУЛІ...

3. Марозаў. Хлеб і памяць. Вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

У першым зборніку Змітрака Марозава «Пад небам бусліным», які выйшаў у 1982 годзе, было нямала сімпатычных радкоў. Прывяду хаця б такія:

На мёрзлы дол сягоння зранку
Снег тонкім слоём лёг,
Гняздо буслінага вушанку
Надзеў азяблы клён.

Але — пяшчотныя і крышку гарэзлівыя — яны згубіліся, бездапаможна патанулі ў віры слабенькіх вяскоўных замалёвак, штампай, плакатных рыфмовак нахшталт: «Гартаваная ў віхурах Ідзе за Партыяй у паход Беларуска літаратура, Неўміручая, як народ». Зрэшты, былі там яшчэ цікавыя вобразы, неаблігі вершы (тая самая «боявая іскра»), якія давалі надзею, што ў будучым пры настойлівай і нялёгкай працы іх аўтар здолее стаць добрым паэтам.

І вось на паліцах кнігарняў з'явілася новая, другая па ліку кніжка Змітрака Марозава «Хлеб і памяць». Аўтар застаўся верным сваёй тэме, імкнучыся, кажучы словамі з анатацыі, «асэнсаваць гераічнае мінулае і сённяшні светлы дзень сваёй малой радзімы — «вясковай планеты», яе працавітых і шчырых людзей — хлебаробаў, сваё месца ў складаным і супярэчлівым жыцці».

Маладому паэту, былому аграному, а зараз работніку аграпрамысловага комплексу рэспублікі, ёсць што сказаць пра вёску, сказаць з непадробным пачуццём і з веданнем тэмы. З. Марозаў звяртаецца да канкрэтных людзей. Гэта ветэраны вайны, хлебаробы, гэта вяско-

вая настаўніца, старшыня калгаса, аграном. Пра іх няпростыя лёсы, пра іх радасць і смутак, шчасце і гора і распаўвае малады паэт.

Зноў яго я сустракаю,
Адзінокі і слабы,
Ён па вуліцы блукае
Цёплым смутку і журбы.
Ношкі лёсу цяжка несеці,
А тым болей — аднаму.
Кажуць, ёсць у Ціта дзеці,
Ды не шлюць лістоў яму.

Неаднаразова аўтар звяртаецца да вобразаў маці, дзяцей, прыроды. Яго боль за сваю «вяскоўную планету», як і любоў да яе, гучыць шчыра і пранікнёна:

«Прагрэс! Прагрэс!» — рачока
экскаватар.
Ну што ж ты, бог балотны,
нарабіў?
Той ручаёк — жыцця майго
экскаватар.

А ты яго воль та... Пераступіў!
Праўда, шчырасць і пранікнёнасць пачуцця яшчэ не зарука таго, што твор атрымаецца ўдалым. Запамінальна, па-свойму перадаць пачуцці не заўсёды ўдаецца З. Марозаву.

Пад знакам радзіны
Не кане ў бездань век...
Парве ланцуг рэакцыі
Разумны чалавек!
І зноў пасее вечнае
Зямное адкрыццё,
Рэантары сардэчна
Працуюць на жыццё!

Усё на месцы: рытм, рыфма, парадак слоў, але верш наўрад ці здолее выканаць сваю самую элементарную функцыю — суперажывальную, бо думкі ўкладзены ў яго банальныя.

На жаль, гэтая залішня правільнасць, прастата, якая мяжуе з прымітыўнасцю, — даволі частая з'ява ў зборніку «Хлеб і памяць». Я маю на

ўвазе вершы «О як нялёгка браць на сэрца...», «Няма ў прыродзе аднадушша», «Суседзі», «Пазнаюцца людзі ў бядзе...», «Памяці Героя Савецкага Саюза Міколы Чэпіка», «Наўкол такая мітусня...», «Танцы», «У цёмным чэраве зямлянкі...», «Хаты, вулка, гонкая сасонка...» Стаўлю шматкроп'е, бо пералік можна доўжыць.

Можна папракнуць аўтара і ў няўменні падняцца над прастай канстатацый фактаў. Калі паэт піша: «Праходзіць ноч. Зноў сонца свеціць. Святла без цемры не ўявіць. І толькі мы, прыроды дзеці, Іх вечна хочам пасварыць», то не зусім зразумела, што ён мае на ўвазе пад гэтай сваркаю. Сапраўды, святло нельга ўявіць, не ведаючы, што такое цемра, але ж нельга і ўявіць сабе іх разам. Чытаем яшчэ: «Жыццё, — калі твой дзень да донца Запоўнен клопатам адным: Наблізіць як людзей да сонца. Як зберагчы іх ад вайны». Гучыць вельмі ўжо высакапарна. Да таго ж «наблізіць як людзей да сонца» можа ўспрымацца двухсэнсоўна.

Не заўсёды ўдала выкарыстоўвае аўтар тры ці іншыя мастацкія сродкі, наогул, ён бывае няўважлівы да слова. «Воблак, вандрунікі блакіту. Дзякуй вам за ліўні і снягі. Што майму спагадліваму жыту Дабрыні адкрылі берагі». Што гэта за берагі дабрыні, ды яшчэ ў жыта — незразумела.

У вершы «Жураўліныя плёсы» Змітрак Марозаў піша: «няма супакою Мне ні ноччу,

ні ў будзень...» Дзіўнае супрацьпастаўленне: «ноч — будзень». Альбо: «Пад акном — смех шчаслівы І на сэрцы цяплынь...»

Чамусьці птушкі ў верхах маладога паэта альбо аб нечым просяць, альбо кагосьці клічуць: «Хай цябе гукіе бусел. Звон вясёлых ручаёў...» (с. 41). «Над ракою кнігаўка кігіча. Мо згубіла дзетак і гняздо?.. Можна, паімёна вояў кліча, Што на век зрадніліся з вадой?» (с. 50). Зрэшты, клічуць не толькі птушкі. У вершы пра яліну-партызанку чытаем: «Яна ж рыпіць, нібыта кліча З былога паўшых партызан» (с. 56).

Як бачым, папрокаў, прэтэнзій да аўтара можна выказаць шмат. Ці ўдасца ад іх пазбавіцца З. Марозаву і як хутка — пакажа час. Пакуль можна параўнаць яго першыя дзве кніжкі і адзначыць, што ў другой заўважаецца не столькі рост аўтара як паэта (пішу «не столькі», бо пэўны рост усё ж ёсць, хоць і не дужа прыкметны), колькі, відаць, набыццё ім большага жыццёвага вопыту, папярэнне кругагляду.

Ёсць у маладога паэта вершы, на якія яму варта раўняцца: «Сенакоснае», «Памёр настаўнік мой любімы...», «Дыялог на бягу», «Магнітныя буры на сонцы...», «Халадок таполяў белых...», «Шукаю ў людзях падабенства...», «Як многа навокал прасторы...» Ці воль гэты:

Цісне час на сэрца гулькім
прэсам,
Выбівае з рытму мітусня.
Адстае сьвядомасць ад прагрэсу.
І разрыў той большае штодня.
Асядлаі роботы арбіты,
Нам дытугоць этыку жыцця,
А спагада, стаўшы дэфіцытам,
У куточку плача, як дзіця.

Вельмі хочацца спадзявацца, што з часам голас паэта стане больш выразным і адметным.

Алесь БАДАК.

КНІГАШС

С. ДЗЯРГАЙ. Чатыры стыхіі. Вершы і паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Дзякуючы ўкладальніку зборніка і аўтару прадмовы «Кожны рух свой жыццю прысвячаю» Яўгену Міхалашэўскаму чытач мае магчымасць пазнаёміцца з творчасцю аднаго з самых цікавых беларускіх паэтаў.

Змешчаны лепшыя творы, С. Дзержай, у тым ліку тыя, якія ў свой час увайшлі ў яго прыжыццёвы зборнік «Чатыры стыхіі», адзначаны літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы.

В. КАРАМАЗАУ. Дзяльба кабанчыка. Выбраныя творы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Раман «Пушча», аповесці «Дзень Барыса і Глеба», «Пагонік», аповяданне «Дзяльба кабанчыка», якія склалі гэтую кнігу Віктара Карамазаву, унікаюць надзвычайныя праблемы сучаснасці, у іх гучыць голас чалавека, які ўважліва ставіцца да ўсяго, што адбываецца ў свеце.

Цёплае слова пра сябра паспеў сказаць у прадмове «Вясёлна і стрэчны вецер» Міхася Стральцоў.

Э. СКОБЕЛЕЎ. Мой дом. Вершы. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Лейтматывам новай кнігі Эдуарда Скобелева «Мой дом» гучаць радкі: «Верно понятий вен — честно понятий долг. В этом силы людской бесконечный исток. В исполнении долга все счастье земное: он хранил справедливость, он правды залог...». Аўтар імкнецца зразумець, што ёсць чалавек які асоба, індывідуальнасць у нашым трыюмным, супярэчлівым дваццатым стагоддзі. Два раздзелы зборніка — «Святліца» і «Зара ў вонках» — арганічна звязаны між сабой, яны паглыбляюць гаворку аб часе і месцы чалавека ў ім, надаючы ёй усё новыя асепты.

Звяртаецца Э. Скобелеў і да мінулага, гісторыі, даючы сваё асэнсаванне вядомым падзеям. У прыватнасці, у кнігу увайшла невялікая драматычная паэма «Праметэй», у падзагалюнку якой сказана: «Новае прачытанне старадаўняга міфа».

Нахліўшыся над загарадзю, Сцяпан Мінавіч прутком паказытаў свіней, якія лявіла, быццам начальнікі, валлохаліся перад ім у гразі. Свінні ўсе гладкія, з ружовенькімі лычамі, адно ў адно, што блізныя.

Сцяпан Мінавіч стаяў і думаў, што вось і споўнілася тры гады ягонага новага жыцця. Хоць якое яно новае, калі тры гады? Здавалася, тут ужо векаваў. За тры гады ён амаль усё ўспомніў з інстытуцкай навукі і па заатэхніі, і па ветэрынарыі. Успомніў... Лепш свіннямі загадваць, чым лес плагаць, альбо мокнуць у снег і дождж на будоўлі. Лепш... Дзякуй тым, хто дапамог яму, знайшоў гэтае месца за гадзіну турэмнай свінафермы. Лепш быць з свіннямі, чым з людзьмі...

Прычухаў да плота парсючок Карл. Рохкае, трэцца бокам аб нагу Сцяпана Мінавіча. Потым абслоніў лычом увесь чаравік, узняў свае маленькія свінныя вочкі і глядзіць, не міргаючы. Ёсць, мусіць, і ў яго галаве нейкая думка. Сцяпан Мінавіч прыгінаецца і глядзіць, глядзіць па спіне парсючка, а самому раптам хочацца плакаць. Па шчаце спаўзае сляза. Рукавом выцірае яе і бачыць, што і ў парсючковым воку бліскучая кропля... «А ты дурненькі», — шэпча ён, чухрыць парсючка па гладкім дагледжаным карку і забывае, што гэта жывёла, а не чалавек. Усё, што вакол яго, знікае, нібыта ён не ў турме. І на душы адразае лягчэй. Застаецца толькі ён, гэты парсючок Карл, і статак свіней, якія рохкаюць ціха, бесклапотна.

Калі б гадоў дзясцят назад хто сказаў, што яму для шчасця будзе дастаткова пасядзець аднаму каля свіней і пачухрыць ім спіны, ён бы таго вылаяў і ніколі больш не размаўляў з ім. Але гэта ў мінулым жыцці...

Карл прыціх, лёг каля слупа, мяккім бокам прыціснуўшы нагу загадчыка фермы. Мусіць, бедлага таксама не хапае ласкі. Не ведае, не разумее лапавухі, што ўвосень прыйдзе прапаршчык Зухвец, загадае падрыхтаваць яго да свята.

Будзе вельмі шкада Карла. Толькі што зробіш, калі такі парсючок лёс — ісці на спажыву людзям. Раней, яшчэ ў тым жыцці, Сцяпан Мінавіч ніколі пра гэта не думаў. Палічыў бы проста глупствам. А цяпер гэта глупства мо для яго найважнейшае. Усё змянілася, перавярнулася, стала, як кажуць, з ног на галаву.

Учора ў канцылярыі, куды выклікаў яго прапаршчык Зухвец, Сцяпан Мінавіч крадком зірнуў на сябе ў лостэрка, што вясела на сцяне каля дзвярэй. Яхнуўся: твар у зморшчынах, валасы сцівелі, нелюдзімы позірк. Словам, дайшоў, даехаў...

Не ўзімаючы галавы, ён раптам убачыў, не, проста адчуў, што недалёка ад яго прышніўся чалавек. Навошта ён тут? Адрозна ахашу страх: хто гэта? Нехта з аховы, альбо гэтакі ж эк, як і ён? Яму нікога не трэба зараз, досыць кампаніі Карла! І ўсё-такі краем вока Сцяпан Мінавіч спрабуе разгледзець таго, хто парусыў яго спакой. На другім баку загарадзі, гэтак жа апраючыся грудзямі на жэрдку, стаіць Карнук. Ён у турме з таго тыдня. Яны ўжо бачыліся, пагаманілі трохі. Хоць і ў чорнай ватоўцы Карнук, простых картовых штанах і галава паголеная, аднак яшчэ адчуваецца былая пастава. Здаецца, вось-вось пачуеш вымову альбо папарэджанне. І ў прысутнасці Карнука ў Сцяпана Мінавіча нешта сціскаецца ўнутры, хочацца бадзёра павітацца з ім. Усёй істотай прагэсць Сцяпан Мінавіч супраць свайго трымнення перад былым сакратаром райкома, але нічога не можа з сабой зрабіць. Міжволі на вуснах злепліваецца прыязная ўсмішка.

За тыдзень Сцяпан Мінавіч прывык ужо да думкі, што Карнук таксама тут, у турме. Значыць, нешта-такі адбываецца ў краіне, калі і ён за кратамі. І ўжо тое, што стаіць побач, не бянтэжыць і не здзіўляе. Відаць, прыслалі ў памочнікі да яго. Сцяпан Мінавіч палахліва думае: а калі ён, Карнук, ужо загадчык свінафермы? Ягоныя ж сувязі мацнейшыя...

Сцяпан Мінавіч хітае галавой, Карнук гэтак жа адказвае. На яго твары таксама ўсмішка. Пастава ў ім засталася, але ўсмішка сумная і нават, здаецца, баязлівая. Яшчэ ўчора Сцяпан Мінавіч яму спачуваў, а сёння — наўрад. У душы варушыцца ціха радасць: і на яго знайшлася сіла. Думае да смерці выседзець каля карыта. «Бач, адабралі крэсла! Карытнік... — думае Сцяпан Мінавіч. — Я павінен быць удзячным яму: уратаваў ад сібірскай тайгі, уладкаваў да свіней. Спакойнае, ціхае жыццё. Але ж

я ледзь не спяваю ад таго, што і ён разам са мною...»

У Карнука пад ватоўкай пададзены світар, хоць на вуліцы і не халадна. Твар ў яго бледны, шчокі адвіслі, як у старой свіні. Але ж Сцяпан Мінавіч забыў, што свінні не дажываюць да старасці.

Карнук падыходзіць зусім блізка, дастае цыгарэты з кішэні, частуе. Які гонар, думае Сцяпан Мінавіч. Раней такога не дачакаўся б ад Карнука. Раней...

Сцяпан Мінавіч рэдка калі курыць, але бярэ цыгарэту і кладзе за вуха. Маўчыць, хоць бачыць, што Карнук

лідны, паабяцаў Сцяпану Мінавічу запчастак для аўтамашыны. І ўрэзаў Сцяпан Мінавіч на радасцях так, як даўно не піў: аж уваччу задвалася. Развітваючыся, цалаваліся, абдымаліся, як жанчыны. Цыфу ты... Гаспадыня ўгаворвала не ехаць, але Сцяпан Мінавіч тады быў вельмі ўпарты, ды і прывык начаваць у сваёй хаце. Язды той пятнаццаць хвілін.

Сеў ён за руль, упёрся рукамі і нагамі, здаецца, уваччу пасвятлела трохі. Дрэвы перасталі хістацца, усё набыло трываласць і надзейнасць. Помніў, як зрушыў з месца, выехаў на гасцінец. Лёгенька пакручваў

вельмі смачная кілбаса і ў бутэльцы шмат яшчэ «Белавежскай».

— Мы вернемся, Мінавіч, — паўтарае Карнук, грызе кілбасу, і Сцяпан Мінавіч, як клоун, міжволі хітае галавою і таксама мармыча: — Абязкова вернемся. Толькі куды? — У галаве нейкае зацьменне, блытаніна. Не куды вернуцца, але куды? Канечне, вернемся, супакойнае сябе Сцяпан Мінавіч і зноў глядзіць на Карнука не як на экка, а як на першага сакратара, найразумнейшага ў раёне чалавека. Час ужо і падзякаваць за тое, што дапамог уладкаваць загадчыкам гэтай фермы. Думаў не гаварыць, але,

Віктар СУПРУНЧУК

ПРОЗА

АПАВДАННЕ

ФАВАРЫТ КАРЛ

нервуецца. Дурань, што ўжо нерваецца, нервы трэба пакінуць за вартатамі турмы. Інакш — надойта не хопіць здароўя. Бо нават свіней без здароўя не дагледзіш.

Позірк выпадкова апускаецца на руку Карнука, у якой цыгарэта. Дробненька дрыжаць пальцы, і скура жоўтая, з рудаватымі плямкамі, бы ў дзеда.

— Парасяты, як лялькі, нягоршыя, чым колісь у тваім калгасе, — робіць камплімент Сцяпану Мінавічу Карнук.

Што адказаць яму? Мо падзякаваць і радасна заўсміхацца? «Памыляешся, Вікенцій Пятровіч, у калгасе парасяты былі горшыя. Кармоў заўжды не хапала».

Не, усё-такі не мог уявіць Сцяпан Мінавіч, што мінуць тры гады і да яго далучыцца сам Вікенцій Пятровіч. Адрозна, як яны спаткаліся ў турме, моцна карцела нагадаць, як павучаў усіх, крычаў на бюро. А ўнутры была паранія...

— Мо ты, Мінавіч, не хочаш са мной рабіць? — пытаецца Карнук, і ў яго вачах, напалоханых, з чырвонымі, як распухлымі, вейкамі, жах, які крывіць сутаргавата твар.

— Чаму, Вікенцій Пятровіч? Мы з вамі выгудзем найлепшыя парасят за ўсю гісторыю гэтай фермы.

Яны паціснулі адзін аднаму руку і закуралі. Парсючок Карл варушыцца каля іхніх ног, але не ўстае. Сцяпан Мінавіч чухрыць яму спіну, і ён сціхае.

Сонца кволае, нейкае паўсоннае, але ўсё роўна здаецца, што цёпла. Да абеду яшчэ ёсць час. Сцяпан Мінавіч успамінае, што ў свінарніку сабралася шмат гною. Прапаршчык Зухвец можа ўзлавацца і напісаць рапарт.

Сцяпан Мінавіч пералазіць загарадку і ідзе да паветкі, каб узяць сахар. Ззаду чуваць хрыпелае дыханне Карнука, дыханне старога курца і немаладога чалавека. Да абеду яны выкінуць гной, падсцяляць саломы. Потым... Усё-такі шкада Карнука. Спяраша, калі трапіў сюды, думае Сцяпан Мінавіч, і сам не ведае да каго прыхіліцца, было страшна. Яму пашэнціла, удвух лягчэй. Але ж, бач, і Вікенцій Пятровіч не адкупіўся ад турмы. І хто! — той, у каго сувязі і ў вобласці, і ў рэспубліцы, і далей. Нібыта чакала яго ўжо высокая пасада ў Мінску...

Сцяпан Мінавіч лічыць, што па дурасці ў турме. Хоць ад вялікага розуму тут мала хто. Усе лічаць, што па дурасці. Мусіць, да скону ён будзе помніць тую салаўіную вясну, надзіва раннюю. Перад маем яны ўжо былі адсеяліся. І даў ён сабе крышачку палётку: паехаў аднойчы на вярхоў да суседзяў у калгас «Чырвоны партызан». Быў без шафёра — навошта сведкі. За рулём добры дзесятак гадоў, ездзіў і нападнітку не раз. Не меркаваў доўга сядзець, а выйшла наадварот. Кампанія была вясёлая, усе старшыні калгасаў. З раёна быў інструктар і чыноўнік з аграпрама. Мужчына са-

руль, машына рвалася, як звер, уперад. Ён спяваў і ўся ягоная душа спявала. Як добра, калі шмат сяброў, з якімі можна пасядзець, адпачыць. Перад Навасёлкамі павярнуў па крузе ўлева. Да роднай хаты засталася раўнюсенька пяць кіламетраў. Дарога чысцоткая, ніводнай машыны, і трэба ж, аднекуль з поля, з-пад кустоў выскачыў матацыкліст. Спяраша Сцяпану Мінавічу здалася, што той быў адзін, а пасля ўбачыў: ззаду сядзела дзяўчына. Іх зачепіла перадам машыны, пацягнула за сабой. Калі Сцяпан Мінавіч нарэшце спыніўся, яны абодва ляжалі ў крыві на асфальце, а колы матацыкла ўсё яшчэ круціліся з шалёнай хуткасцю...

Ён успамінае часта да гэтага моманту, бо далей было проста, як па праграме. Дзясцят ў тым жыцці засталася жонка з сынам. Карнук паклапаціўся пра яго, уладкаваў у гэту турму, пастухом да свіней. Канечне, гэта не тое, што на лесавале...

Нібыта ўпершыню бачачы, Сцяпан Мінавіч уважна, з цікавасцю разглядае Карнука, які прабуе ўхапіць сахаром гной. Ён хрыпціць, кашляе, лоб мокры ад поту. Вядома, гной рваць у свінарніку не тое, што сядзець у кабінце. Учора ён плёў кашалі і плакаў: яго аблыгалі, зайздроснікі з'елі. З'есці не з'елі, а выплюнулі. Усё адна хейра. Карнуку можна верыць найбольш на трыццаць працэнтаў, астатняе — казка. Кожны хоча, каб пра яго думалі лепш, чым ён ёсць.

— Перакурум, Пятровіч, — кажа Сцяпан Мінавіч.

Карнук хоць нічога не зрабіў, але намучыўся, хай адпачне. Ён з крэткам усаджваецца на камень ля сцяны, адкідаецца да яе спіной. Курчыць з залплюшчанымі вачамі.

— Нічога, Мінавіч, мы яшчэ вернемся, — гаворыць Карнук. Яго застылыя вочы ажываюць, у іх ужо янавісць. — Сядай. — У голасе ўладныя ноткі, быццам ён зноў на кані. — Перакурум. Хлопцы ўчора ўвечары перадалі. — Карнук расхіляе ватоўку і з-за пояса штаноў дастае чорныя скрутак. Заінтрыгаваны Сцяпан Мінавіч са здзіўленнем пазірае, як ён дастае пляскаты штэф «Белавежскай», паўпалкі «Сервілата» і цукеркі «Мішка на Поўначы». Такого багацця не бачыў даўно. На языку варушыцца, хоча сарвацца пытанне — скількі гэта ўсё, але Сцяпан Мінавіч стрымлівае сябе. І так ясна сказана: перадалі хлопцы.

Шклянкі няма, і Карнук п'е з рыльца. Глынуўшы, перадае Сцяпану Мінавічу. Ён робіць тое ж самае. У гэты момант яго нешта штурхае ў ногі, ён ледзь не падае. Д'ябал, парсючок Карл прыгупаў ужо сюды. Ніянакш адчуў пах кілбасы. Карнук з размаху б'е яго нагой у живот, і парсючок з віскатам адскоквае ўбок. Узбуджана пачынаюць рохкаць усе свінні, падымаюць галовы з лужынаў нават тыя, што драмалі, грэючыся на сонцы. Карл пакручываўся, і Сцяпану Мінавічу не спадабалася, што Карнук ударыў яго. Але

мусіць, пара. Глытае «Белавежскай» і абдымае Карнука.

— Вікенцій Пятровіч, мой дарагі, да скону не забуду, што загадчыкам фермы зрабіў мяне. Хочаш, на калені стану?..

— Ну-ну, — махае рукою і смяецца Карнук, смяецца. Сцяпан Мінавіч таксама хіхікае, а праз хвіліну ўжо рагоца. Раптам ім абодвум забівае дых: у двух кроках ад свінарніка прапаршчык Зухвец. Сцяпан Мінавіч ускоквае з зямлі і выцягвае рукі па швах. Карнук нават не варухнуўся, сядзіць і трымае ў руках бутэльку. У галаве ў Сцяпана Мінавіча ў момант святлее, і ён уяўляе найгоршае, што з імі можа быць. Шэпча Карнуку, каб схваць бутэльку, але слоў сваіх не чуе, быццам адняло мову. Ох, як не хочацца ехаць на лесавале вось з-за гэтай дурноты. Пра яго добра думаюць у турме, і начальнік паабяцаў пахадзіць, каб скасавалі тэрмін. Цяпер усё, і месца ўдзячнасці да Карнука займае нянавісць. Як загінаць-таваны стаіць Сцяпан Мінавіч: толькі фіксуе вачамі, што прапаршчык Зухвец падыходзіць да Карнука, нагінаецца і нешта шэпча яму на вуха. Бярэ цукерку і хавае яе ў кішэню. Потым ляпае Сцяпана Мінавіча па плячы і жартуе, што ў яго выдатна выпраўка. Шырокая зялёная спіна прапаршчыка з кароткімі тоўстымі нагамі хутка знікае ў вузкіх вяртах. Нібыта і не было Зухвеча, яны толькі адны і парсючок Карл, які, рохкаючы, лезе зноў у ногі, не верыць, што яго могуць пакрыўдзіць. Але Сцяпан Мінавіч ужо сам адганяе яго і толькі кідае ласунак — скібку хлеба. Карл амаль на ляту ловіць і чаўкае, ад давальнення пускаючы сліну.

— Сядзь ты нарэшце, — незадаволена бурчыць Карнук. — Еш кілбасу... Да вечара далёка.

Зусім нядаўна гэтага немаладога чалавёка з азылым тварам баяўся цалюткі раён. Сцяпану Мінавічу нека пашчэсціла быць з ім у кампаніі. Тады якраз наведваў раён дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, якога летас па хваробе адправілі на пенсію. І быў у лясгасе на базе адпачынку ў Дзямідаўскім бары, як кажуць, бэнц. Сцяпан Мінавіч і Саўку Каспяровіча, старшыню калгаса «Чырвоны партызан», таксама запрасілі. Але яны з Саўкам былі як у ліхога сына на вяселлі: сядзелі не разам з шаноўным госцем, а ў маленькім пакойчыку на кухні з вадзіцелямі. Сцяпан Мінавіч і Саўка адказвалі за фінансавую частку прыёму. Яны ўсё роўна ганарыліся гэтым, бо абы-якому старшыні Карнук не давяраў. Чалавек ён пільны, вопытны, столькі гадоў адбыў сакратаром райкома. Усё добра, калі б не адна ягоная слабасць. Многія на гэтым гараць: жанчыны і гарэлка. Яны і да турмы даводзіць... Не, шмат ён не піў. Сцяпан Мінавіч ніколі не бачыў яго нападнітку. Браў не больш, чым усе ў той самы застоўны час. Дый лічылася нармальным канчаць сёход ці канферэнцыю чаркай. Гэтыя бяды ўзнімалі настрой, думае Сцяпан Мінавіч, мацавалі сяброўства... Карнук пры-

Мар'ян ДУКСА

Тварэнне радасці

Двойчы Герою Сацыялістычнай Працы старшыні калгаса «Савецкая Беларусь» Уладзіміру Леонцэвічу ВЯДУЛЮ.

Не голых фраз сухая траскатня, не цяга на трыбуну узабраца — усіх тут вабіць на пачатку дня глыбінны поклік хлебнаснай працы. Не той, калі араць, садзіць, касіць мы па загаду цвёрдаму павінны, маўчаць і ведаць: над спіной вісіць караючая пуга дысцыпліны. Не той, калі твай асабісты ход пазначаны ад вешкі і да вешкі. А плён які — ўмалот ці недарод — не тычыцца цябе — маленькай пешкі... А клопат тут ва ўсіх, ва ўсіх — адзін: да добрых спраў сваю душу прыкладзі, і родны кут, калі яму ты сын,

Яўген КРУПЕНЬКА

Думаў, вырас — і далей не трэба, бо сваё казалі ўжо гады. Вунь і дуб, які сягаў да неба, асыпае звонка жалуды. І цяпер стаіць, — яшчэ не голы, Лісце не скідае да зімы. І не падае нікому голас... Нібыта нямы! Толькі ж не нямы ён! Я сцвярджаю: ён у сталасць увайшоў, як я. Вымыты Усімі ён дажджамі Ад купчастай кроны да камля. І прыняўшы Столькі вострых стрэлаў Вогненных — Пярун у кроны б'е, — Выстаяў І сталасць сваю стрэў ён, Пастаяўшы за сябе. І цяпер ён, Духам не упаўшы, У маўчанні-роздуме стаіць, Стрэне буры новыя ў бясстрашы, Будзе зелянец І будзе жыць! Будучь асыпацца Зоры, ліўні, І раса іскрыцца у лісці.

Адзін вар'ят і той не ўздыме меч на праўду, аб якой я гавару.

На гэты раз суніц паспела многа, ажно заззяла чырвань на грудку. Згінаюся, але перасцярога мяне трымае моцна за руку. Між цёплых пахаў я блуджу ад рання. І ўсё дарэмна. Не паўнее збан. Чарнобыльскае воўчае дыханне мне чуюцца над зеленню палян. А па сцяжынцы мурашы блукаюць, і ім да бед няма ніякіх спраў. Маўчыш, зязюля, можа, ты чакаеш, каб я табе твой век пракукаваў...

Чарнобыльскія перасяленцы

На свежы дах спусціўшыся з гары, гуляюць сонечныя пратуберанцы. Лічы, усё дведзена да глянца: веранды, вокны, сцэжкі на двары.

Ёсць унутры серванты і трумо, усё начынне мае выгляд боскі... Ды на абліччы збудаванай вёскі ляжыць бяды пякучае кляймо.

Цвітуць півоні на ўзвышэнні град, буе пышна агурэчнік чыйсьці — паверх пялёсткаў, маладога лісця бяжыць, як босы сірата, пагляд.

Стаў грукатлівым вельмі часу бег, а плыў жа ціха, нібы па рацэ, ён... Знікае смех, бы хтосьці па рэцэпту стаў выдаваць калісьці танны смех.

Прайсці журбе ў вароты шмат прасцей, бо радасць раптам страціла адвагу. Але было б зусім, напэўна, блага, каб не гучала — музыка дзяцей!

Дапамагчы не маглі нічым табе. Мы былі тады толькі Хлапчукамі.

О тебе я думаю... РАСУЛ ГАМЗАТАЎ.

Калі я цябе не бачу, — ты ў думках маіх, трывогах; і што толькі я не рабіў з імі, — не змог іх выкінуць з галавы, пазбавіцца ад іх праследвання. Вяскою я іх заараў плугам,

а яны — прараслі ў глебе, і зарунелі зялёнымі ўсходамі; Я занёс іх на сухія лясы і закінуў, а вярнуўшыся дамоў, яны ўжо апярэдзілі мяне — іх прынёс вецер;

Я панёс і ўтаніў іх у гнілым балоце, а яны ўвосень на купінах запунсавелі журавінамі, нібы твае губы, якія сваім пацалункам не раз апякалі мяне.

Скажы, колькі яшчэ гадоў буду мучыцца я, як Сізіф?

Пікасо

Перад мастацтвам я заўжды нямы. Я — у палоне. Не прамойлю слова. Я — нібы коннік, што без галавы, Акружаны анёламі Рублёва. Яны — жывыя! Нібы на далоні. Яны зямной любуюцца красой. Яны, як я, здзіўляюцца няўмольна Перад тварэннем вечным Пікасо. Дзяўчынка на шары. І шар — зямля. Шар, а не яблык. Яблык дзелім часта На дзве ці пяць і нават болей частак, Шар Пікасо нас вучыць раздзяляць. І мне, і многім цяжка зразумець. Цудоўнае бяссмертнае тварэнне. Век — сто гадоў. Сто першы, значыць, смерць.

Палова — пошук. А другая — геній. Палова — ноч. Другая — значыць — дзень.

Палова — сон. Палова веку — праца. Палова — пекната. Жыццё. Жывы прамень,

Другая — немагчыма разабрацца. Перад мастацтвам — я без галавы. Смерць адышла з навостронай касой. Я — у палоне. Я — гляджу. Жывы.

зрабіць прыдатным для людскога шчасця. Як найхутчэй для цёплых баразён аддаць свой плён любові і гарэння. Галоўнае — не рапарт у раён, а чалавечай радасці тварэнне.

Жытняя паляна

Усхваляваны жытні плёс на лета ўсё, а не на трохі, прыпаў з трымценнем да бяроз, да мяккай маладой чаромхі.

Нібы смакуе спакваля цяпло спагады і падтрымкі, перажываючы галля густыя шчырыя абдымкі.

І ў час святальны каласы, каб пацяжэць і ў зерне выйсці, п'юць прагна кропелькі расы, ледзь дакрануўшыся да лісця.

У хлебным водарным гаі, каб радасць зліць жыцця-суполкі, злучаюць пошчак салаўі з задумным свістам перапёлкі.

На зелень, нібы на абрус, праменні сонейка цярушыць... Вось гэтай яснасці саюз мне так не хочацца парушыць.

Адчуўшы спеў сэрцабіцця, прысяду, ціхі ад лагоды. Благаслаўлены час зліцця, аднання збожжа і прыроды!

Я незвычайнай шчырасці хачу — кудысьці варту з сэрца адаслаць, каб ззяла яснасць поўная ўваччу. Ну колькі можна ў хованкі гуляць!

Я веру ў шчырасць, а таму магу у хітрай тайны расчыніць акно, развезь падазронасці смугу і ў існы разбіць двайное дно.

О колькі дабрні перамалоў наш грозны век — далоў яго банкет! Далоў, далоў усе капканы слоў і іхні фарысейскі этыкет! Прасяна звабнасць песні — прэч! Крыўей вітаю шчырасці пару.

На яго гляджу У спелым жніўні,— І — усё ж! — Патрэбна мне расці!

Дровы

Мужчыны пасля вайны, Вядома, Не былыя партызаны і салдаты, А тыя, што разам з курамі Пад печу ад фашыстаў хаваліся, Адразу пасля вызвалення Першымі ў вёсцы Сябе будавалі звон-хаты І гаварылі нашым мацярам-удовам: «Мы сваю справу зрабілі: Ворагаў разбілі, І адважаліся». Нашы маці-удовы, Нахмурыўшы бровы, Глядзелі на іх суроа, А пікнуць баяліся: У іх — сіла, У іх — не галодныя дзеці, Збожжа поўныя клеці, У хлявах мычаць каровы, Хрукаюць свінкі, Пішчаць парасяты І заўсёды прывезены на кані дровы. Папіленыя, Пасечаныя, Складзеныя ў клеткі, Плакалі дровы Слязамі — жывою смолкай, На сябе глядзячы. А мы, дзеці-бязбацькавічы, Былі нават удзячны Мужчынам — адшчапенцам-нелюдзям: Прышоўшы па дровы ў лес, Мы таксама дадому Не з пустымі рукамі вернемся — Вунь колькі галля і макушак Ляжыць каля пнёў смалістых, Непрыхаваных мохам. Бяры столькі, Колькі на плячах худых данясеш. Рыгоркі, Максімікі, Жэнькі, Сцёпкі, Толікі, Вовы — Дзеці вайны і нішчымніцы — Шчыра ўдзячны табе, лесе, За тыя дровы, Што рабілі толькі цёплымі На печак чараны, На якіх мы грэліся І пры газоўках і лучынах Кніжкі читалі Зімовымі вечарамі. А ў тваім выратаванні, лесе,

гледзеў сабе кабетку. Яна некалі сядзела ў райспажыўсаюзе. Мо колькі разоў і бачыў яе Сцяпан Мінавіч. Нічога асаблівага: чарнявая, вялізныя залатыя завушніцы. Валасы чорныя, шорсткія, як конская грыва. Потым прыязджала ў калгас ужо як інструктар райкома партыі. Вучыла, як жаць жыта. Чарнявенькая заклізала Карнука так, што ні туды і ні сюды. Грошай давай як паболей, і пачаў ён дзерці іх са старшынь калгасаў. Самы росквіт Карнуковага кахання быў, калі апынуўся Сцяпан Мінавіч на гэтай свінаферме. Карнуку проста не пашэнціла: гадоў пяць назад выйшаў бы сухім з вады. А тут пачалі круціць галовы няроўня яму. Урэшце, што яму да Карнука, трэба дбаць пра сябе, думае Сцяпан Мінавіч. У іх артыкулы аднолькавыя, а тэрмін у Карнука ўдвая меншы. Мусіць, нядоўга ён будзе памочнікам на свінаферме. Лёгка жыў Вікенцій Пятровіч, быў у сябрах у абкомаўскага начальства. «У фаварытах быў, як у мяне цяпер Карл», — думае Сцяпан Мінавіч. А побач зноў рохнае парсючок, падліза... Няйнакш і ён кілбасы хоча.

Калі Карнука на газеце ляжыць яшчэ ладны кавалак «Сервілата». Сцяпан Мінавіч бярэ яго і кідае парсючку, які ёсць яе, здаецца ажно прытанцоўваючы ад шчасця. «Фаварыты... Любіце кілбасу, «Сервілат» любіце... Ха-ха-ха...»

Ну, пасядзелі і хопіць. Гной хто будзе за іх выкідваць са свінарніка?

Сонца схавалася за хмарамі, і холад палез пад ватоўку, пагнаў мурашоў па целе. Карнук нібыта прыдрамаў, разавіў рот, дыхае спакойна. Проста шкада яго чапаць. Мо няхай паспіць... Але не, няблага, калі і рукі трохі памазоліць, раптам злуге Сцяпан Мінавіч. Таксама мне фаварыт... Тут я начальнік, а не Карнук.

— Гною шмат! — крычыць, каб разбудзіць Карнука. А той — нават не варушыцца. Потым мармыча і муляе губамі:

— Гм-гм... Мо сніцца, што ёсць «Сервілат»? Ці бачыць сваю чарнявенькую? Нядобра думае ўжо пра Карнука Сцяпан Мінавіч, але нічога не можа зрабіць з сабою. Чорныя думкі лезуць у галаву. Яму ўжо хочацца паздэкавацца з гэтага былога начальніка, паганяць да сёмага поту.

— Устаць! — амаль істэрычна крычыць, і Карнук імгненна ўскоквае і ёсць яго вачамі. У іх страх, рукі ходзяць ходырам. Радасна думае Сцяпан Мінавіч: сувязі ў цябе і тут ёсць, але ж мяне баішся. Тут свае законы, свае правілы гульні...

— Што, што такое? — пытаецца Карнук. Сцяпан Мінавіч не адказвае, глядзіць, як да яго, пыхкаючы, падыходзіць Карл. З газеткі забірае рэшткі кілбасы, чаўкае. Яшчэ хвіліна і, мусіць, Карнук ударыць яго нагой у жылот. Узнімае нагу...

— Пайшоў, пайшоў! — перацягвае парсючка Сцяпан Мінавіч дубцом упоперак спіны. Сваім віскам Карл паляхае ўсіх свіней, і яны з рохканнем пачынаюць насіцца па двары.

— У нас, Вікенцій Пятровіч, хто не працуе, той не ёсць, — гаворыць Сцяпан Мінавіч, але яму чамусьці сорамна глядзець у вочы Карнуку.

Ужо без перапынку яны дзяруць і дзяруць гной у свінарніку, складваюць яго ў кучы. Цяпер Сцяпан Мінавіч ні аб чым не думае. Ён прымушае сябе ні аб чым не думаць, бо тут твае думкі нікому не патрэбны. На Карнука не глядзіць, неак усё роўна ёсць ён ці не. Падняць галаву ад зямлі прымушае свінячы віскал. Так можа толькі вішчаць Карл — тоненька, пакрыўджана. Незразумела, хто яго пакрыўдзіў. Сцяпан Мінавіч набліжаецца да варот і, прыкрыўшы далонню вочы ад сонца, якое ўзнялося вышэй хмар, бачыць, што на двары гаспадарыць прапаршчык Зухвец. З салдатам яны заганяюць парсючка ў кузаў грузавога «Уазіка». Карл вішчыць так, нібыта просіць дапамогі. Сцяпан Мінавіч сціскае рукі ў кулак, адварочваецца ад дзярэй. Нейкі момант стаіць, прыслухоўваючыся, пасля апантана працуе, каб толькі больш не чуць гэтага амаль чалавечага крыку... Здаецца, мала паветра ў свінарніку, з усіх бакоў толькі краты, краты. Побач, з пабялелым ад стомы тварам, крэкчучы, цягае гной Карнук. У Сцяпана Мінавіча раптам мільгае жарсткава-здзеклівая думка: ці ёсць у яго яшчэ кілбаса? Урэшце, хто тут начальнік? На неба яны яшчэ доўга будуць глядзець праз краты...

А на дварэ зноў ціха, свінні ляжаць у лужах, грэюцца на сонцы. Нібы і не было ніколі сярод іх Карла, парсючка з ружовенькім лычом, ягонага фаварыта.

Цішыня...

Арнестр пасля выступлення.

Іграюць студэнты

ПАДРЫХТОўКА кіраўнікоў аркестраў народных інструментаў ажыццяўляецца ў 17 сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах рэспублікі. Будучыя дырыжоры спасцігаюць асновы прафесіі, набываюць выканаўчыя навыкі ў вучэбных аркестравых калектывах. Адзін з такіх калектываў — студэнцкі аркестр рускіх народных інструментаў Мінскага інстытута культуры. Кіруе аркестрам старшы выкладчык кафедры аркестравага дырыжывання А. Аўсёвіч.

дэўры сусветнай класікі — першая частка ля мінорнага Канцэрта Э. Грыга і трэцяя частка сольмінорнага Канцэрта К. Сен-Санса — набылі свежае гучанне ў выкананні аркестра (партыю фартэпіяна паспяхова выканалі Э. Макаранка. Ронда — капрычыёза К. Сен-Санса ў пералажэнні для баяна з аркестрам выканаў старшы выкладчык А. Стральчонак. Прагучалі чатыры яркія фрагменты з сюіты Б. Краўчанкі «Чырвоны Петраград». Тонкім пацуччэм ансамбля і высокай штрыхавой культурай вызначыўся «Вальс-каприс» В. Андрэева (сола на балалайцы — старшы выкладчык А. Жураўскі).

ўжо класічныя ўзоры народна-інструментальнай музыкі «Ліпа векавая» М. Кулікова, Паланез ля мінор і «Свеціць месяц» В. Андрэева. Аздобілі канцэрт вакальныя творы ў выкананні салістаў В. Пакідчанкі, Я. Кідуля, Л. Пятровай. Апроч опернай класікі, прагучалі песні Ю. Семянякі, І. Лучанка, Д. Смольскага, Л. Захлеўнага. Інструментальныя пералажэнні многіх твораў, што ўвайшлі ў праграму канцэрта, зроблены выкладчыкамі і студэнтамі кафедры аркестравага дырыжывання. Канцэрт (ужо даўнаваты) стаўся творчай справаздачай калектыву кафедры, прывабіў вялікую аўдыторыю слухачоў і прайшоў як сапраўднае свята народна-інструментальнага мастацтва.

У. САВІЦКІ,
дацэнт Мінскага
інстытута культуры;
М. ФАЛЕЙЧЫК,
заслужаны
настаўнік рэспублікі.

Увага-фальклору

Усесаюзная навукова-практычная канферэнцыя па тэму «Фальклор: праблемы захавання, вывучэння і прапаганды» адбылася ў Маскве. У яе падрыхтоўцы і правядзенні ўдзельнічалі Міністэрства культуры СССР, Акадэмія навук СССР, Савецкі фонд культуры. Усесаюзнае музычнае таварыства, Саюз кампазітараў СССР, Дзяржаўны музычна-педагагічны інстытут імя Гнесіных.

Як адзначыў аргкамітэт, скліканне канферэнцыі было абумоўлена задачай культурнага будаўніцтва на сучасным этапе ва ўмовах усё ўзрастаючай цікавасці шырокіх колаў грамадскасці да фальклорных традыцый. Адной з галоўных мэт канферэнцыі была спроба кансалідацыі творчых сіл спецыялістаў розных галін гуманітарных ведаў па праблемах захавання, вывучэння і прапаганды традыцыйнай народнай культуры. З дакладамі і паведамленнямі выступілі больш за 140 вучоных, дзеячаў мастацтва, выкладчыкаў ВНУ культуры і мастацтва, музычных вучылішчаў і школ, агульнаадукацыйных школ і пазашкольных культурных устаноў з РСФСР, Украіны, Беларусі, Малдавіі, Літвы, Эстоніі, Грузіі, Арменіі, Азербайджана, Казахстана, Узбекістана, Таджыкістана, Туркменіі, Кіргізіі.

Глобальныя праблемы экалогіі фальклору, яго вывучэння і прапаганды, узятыя на першым пленарным пасяджэнні ў дакладах доктара філалагічных навук старшыні Навуковага савета па фальклору АН СССР В. Гацака, доктара гістарычных навук прафесара В. Гусева і прафесара рэктара ДМПІ імя Гнесіных С. Калабкова, атрымалі дэталёвую распрацоўку ў рабоце чатырох секцый.

У секцыі «Фальклор у кантэксце сучаснай савецкай культуры» разглядаліся філасофскія, сацыялагічныя, культуралагічныя, экалагічныя аспекты суадносін традыцыйнай і сучаснай культуры. Галоўныя пытанні, якія тут абмяркоўваліся, — роля фальклору ў фарміраванні грамадскай свядомасці, фальклор і срод-

кі масавай камунікацыі, сучасны маладзёжны фальклорны рух у горадзе, фальклорныя традыцыі саюзных і аўтаномных рэспублік.

На пасяджэннях секцый «Праблемы комплекснага вывучэння фальклору» гаварылася пра структуру абраду, міфалагічныя ўяўленні і семантыку тэксту, паралельныя коды ў абразе, картаграфаванне і арэальнае даследаванне абрадавага фальклору.

Члены секцыі «Фальклор і праблемы сучаснай музычнай адукацыі» займаліся пытаннямі ўдасканалення прафесійнай музычнай адукацыі і масавага музычна-эстэтычнага выхавання моладзі сродкамі фальклору. Узімаліся таксама пытанні метадыкі арганізацыі збіральных, даследчай і вытворчай працы з музычным фальклорам ва ўмовах навучальнай установаў.

Пытанні сучаснага ўжытку народных інструментаў, іх рэканструявання і ўдасканалення, а таксама прапаганды народнай інструментальнай музыкі разглядаліся на секцыі «Праблемы сучаснага выканальніцтва на народных інструментах». Немалая ўвага была аддадзена абмеркаванню метадыкі ігры на нацыянальных інструментах у розных рэспубліках.

Вострая дыскусія па тэме «Фальклор на сцэне: праблемы інтэрпрэтацыі» разгарнулася за «круглым сталом» канферэнцыі. Яна яшчэ раз пацвердзіла думку пра неабходнасць строга навуковага падыходу да прапаганды традыцыйнага народнага мастацтва і недапушчальнасці тут аматаршчыны і непрафесіяналізму. У рамках канферэнцыі адбыўся паказ дакументальных этнаграфічных фільмаў, фальклорных канцэртаў.

На заключным пленарным пасяджэнні былі падведзены вынікі канферэнцыі і намечаны перспектывы развіцця фалькларыстычнай навукі і практыкі. Як першачарговая тут вызначана задача распрацоўкі эфектыўных мер па ахове і стымуляванні аўтэнтычных форм фальклору як асновы кожнай нацыянальнай культуры.

Т. ВАРФАЛАМЕЕВА.

Успамінаючы двухгадовы даўнасці гастролі ансамбля «Песняры» ў Кіеве, можна было цяперашняму прыезду калектыву не ўзрадавацца. Адсутнасць хоць якой прадуманасці ў праграме, няўдалае замяненне салістаў у выкананні даўно вядомых твораў, уключэнне ў рэпертуар песень, якія нічога не дадаюць, — наадварот, змяншаюць прэстыж знакамітага ансамбля, прыкрае жангліраванне асобнымі нумарамі, штучна выхаленымі з зусім розных цэласных праграм, — усё гэта зрабіла тады ўражанне самае неспрыяльнае. Думалася: як ні шкада — усяму на свеце прыходзіць канец!

Але вось мінула два гады, і «Песняры» прывезлі нам 100-мінутную кампазіцыю, альбо, як напісана ў праграмцы, «музычны спектакль» па творах У. Маякоўскага. (Каб крыху пазней пагаварыць пра аўдыторыю, заўважу адразу, што праграма загады абвешчана не была).

Маякоўскага мы не ведаем. Наша сістэма ўсеагульнай сярэдняй адукацыі зрабіла ўсё для таго, каб замкнуць пазта ў сінхроннае кола «агітатараў, горланов гаварэй», стварыць для яго злучэнне ўсеагульнага аднабокага ўспрымання (а часцей — неўспрымання). На гэтым фоне фундаментальны зварот эстрадных музыкантаў да творчасці Маякоўскага выглядае, па меншай меры, арыгінальным. Што ж за ёй, за гэтай арыгінальнасцю?

Праграму, створаную Уладзімірам Мулявіным, нягледзячы на ўспрыняцтва аднаго праслухоўвання: дваццаць рознахарактарных нумароў, якія гучаць без антракту, не адразу сіладоўца ў адзінае цэлае. Аднак у знешняе сюітнае будовае праграмы ёсць ясная логіка і разумелыя ўнутраныя сувязі. Пагаворым пра гэта крыху падрабязней.

Кампазіцыя аб'яднана адным сірэзным прынцыпам, прычым, прынцып гэты існуе не прымятны ўна, у якасці фармальнага «стрыжня», а — у развіцці, пераўтварэнні, нібы працінае ўсё вобразны лад спектакля. Гэты прынцып — музычна-тэматычны і інтанацыйны сувязі.

Праграму пачынае інструментальны ўступ і маналог «На ўсё галас», якія рэфрэмам з'яўляцца лшчэ некалькі разоў — у пераломныя моманты — і вызначаць рамкі, умоўна кажучы, раздзелаў спектакля.

А спектакль падзяляецца на дзве часткі. У першай пачынаецца, разгортаецца і, увугуле, завяршаецца развіццём лірычнай тэмы. Маякоўскі — лірык а-

ранага, звонку як быццам надзеяна абароненага, жыцця «поэтынаго сердца». Тут — і спрадвечная малечая яснасць, заключаная ў такую ж, амаль да схематызму падкрэслена-«квадратную», сіметрычную куплетную форму («Што такое добра...»), і зварот да паўдзі-

спектаклі «На ўсё галас» прыкметнае ачышчэнне кампазітарскай мовы У. Мулявіна ад колішніх надакучлівых рамансава-бытавых інтанацый не лепшага ўзору).

«Нічога не разумеюць» («Зайшоў да цырульніка...») — напаянтымістычная гульня вясёлага розуму, які ламае стэрэатыпы, — яркі эстрадны нумар.

Кульмінацыя лірычнага «раздзела» праграмы, правраная лавіна адчаю — «Лілечка (замест пісьма)». Гэта — прадказанне таго наспелага, пражытага надлому, які завяршае ўсю праграму, выявіўшы, адкрышталізаваўшы, неабдымную чалавечую сутнасць пазта. У кантэксце цэлага спектакля гэты твор мае сваё неабходнае месца — чаго не скажаш, калі слухаеш яго ў зборнай праграме.

І вось — новая якасць, прарыў у вышэйшае, супыненне руху знешняга і вольны няспешны палёт пацучыя. «Паслухайце!» (саліст — В. Дайнека): чароўнае кружэнне, прыкметы імпрывізацыйнага развіцця, пэўная адцягненасць — тая самая, якая разам з тэмай уступу з'явіцца ў фінале спектакля, — так заканчваецца першы «раздзел» праграмы «На ўсё галас».

«Уважаемые товарищи потомки...» — маналог «На ўсё галас» (сола У. Мулявіна), цяпер ужо ў больш поўным аб'ёме, вызначае грань, за якой пачнецца другая палавіна спектакля, цалкам заснаваная на сатырычнай тэме: Неявілікая інструментальная прадмова, не звязаная з вакальнымі нумарамі, напоена рэтра-водарам. Гэтае «рэтра» ўмоўнае і іранічнае: усё, што мы пачуем, на жаль, з намі сённяшнімі стасуецца не менш, чым з нашымі папярэднікамі з 20-х гадоў.

Па традыцыі жанравымі фарбамі абмалываны сольныя выступленні А. Дзямешкі («Падліза», «Апошні крык»). Радасна,

што няма ў гэтых выступленнях недарэчнага «хахматства» (што здаралася ў ранейшых праграмах).

Усе сэнсавыя асновы спектакля звязаны з сола Уладзіміра Мулявіна. Практычна заўсёды — незалежна ад жанравых прыкмет — гэта прама, вочы ў вочы, зварот да гледача. Музыка-тэматычна (і амаль — па думцы) тоесныя нумары — «Падліза» і «Служака». Але калі «Падліза» — гэта музычна-сцэнічны фельетон, то «Служака» ў выкананні У. Мулявіна наўрад ці выкліча ўсмішку, і ад таго, што па форме гэта — прыпеўкі, злавесная сутнасць зместу не блякне.

Цяпер скажу пра адну якасць новую дэталю, заўважаную ў гэтай рабоце.

Нягледзячы на неаднаразовы свярджэнні кіраўніка калектыву, што «Песняры» — выключна музыканты і не прэтэндуюць на якія-небудзь тэатральна-заваныя вырашэнні на сцэне, неабходнасць рэжысёрскага погляду, сур'ёзнай увагі да пластычнай раблоса ўсё больш відавочнай (спектакль «Песня пра долю» ў гэтым сэнсе не быў зусім прафесійны). У праграме «На ўсё галас» рэжысёрская работа вельмі далікатная, пазначаная добрым густам, арыгінальна знітаная з самім музычна-паэтычным творам і з работай мастака па касцюмах (рэжысёр-пастаноўчык С. Віннікаў, мастак па касцюмах М. Эфрос). Выкананне асобных нумароў рука пастаноўчыка краюла толькі там, дзе гэта не было ва ўрон агульнай цэласнасці спектакля. Так, натуральна, эстэтычна выглядае (менавіта выглядае — у сукупнасці музычнай і рэжысёрскай трактовак) нумар «Прыклад, не варта пераймання».

Вышэйшы пункт развіцця сатырычнай тэмы і раскіданы выканаўчага майстэрства — «Прозаседавшисся»: вельмі дасціпна пастаўленая сцэна (плюс — «дзейныя» элементы касцюмаў) і, вядома, квінтэт а капэ-

СЛОВА МАЯКОўСКАГА МУЗЫКА ГУЧЫЦЬ

3 новай работай
«ПЕСНЯРОУ»
пазнаёмліся кіяўляне

ромністы, нейкіх сусветных маштабаў. Ды не сустрэнеш У ягонай паэзіі лірыкі «чыстай» — лірыкі дзеля самай: у яго абавязкова ўзнікае або сарказм у адносінах да самога ж сябе, альбо боль, абвостраны да зубнога скрыгату, альбо — наадварот — іранальна прастата і зразумеласць пацучыя, і часта — вобраз, незвычайны да парадаксальнасці. І паўсюль — нават у самым звычайным — прынцыповае супраціўленне будзённаму, нягледзячы ні на што — выхад за рамкі звыклі, банальнай штодзённасці. Такая лірычная паэзія вымагае ад музыканта і падыходу асаблівага, адвядзенага. І У. Мулявін такі падыход знайшоў.

«Я сразу смазал карту будня...» — вось ён, запеву лірычнага апавядання. Акордавая фактура суправаджэння эмацыянальна абстрае праграмае значэнне гэтага нумара, а «публіцыстычны» выканаўчы стыль У. Мулявіна-вакаліста нібы спецыяльна створаны для абвясчэння крэдэ.

Далей — расквечваецца і шырэе, набываючы ўсё больш дакладныя абрысы, сфера ўнут-

цячай радасці з прычыны ўжо зусім незвычайнай — адмаўленне ад курэння («Я шчаслівы!»). Тут — і амаль драматычны «Сакрэт малодасці», пра які не лабаюся сказаць, што пэўная пераакцэнтаўка, зробленая аўтарам музыкі, сталася на карысць вершу.

Адзін з найбольш цікава знойдзеных эквівалентаў саміроніі Маякоўскага — фрагмент пазмы «Воблака ў штанах». Як Маякоўскі не баіцца прызнавацца ў любові зусім не галантна-закругленым радком, як не бянтэжыць яго нават парушэнне граматычных норм («...Вы любовь на скрипки ложите...»), як не баіцца ён быць няўключным «не мужчыной, а — облаком в штанах» (і абавязкова — у «штанах», а не ў «брюках») — гэтаксама, у гэтым жа лагічным радзе — саркастычны вальс, які абрамляе меладычны астравок — пяшчотнае прызнанне моцнай душы. (Увугуле, заўважу, што ў

У ДЗЕВЯТЫ раз маленькі прамысловы гарадок Казінбарыца на паўночным усходзе Венгры ператварыўся ў фестывальную сталіцу. 12 лепшых калектываў краіны, а таксама з Англіі, ГДР, Савецкага Саюза, ФРГ, ЧССР былі ў цэнтры ўвагі яго жыхароў. Васемнаццаць гадоў назад нарадзілася ідэя такога ўсевенгерскага фестывалю. Аматырскае мастацтва тады набірала моц, але тэатры жылі, як суседзі ў шматкватэрным доме — кожны сам па сабе. Фестываль жа не толькі даў магчымасць шырокіх зносінаў, адкрыцця наватарскіх прыёмаў і пашырэння рэпертуару, але і сумесных дзеянняў у развіцці жанру.

Для ажыццяўлення гэтай задумы не давялося доўга шукаць месца. Казінбарыца падтрымала яе адразу, хоць ніякіх асаблівых умоў тут няма. Адзіная сцэнічная пляцоўка — Палац культуры — зусім не апошняе дасягненне тэатральна-інжынернай думкі, а штодзённая ў праграме было па 4—5 спектакляў і кожнаму калектыву патрабавалася час для рэпетыцыі, устаноўкі дэкарацыі. Таму пад другую пляцоўку прыстасавалі спартыўную залу мясцовай сярэдняй школы, дзе «недахоп» сцэны і драўляных лаў для глядачоў папоўнілі гімнастычнымі матамі, а адсутнасць элементарнага тэхнічнага абсталявання і вентыляцыі — гарачай падтрымкай удзельнікаў фестывалю. І ніхто не ламаў сабе галавы, дзе ўзяць транспарт, каб сустрэць гасцей на вакзале — не маленькія, знойдзены дарогу самі; каб са звышкамфортам рассяліць іх — досыць рабочага інтэрната; каб пазнаёміць з горадам і наваколлем — на гэта проста не будзе часу... Па вопыце ведаю, што для нас такія «дробязі» маюць першаснае значэнне, але затое венгерскія калегі

праводзяць фестываль тэатра і ў імя тэатра. Адкрыццё было падкрэслена дзелавым. Ні шэсця па вуліцах і пляцах, ні карнавалаў, ні прамоў. Узнялі сцягі фестывалю і Міжнароднай асацыяцыі аматырскага тэатра (гэта быў першы фестываль, які праводзіўся пад яе эгідай і таму меў статус міжнароднага) і пачалася праца. Не святая, а менавіта праца — з 9 гадзін раніцы і... да раніцы: абмеркаванні ўба-

стра і Маргарыты» М. Булгакава ён «нашуміў» у Венгры. З тых часоў ён атрымлівае стыпендыю амерыканскага мільянера Шораша, якая дазваляе не проста бязбедна існаваць, але і ўтрымліваць дзесяткі прафесійных актёраў (адсюль і ўзровень майстэрства, і аўтарытэт). І патрэбны тон быў зададзены, і да заканчэння конкурсу цяжка было аддаць каму-небудзь перавагу.

сваімі рукамі сцэне ў склепе Палаца чыгуначнікаў. А паколькі ў Венгрыю прыехалі не ў поўным складзе, давялося запраسیць у масоўку ўдзельнікаў мясцовага драматычнага гуртка і чароўную п'яцігадовую Лівію — дачку аднаго з работнікаў мясцовага Палаца культуры. Яе за паўгадзіны ўваля ў спектакль, чым пакарылі ўсё тэхнічны персанал. Хоць і да гэтай пары не ўзнікла да яго ніводнай пр-

светлавая і іншыя пагрэшнасці. Калі параўнаць мінскі тэатр з венгерскімі калектывамі, дык ён стаў побач з названай ужо групай з Будапешта. Размова з яе рэжысёрам І. Самагі выявіла, што іх пазіцыі супадаюць і ў канцэпцыі, і ў стылістыцы, і ў прыняццях работы з актёрамі. Да ўсяго венгерская тэатральная грамадкасць зрабіла для сябе адкрыццё: «Чыкагская бездань» зроблена не паводле навелы, а паводле аднайменнай п'есы Р. Брэдберы. Венграм быў вядомы толькі першы твор.

Апагеем фестывалю зрабілася выступленне заходнегерманскага тэатра «Танкерпрэксус» (назва гэта нічога не азначае, паколькі складзена з першых літар актёрскіх імёнаў), які п'есай «Сцяпенне пасцелі» Р. Данемана прадставіў напрамак постабсурду з яго дэкапазіцыяй і дэканструкцыяй, праз якія побытавыя з'явы, рэчы на нашых вачах напаяўняюцца самым нечаканым зместам (сэнс і логіку пераўтварэнняў, праўда, злавіль не магчыма). У тэатры — выдатныя актёры, высокая ступень самаасвадомасці, сцэнічнай культуры. Таму зала была аднадушнай, калі тэатру ўручалі спецыяльны дыплом (ніякіх крышталевых вазаў і кубкаў не было) аргкамітэта і сімпатый глядачоў.

І хоць, па сутнасці, гэтым выступленнем фестываль завяршыўся, сюрпрызы не скончыліся. Апошняя ноч была часам эцюдаў. Адзін з іх, «Рэвію падлеткаў» у выкананні вучняў тэатральнай гімназіі горада Хорваша, пакарыў стомленых людзей абаяннем, свежасцю, грацыяй і музычнасцю. Цяжка ўявіць, чым яшчэ пасля чатырох дзён работы можна было здзівіць спакушаную публіку, але... здзівілі. І тое, што гэта зрабілі дзеці, надало асаблівы сэнс фестывалю — аматырскі тэатр невычэрпны...

Святлана ЦІВАНОВА.

СТРАКАТЫ, РАЗМАТЫ, НЕВЫЧЭРПНЫ...

Нататкі пра першы Міжнародны фестываль аматырскіх тэатраў у Венгры

чанага, дзелавыя і сяброўскія сустрэчы, спектаклі, эцюды, відэафільмы.

Сёлета былі прадстаўлены дзве катэгорыі тэатраў — так званыя альтэрнатыўныя, што працуюць на ўзроўні прафесійных авангардысцкіх груп, і, так бы мовіць, сярэдняй рукі, але вельмі стабільныя маленькія тэатры-студыі. Адрозніваў іх ад першай катэгорыі! З венгерскіх калектываў (а конкурс праходзіў толькі паміж імі) найбольшую цікавасць глядачоў выклікала будапешцкая група І. Самагі, якая паказала манументальны і шматслаёвы спектакль «Тысячагадовая імперыя». У ягонаму аснове — філасофскае асэнсаванне гуманізму. Гэта — спектакль атмасферы, дзе ўсё мастацкае афармленне выканана ў нейкім фантастычным стылі з сюжэтамі Босха; дзе сама па сабе іграе кожная дэталі — маскі, касцюмы, святло; дзе арганічна паяднаны музыка і пластыка.

Гэты тэатр мусіў задаць тон конкурсу. Яшчэ пяць гадоў назад першай п'яцігадовай «Май-

Журы мелася «судзіць» тэатры самыя розныя: сацыяльна-псіхалагічныя драмы, палітычныя, агітацыйныя, звышасурда, камедыіныя. Хоць ніводзін замежны (у тым ліку і наш) калектыв у конкурсе не ўдзельнічаў, але іх работы былі ў цэнтры спрэчак. Тэатр з Чэхаславакіі парадаваў вострасацыяльнай музычнай камедыяй «Цётка Чарлі», дакладнасцю і тонкасцю рэжысёрскага вырашэння, «творэннем гульні на сцэне»; бліскучую гульні з рэчамі падала ў спектаклі Х. Астарэка «Дон Кіхот гутарыць з сябрамі» труппа з ГДР; музычнасць і высокую культуру руху прадэманстравалі ў серыі эцюдаў «Піот» маладыя англічане.

Вытрымаць такую моцную канкурэнцыю нашаму тэатру было даволі складана. Першае, таму, што ўвогуле думка пра савецкія калектывы за мяжой не вельмі высокая (да гэтага часу на ўсевенгерскіх фестывалях папрасілі толькі два), а па-другое — «Дыялог» «па-за домам» выступаў зусім няшмат — у Каўнасе і Маскве. Студыя працуе ўсяго два гады, прычым на аб'екты, створаныя

тэнзіі, а здзіўляла якраз адваротнае: «Вам патрэбны чырвоныя фільтры? Хвілінка! Не падыходзіць, лепш жоўтыя? Яшчэ хвілінка. Магнітафон? Які? Есць любы, японскі падыдзе?». Не было такой праблемы, якую б не вырашылі ў Палацы культуры адразу з вялікай ветлівасцю і разуменнем.

Але хваляванні мінчан хутка скончыліся. Цікавае да савецкага калектыву была падкрэсленай і вялікай. Калі глядачоў упусцілі ў залу, а яны, паводле задуму рэжысёра В. Грыгалюнаса, уваходзілі, калі спектакль пачаўся, здалосся, што ім не будзе канца — усё месцы былі заняты, людзі сядзелі на падлозе, стаялі ў праходах, а пад час дзеяння не было чуваць традыцыйных размоў і шэптаў... «Чыкагская бездань» Р. Брэдберы ў п'яцігадовай В. Грыгалюнаса атрымала падтрымку ўдзельнікаў і станоўчую ацэнку журы. «Дзяжурны» па спектаклі Т. Ашэр на ранішнім абмеркаванні адзавалася аб ім як аб «вельмі культурнай і таленавітай рабоце». Але члены журы адзначылі і састарэласць рэжысёрскіх прыёмаў, і гукавыя,

ла — «фірменная марка» «Песняроў»!

Духам найвысочай агульнай, музычнай, выканаўчай культуры нумара «Прозаседавшіся» падрыхтавана логіка яго непасрэднага стасунку са шчырымі і трагічным зваротам да Леніна. «Размова з таварышам Леніным» не можа прайсці незаўважна: знікаючы напластаванні электроннага гучання, адходзіць (цяпер ужо назусім, да канца спектакля) гратэскавасць, і ачышчана, нібы на споведзі — не перад папам, а перад самой сутнасцю і праўдай жыцця — гучыць: «Двое в комнате. Я и Ленин...» З музычнай мовай гэтага маналага можна паспрачацца: ёсць у ім і пампезнасць, якая накіроўвае памяць да вобраза ладу песень пра «вождя і лучшего друга народов» 30 — 40-х гадоў, і пэўныя пераадоленыя цяжкасці музычнага ўвасаблення верша Маякоўскага. Аднак у кантэксце ўсёй праграмы «Размова з таварышам Леніным» — гэта культурнае, вяршыня працяглых маральных пошукаў, пэўны — услед за Маякоўскім, цвярозы і горкі — вынік, за якім — новая бездань праблем... Музычная акаймоўка вяртае зацёртым у школьных праграмах вершам іх жываю сутнасць, з паэта скідаецца непрыяцельны панцыр манументальнасці і уваскрашаецца яго пакута — бязмежная і магутная, з якой калі і звартацца — дык толькі што да Леніна...

І менавіта вобраз Маякоўскага-Чалавека, аграмаднага — «сплошное сердце» — робіцца апошнім штрыхом спектакля, заканчваючы яго гармонію і ў той жа час абрываючы, ламаючы яе на паўслове — так, як абарвалася жыццё паэта.

«...Ты посмотри, какая в мире тишь...» — гэта ўжо аднекуль адтуль, з немянога, гэтым радкам не патрэбна амузычванне, яны самі — музыка, і Уладзімір Мулявін іх чытае — на фоне ціхай тэмы ўступу з «Паслухайце!». Але і тут — як на грані

«раздзелаў» спектакля, толькі яшчэ больш рэзка, балюча — і тут гэты чарадзейны рух разбураецца імпульсуйнай тэмай, рэфрэнам, якае знітоўвае музычную драматургію ўсёй праграмы. Нявырашаны, па сутнасці, загнаны ў тупік боль Паэта — «Я знаю силу слов...» (на інтанацыях маналага «На ўвесь голас») і такі ж непрыкаяны боль Чалавека — музычны перазаў з нумарам «Лілічка» — вось адкрыты фінал спектакля, пераканальнае ўвасабленне трагічнай незавершанасці жыцця Уладзіміра Маякоўскага.

А цяпер — пра прозу ўзаемаадносін спектакля «На ўвесь голас» (адпаведна — ансамбля «Песняры») з кіеўскай публікай.

Эстрада, прынамсі, музычная эстрада — жанр, які традыцыйна вымагае пастаннага абнаўлення — абнаўлення тэм, музычнай мовы, знешняга аблічча выканаўцаў. Для таго, каб быў сэнс такіх падрабаванні жанру выканавец і, галоўнае, каб, выкананыя, яны даходзілі да «спажываўца», г. зн. слухача-гледача і засвойваліся ім, патрэбна высокая апэратыўнасць і высокая ж культура сродкаў масавай інфармацыі. Тут — і спецыяльныя рубрыкі, і адпаведныя перыядычныя выданні, перадачы радыё і ТВ, і рэклама, і... і... і... Калі ўсё гэта працуе на тэатральна-выканаўцаў — тады ў яго ёсць шанец своечасова сфарміраваць свайго глядача і вэсці гэтага глядача за сабой, развіваючы, мадэрнізууючы яго густ і і не губляючы глядацкую цікавасць да свайго мастацтва, якое тансма развіваецца.

Ашаламляльны поспех працы «Песняроў» над беларускай народнай песняй быў невыпадковы і трымаўся вельмі доўга. Але ўжо дасягнуты поспех — гэта адно, а праграма «на заўтра», неабходнасць рухацца, развівацца — гэта крыху іншае. «Песняры» ўзяліся за новыя для сябе формы — опера-прытка, календарна-абрадавыя цыкл на родных песнях, купалаўская праграма, цыкл песень на вершы Р. Бэрнса — і рэальна знайшлі свежыя фарбы, абнавілі сваю мову, узбагацілі інструментарый... Але не заўважыць падзення глядацкага здаровага ажыятажу вакол калектыву (ва ўсякім выпадку, у Кіеве) немагчыма. Адзілі ў легенду «лішнія білецікі», бясконцыя «бісы», натоўп вакол сцэны ў канцы канцэрта... Што гэта? Дэградацыя ансамбля? Дык не ж, наадварот...

«Песняры», дзякуючы перпетуум-мобіле стваральнага таленту У. Мулявіна, ідуць сваім, надзіва індывідуальным шляхам, асвойваюць новыя тэмы, новыя прыёмы, новы ўзровень майстэрства, а «паважаны публікум» (як гаварыў герой кінафільма «Цырк») і не думае рухацца з месца, у масе сваёй усё чакае «Александрыну»... Чаму так? Ды таму, што агульная культура глядзельнай залы на эстрадным канцэрце, у асноўным, катастрафічна нізкая, таму, што ў гэтай зале мала хто спрабуе задумацца і зразумець: таленавіты выканаўца абавязкова так альбо іначай раскоўвае запраграмаваныя рамкі свайго жанру — гэта, зрэшты, і ёсць мастацтва.

У «Песняроў» пакуль яшчэ хапае сілы перамагаць і прывабліваць інэртнага глядача, і гэта выдатна даказаў тыдзень гастроляў у Кіеве: страшна сназаць, колькі людзей панідала панцэрты ў першыя дні, да канца ж гастроляў больш-менш сфарміравалася першапачаткова зацікаўленая аўдыторыя. Але ці клопат гэта калектыву на гастролях? Гледачы проста павінны ВЕДАЦЬ, куды яны прыйшлі. А зірніце, чаго варты адны толькі афішы з асцетычным пералікам прозвішчаў «у слупо»...

А зрэшты, — закончым лепш гаворку пра мастацтва.

Не магу не адзначыць выдатную выканальніцкую форму «Песняроў»: не помню, калі ў апошні раз вакал У. Мулявіна, В. Дайнекі быў у такім выдатным стане, нарэшце зніклі рэгістравы «стыкі» ў І. Пені. І ўсё ж ад аднаго папроку я не ўстрымаюся: як і некалькі гадоў назад (і мне даводзілася тады гаварыць пра гэта на старонках «ЛіМа»), у асобных нумарах праграмы бракуе ці то артыкуляцыйнай выразнасці вакалістаў, ці то чуйнасці гукарэжысёраў, ці то зашмат дэкабеляў. Што б там ні было, а У. Маякоўскі варты таго, каб кожнае яго слова было пачута.

За час гастроляў «Песняроў» не раз даводзілася чуць, што, маўляў, немагчыма было ўзяць сабе праспяванымі «Размову з таварышам Леніным», «Некалькі слоў пра маю маму» і іншыя вершы Маякоўскага...

Дзякуй, «Песняры»!
Вольга МАНЕТАВА,
г. Кіеў.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НЁМАНАМ З'ЯДНАНЫ НАВЯКІ

«Вытокі нашага люблага Нёмана пачынаюцца на Беларусі. Гэтая рака — сімвал сяброўства беларусаў і літоўцаў, крыніца натхнення шматлікіх нашых песень і вершаў», — так гаворыць у сваім слове «І Нёман, і масты сяброўства...», якім адкрываецца зборнік нарысаў і публіцыстыкі «Наш Нёман», складзены Л. Інісам і С. Панізікам, Э. Матузвічус. Кніга гэтая незвычайная. Падрыхтаваная па рашэнню сакратарыятаў Саюза пісьменнікаў Беларусі і Літвы, яна адначасова пабачыла свет у дзвюх братах рэспубліках.

У нас гонар выпусціць гэтую своеасаблівую анталогію дружбы, інтэрнацыянальнай аднасці выпай выдавецтва «Мастацкая літаратура». Быццам працягваючы слова свайго сябра Э. Матузвічуса, Максім Танк у артыкуле «Гартаючы лісткі календара» заўважае: «Нас парадніла даўня шматлікая дружба. На берагах Нёмана — Нямунаса, Вілі — Нярыс шумяць тыя ж самыя сосны і нівы, гняздуюцца і спяваюць адны і тыя ж птахі, падобныя ўзоры на ручніках, адны і тыя нягоды і радасці гучаць у народных думках, абрадавых песнях, бо аднолькавыя гістарычныя павязі лучаць нашы народы».

Кніга і пабудавана такім чынам, што на старонках яе пачаргова выступаюць літоўскія і беларускія пісьменнікі і журналісты. Тры раздзелы — тры прыступкі ў свет братаў лучнасці. Першы «У віхуры баёў» — расказ пра гартаванне інтэрнацыянальнага адзінства. Узнаўляюцца падзеі даўніны і рэвалюцыі, Вялікай Айчыннай вайны. Гаворку аб гэтым вядуць Р. Ванас («Наступнікі»),

М. Шумаўскас («У віхуры баёў»), А. Карпюк («Роздум пра земляка»), Э. Улдукіс («Героямі яны не былі»), А. Савіцікі («Зялёна-зялёная рунь») і іншыя.

У раздзеле «Наш Нёман» — слова пра сённяшні стан ўзаемаадносін паміж двума народамі-братамі, гаворка аб тым, як у дружнай савецкай сям'і поруч працуюць літоўцы і беларусы, як многія з іх знаходзяць сваю другую радзіму ў братаў рэспубліцы. Аўтары раздзела В. Якавенка («Зямля, з якой разам рос»), У. Ліпскі, В. Баруаскас («Замкі над возерам»), В. Мыслівец («Сябруюць першыны»), М. Герчык («Таварыш старшыня»), А. Капусцін («На палескай зямлі»), А. Васілевіч («Літоўка»), А. Мальдзіс («Трое з Астравеччыны»), А. Махнач («Наш Нёман»)...

«У памяці і ў жыцці» — гэта выхад на тыя масты дружбы, якія лучаць між сабой літаратурныя кантакты і ўзаемасувязі. Кола аўтараў таксама прадстаўнічае. В. Місявічус зазірае ў глыбокую гісторыю — «Вялікія злыбеды Француска Скарыны ў Вільні». Гісторыя, праўда, больш блізка да нас, цікавіць і Е. Склотаўскаса («У памяці і ў жыцці»), калі ён расказвае пра сяброўства Людаса Гіры з Янкам Купалам і Якубам Коласам. А. Гардзіцкі гутарыць з Э. Матузвічусам («Хлопцы, трэба перакладаць»), П. Палініс — з В. Быкавым («Слова ў атамны век»). Уражаннямі ад сустрэч з літоўскімі пісьменнікамі, іх творамі дзеліцца Я. Брыль («Сёння і памяць»). А. Вярцінскі дапамагае ўвайсці ў неабяжны свет творчасці і жыцця М. Чурлёніса («Сонечны гараскол Чурлёніса»).

В. ЗУШЧЫК.

Гамлет з'явіцца на сцэне перыкрытна. Дарэмна шукаць яго ў сьце караля Клаўдзія. Ён з'явіцца ў натоўпе, бязлікі і невыразны, як і астатнія прыворныя. Калі ж новы прывіцель Даніі хцівамі словамі любові і прывіцання выцягне пляменніка з грамады і прымусам пасадзіць у каралеўскае крэсла, нядаўна надзеўшы яму на галаву карону, Гамлет страціць апошнія прыкметы прычынца Дацкага і наблізіцца да ўбогага (паводле пастаноўшчыка) блазна Ерыка...

Шчыра кажучы, такі Гамлет адразу шапіруе, і спатрэбіцца пэўны час для пераадолення ўнутранага супраціўлення, каб не столькі прыняць адкрыта эпажэную трактоўку шэкспіраўскага героя (я асабіста яе так і не прыняла), колькі зразумець задуму рэжысёра. Пытанне, навошта спатрэбілася Б. Луцэнку сцягваць Гамлета з высокага трагічнага п'едэсталу ў пыл і бруд сучасных жыццёвых калізій, наступова прасняецца. Аднак ад разумення гэтага лягчэй не становіцца. Унутранае супраціўленне, прыцшанае асобнымі таленавіта пастаўленымі і сыгранымі сцэнамі, не знікае...

Што б мы сёння ні глядзелі на сцэнічных падмостках, асабліва, калі гэта твор высокай класікі, мы сьведома ці падсвядома суадносім яго праблему з сучаснасцю, пераплаўляючы іх праз агульнагуманітарныя і асабістыя жыццёвыя вопыт, праз сваё светаўспрыманне. Кожны рэжысёр, працуючы над класічным творам, праходзіць складаны шлях асэнсавання існуючых традыцый, пошуку адметнага, арыгінальнага рашэння. Тут не існуе, не можа існаваць ніякіх канонаў. Прынцыпы спасціжэння класікі і павінны быць самімі рознымі, нечаканымі, эксперыментальнымі.

Разам з тым ёсць тое метадалагічна асноватворнае, што засталася нам у спадчыну ад сусветнага тэатра і што не страціла свайго значэння сёння. Перш за ўсё гэта вельмі простая і вельмі важная ісціна: кожны класічны твор, акрамя праблем часовых, мінулых, што выклікаюць цікавасць чытача і глядача пэўнай эпохі, унікае і праблему адвечнага, якія хвалююць чалавецтва на працягу стагоддзяў. «Прыстаўваючы» класічную п'есу да сённяшніх праблем, актуалізуючы яе не толькі шляхам парушэння вобразнай стуртуры твора, але і яго пераасэнсаваннем на канцэптуальным узроўні, тэатр часцей за ўсё знікае гуманістычнае ўздзеянне класікі на глядача.

Нешта падобнае, на мой погляд, адбылося і ў спектаклі «Гамлет», які выклікае вельмі акрэсленыя жыццёвыя рэальныя асацыяцыі і пры гэтым непазбежна губляе высокі філасофскі сэнс.

Рэжысура Б. Луцэнкі заўсёды акрэслена канцэптуальная. Можна прымаць ці не прымаць канцэпцыйныя ягоныя пастаноўкі, аднак у іх заўсёды дакладна выяўляецца галоўная ідэя, пастаўка пераканаўча, часам жорстка рэалізаваная рэжысёрам з дапамогай усіх выяўленчых сцэнічных сродкаў. Рэжысёрская канцэпцыя «Гамлета» рэалізуецца ў трох асноўных напрамках, адзін з якіх (Данія — турма) — абагульняючы (калі ж больш пільна прыгледзецца, дык за гэтым вобразам узнікаючы выразныя абрысы Расіі). Два астатнія з'яўляюцца вытворнымі ад галоўнага і павінны даць тлумачэнне, чаму ж сталася так, што дзяржава ператварылася ў турму. Па-першае, гэта цыклічная нязменнасць далёкай ад інтарэсаў народа вышэйшай улады; па-другое, пасіўная пакорнасць натоўпу, непрыціўленне злу ці, гаворачы словамі Гамлета, «бессілле умственнаго тупика».

Вобраз дзяржавы-турмы вынаходліва ўзнаўляе сцэнаграфія мастака Д. Мохавы. Сцэнічная пляцоўка з галерэяй і бакавымі балконамі замкнёна гарызантальным перакладзінам нахшталт спартыўных брусоў. Паміж імі ў нішах роспісы на біблейскія сюжэты, нечаканыя ў гэтым змрочным памяшканні. Такія ж роспісы на бакавых сценах і на прызрыстай супераслонне. Пры адпаведным асвятленні цені ад перакладзінаў падаюць на боскую маці, святых, пераразаючы іх постаці і твары. Узні-

кае жудаснае адчуванне — быццам сама прыгажосць, духоўнасць замураваны за турэмнымі кратамі.

Знешне статычная, нерухомая канструкцыя Д. Мохавы выяўляе актыўную сэнсавую дзейнасць. Прыхавана «жыве» яе задні план, дзе за галерэяй толькі пазначаны, але дакладна ўгадваюцца шматлікія лэвіцы, па якіх сноўдаюцца нейкія падазроныя асобы, удзельнікі інтрыг і палацавых пераваротаў. Патаемнае жыццё пульсуе і ў ніжнім ярусе, падзеленым на катухі, дзе лёгка

ТЭАТР

ГАМЛЕТ У НИЗКИМ ЖАНРЫ

Прэм'ера ў Тэатры-студыі кінаакцёра

хавацца, адкуль зручна назіраць. У цэнтры сцэны — люк, які вядзе ў склеп (ці ў сутарэнні-казематы?). Там знікне цень бацькі Гамлета, туды ж кароль Клаўдзіі заштурхне невольна прывід забітага брата, у гэтай магільнай яме будзе пахавана няшчасная Афелія. Калі ж вецка люка адчыніцца, мы зноў убачым Гамлета — той як з небяцця гаротна вымавіць: «Не прычашен і миром не помазан...»

Мастацкі вобраз дзяржавы-турмы дакладна асацыятыўны, што падмацоўваецца даволі «сучасным» спосабам існавання герояў. Норава шэкспіраўскіх персанажаў у спектаклі сапраўды стасуюцца хутчэй да сумна вядомых часоў Лубянкі, чым да эпохі Адраджэння, хай сабе і позняя, больш драматычнага за ранняе. Вось, напрыклад, як паводзіць сябе Гамлет пасля сцэны з флейтай, калі Гільдэнстэрн і Разенкранц патрабуюць, каб ён пайшоў з павіннай да Клаўдзія. Прынц Дацкі, разумеючы, што яго там чакае, пакарліва працягвае рукі для нарукнікаў. А Клаўдзіі, не дакажучыся непакорнага пляменніка, раз'юшана ўрываецца ў пакой і зусім не па-каралеўску з усяе сілы б'е Гамлета, так што той курчыцца ад болю.

Атмасфера страху, падазронасці, культуры ўлады на працягу ўсяго спектакля мэтанакіравана падтрымліваецца рэжысёрам. Носьбітам ганебнай, разбуральнай улады з'яўляецца кароль Клаўдзіі, якога іграюць І. Мацкевіч і А. Аржылоўскі. Роля Клаўдзія, на маю думку, лепшая ў спектаклі. Абодва выканаўцы пры ўсёй рознасці іх індывідуальнасцей здолелі не толькі найбольш поўна выявіць рэжысёрскую задуму, але і захаваць рысы аўтарскай першаасновы вобраза.

Клаўдзіі І. Мацкевіча — драпежны, вераломны, пачварна жорсткі. Ёсць у ім дзёркая мужчынская моц, плоцевага пажадлівага грэшнасць. Пераступішы мяжу ўсёдазволенасці, прадаўшы душу д'яблу, ён ідзе па крывавай шляху без ценю раскаяння, без згрызот сумлення. Нават сам-насам ён застаецца ўнутрана непакорным, быццам вышэйшая ўлада пазбавіла яго неабходнасці паканнай споведзі перад богам і людзьмі.

Клаўдзіі А. Аржылоўскага больш гнуткі, надламаны. Гатоўнасць да злчынства і падсвядомага роспач пасля зробленага абумоўліваюць ягоны пастаянны канфлікт з самім сабой. Аднак ён добра разумее, што даравання яму няма, таму вяршыць усё новае злчынства ў жахлівым прадчуванні немінучай распаты.

Акружэнне караля Клаўдзія сьведома зроблена рэжысёрам. Лазрт (С. Іваню), Гільдэнстэрн (А. Мірошнік), Ра-

зенкранц (В. Рыбчынскі), Маршал (С. Вількін) пазбаўлены індывідуальных рысаў чалавечай адметнасці. Нават Палоній (Р. Шмыроў), граніца наблізіўшыся да характарыстыкі, дадзенай Гамлетам («не в меру шустрый», «жалкий, суеуслый шут»), не набывае прыкмет хцівага, небяспечнага цардворцы, застаецца на ўзроўні дробнага месцячковага інтрыгана. Усе яны толькі шэры аднастайны фон, на якім узвышаецца буйная, па-свойму трагічная постаць караля Клаўдзія. Толькі прывабны, шчыры, парывісты Гараццо (М. Мясешка) і змрочны, замкнёны кульгавы Рэйнальда (І. Сцяпану) даюць больш-менш выразнае ўяўленне аб супрацьстанні двух полюсаў — добра і зла.

Тэма ўсёдазволенасці ўлады і паслухмянасці натоўпу праходзіць праз увесь спектакль. На першым яго паказе быццам у булгакаўскім вар'эце зверну на глядача сыпаліся шматкі паперы, дзе па-англійску было напісана «доўгае жыццё караля». Відаць, адчушы дэкларацыйнасць такога прыёму, рэжысёр адмовіўся ад яго. Ідэя ж адвечнага, непарушнага, нязменнага жыцця вярхоўнай ўлады засталася.

Першы раз яна прагучыць «у адрас» Клаўдзія, Гертруды і Гамлета. Як толькі Гамлет заб'е Палонія, прыняўшы яго за Клаўдзія, натоўп тут жа адрагуе на гэту падзею: «Няхай жыве кароль наш Гамлет!». Калі ж высветліцца, што забіты ўсяго толькі Палоній, навакольную прастору запоўняць насцярожаныя палахлівыя воклічы: «Няхай жыве кароль наш Клаўдзіі!». У сцэне, дзе змрочных Клаўдзія і Гертруды агорне неспакойны сон, па патаемных лэвіцах у спальню бяшумна пранікнуць маўклівыя змоўшчыкі і падзлавесны шэпт «Няхай жыве кароль наш Лазрт!» звяжучь каралева і караля. І нарэшце ў фінале, калі загінучы ўсе героі трагедыі, цвярозы голас некалькі разоў паўторыць: «Няхай жыве кароль наш Фартынбрас!».

Пры гэтым відавочна, што натоўпу ўсё адно, хто будзе правіць. За п'янтства і распустаю людзі абякава ставяцца да гібнення сваёй дзяржавы. Нават цень бацькі Гамлета, які ў адзіноце блукае сярод вакханаліі, нібы заклінаючы апамятацца, выклікае ў людзях толькі кпіны і смех.

Якое ж месца ў сістэме сцэнічных вобразаў займае Гамлет? Гэту ролю іграюць два выканаўцы — Ю. Казючыч і В. Січкар. Іх трактоўкі шмат у чым адметныя, тым не менш агульны маральны вынік аднолькавы. Справа не ў тым, што Гамлет у спектаклі не нагадвае ні прыгажуну арыстакратычнага паходжання, ні романтичнага героя. (Дарэчы, і ў Шэкспіра сам Гамлет, параў-

ноўваючы бацьку з Клаўдзіем, гаворыць, што дзядзька «на отца похож, не более, чем я на Геркулеса»). Каралева-маці заўважае пра сына: «Он тутен и одышлив...». Справа ў іншым. Гамлет на сцэне страціў сваю духоўную прыгажосць, унутраную азоранасць, веру ў гуманістычныя ідэалы. Пазбаўлены промняў святла, высакароднасці, неадоўнай прагі справядлівасці, прынц Дацкі аказаўся прыроўненым да шэрага асяроддзя, стаў плошчу ад яго плоці.

Гамлет Ю. Казючыча, інфантаільны, бездапаможны, разгублены, як і Гамлет В. Січкара, мізэрны, 'кволы, несамавіты; абодва выклікаюць пачуццё жалю сваёй закамплікаванасцю, прымітыўнасцю ардынарнай натуры. «Век расшатался — и скверней всего, что я рожден восстановить его!» — гучаць знакамітыя словы, але сцэнічны герой не толькі няздатны аднавіць пахіснутае стагоддзе, а, мяркуючы па ўсім, «маленькім віншам» сам бярэ ўдзел у ягоным разбураўні.

У сцэнічнай інтэрпрэтацыі Б. Луцэнкі няма той сілы, якая хоць бы справавала б процістаяць злу. І Гамлет не з'яўляецца выключэннем. А калі так, дык неабходна крыху «дапрацаваць» Шэкспіра, таму што яго п'еса, паводле значэння А. Анікста, «не трагедыя роспачы перад злом, а трагедыя аб прыгажосці і мужнасці чалавека, які не мог жыць інакш, як у непрымірым бар'яце са злом». І рэжысёр «дапрацоўвае»...

Ад часоў Шэкспіра практыкі і тэарэтыкі, буйнейшыя таленты свету вырашаюць: чаму Гамлет вагаецца і не помсціць нават тады, калі віна Клаўдзія даведзена? Найбольш распаўсюджаны меркаванні нахшталт: Гамлет разумее, што забойства Клаўдзія не вярнуе свет ад загану; Гамлет наогул не здатны на злчынства, ён забівае толькі ў тым выпадку, калі абараняецца; Гамлет упэўнены, што гвалт, хай сабе і ў імя справядлівасці, не можа слугаваць добру...

Усе гэтыя інтэлектуальныя варыянты застаюцца па-за кантэкстам спектакля. Вось як вырашаецца праблема маральнай гатоўнасці Гамлета да забойства. У п'есе прынца пранімае ў пакой Клаўдзія, калі кароль моліцца, і адмаўляецца ад помсты ў гэты момант: «...и буду ли я отмщен, сразив его в душевном очищении, когда он в путь снаряжен и готов?» У спектаклі Клаўдзіі пасля малітвы валіцца ў локан (як у бярлог), нацягвае коўдру на галаву. З мячом напачатку з'яўляецца Гамлет, і ў глыбіні спальні раптам... заўважае Палонія. Прынц паспешліва ўцякае... Відавочна, яго ўцёкі абумоўлены не драматычным разладам паміж неабходнасцю выканаць доўг і няздольнасцю на злчынства, а ўсяго толькі знешняй перашкодай...

Характэрная і другая сцэна — забойства Палонія, вырашана даволі натуралістычна. Гамлет наваляваецца на сваю

ахвяру, і калі ўсё скончана, мы заўважаем, што яго руні, твар, аголены торс — як у мясніна перапэцчаныя крывёю. Узнікае паралель з эпізодам, калі камедыянты, трапішы ў Эльсінор, разыгрываюць паядынак паміж Пірам і Прыамам. (Айцёр, які выношае маналог, пасля слоў пра забойства Прыама таксама шчодро пэцкае сябе чырвонай фарбай). Гамлет у крыві Палонія і камедыянт у «крыві» Прыама міжволі тосяняцца, зводзячы трагічны сэнс падзеі да ўзроўню грубага балагана.

У такой жа танальнасці падаецца ў спектаклі адзін з самых важных філасофскіх шэкспіраўскіх маналогаў «Быць ці не быць...» Гамлет выяўляе яго лежачы на падлозе (прычым першыя словы прамаўляе ў мікрафон, а калі эфэкт узмацнення знікае, словы гучаць цямляна, невыразна).

Побач з Гамлетам асабліва кантрастна выглядае Афелія (Н. Курсевіч). Граццёзная, узнёслая, вельмі прывабная, яна ўспрымаецца істотай незямной, летуценным парываннем, марай. Здаецца, навакольны бруд, хцівасць, падман не кранулі яе цнатлівасці, чысціні. Гамлету са спектакля Б. Луцэнкі не патрэбна такая Афелія. А каб не ўзнікла супярэчнасці з шэкспіраўскім тэкстам, рэжысёр перамацуе яго, падганяючы пад сваю схему. Яшчэ не адкрылася Гамлету тайна забойства бацькі, яшчэ не пераканаўся ён, што Афелія — сляпяная прылада ў руках Палонія і Клаўдзія, а прынц дазваляе абразліва вольна паводзіць сябе з каханай. Словы («Сударыня, можно к вам на колени!», «А ведь это чудесная мысль, лежать у девушки между колени»), якія вымаўляе «страціўшы розум» Гамлет у сцэне мышалюкі, перанесены на пачатак спектакля...

Разам з тым ёсць у пастаноўцы асобныя эпізоды, моманты, дэталі, якія не проста дораць эстэтычную асалоду, эмацыянальна хвалююць, а і захапляюць глыбінёй рэжысёрскай думкі. Я не ведаю, каму належыць першаадкрывіццё элементу мастацкага афармлення — крэслаў з празрыстымі спінкамі — Б. Луцэнку ці Д. Мохаву, але знаходка зробілася сапраўднай каштоўнасцю спектакля. Дэталі гэта шматфункцыянальная і надзвычай метафарычная. Празрыстыя плоскасць абыграецца як звычайнае акенца і люстэрка, як непразодольная мяжа адчужэння паміж людзьмі і як века труны, праз якое з дакорам глядзяць на нас з небяцця далёкія продкі.

Да ўдалых адношу я і сцэну з магільшчыкамі, сыграную А. Цярпіцкім і А. Кашперавым з далікатным адчуваннем яе ёмістых падтэкстаў. Выразна пластычна перадае Н. Курсевіч гібель Афеліі. Вынаходліва ўвасоблены і сцэны з камедыянтамі. Асабліва запамінаецца балада, якая ў алегарычнай форме распаўвадае аб жыцці чалавека ад яго нараджэння да смерці. На добрым тэхнічным узроўні выкананы паядынак Гамлета і Лазрта.

Рэжысёрскі спектакль зроблены вельмі прафесійна. Ён вылучаецца арганічнай злітнасцю ўсіх мастацкіх кампанентаў. І ўсё-ткі я шмат з чым не магу пагадзіцца. Прызнаючы права рэжысёра на свой індывідуальны, хай сабе і трагічны погляд на свет, я не прымаю разумення жанру трагедыі толькі з пункту гледжання трагічнага нізкага і адмаўлення трагічнага ўзвышанага.

Што ж да канцэпцыйнага спектакля, дык яна, на маю думку, крыху састарэла. Напэўна, на пачатку 80-х гадоў такі «Гамлет» успрымаўся б смелым і звышактуальным. Сёння ж, сутыкаючыся з класікай, перад адвечным і сучасным аддаваць перавагу зладзённаму і толькі зладзённаму — ці не азначае гэта непамерна збыднёваць яе глыбінны сэнс? І, як вынік, пазбаўляць шэкспіраўскага Гамлета ў XX стагоддзі пакутлівага роздуму, пошукаў ісціны, высакародных памкненняў змагацца за ідэалы ў імя справядлівасці і добра...

Тамара ГАРОБЧАНКА.

Дар за дар?

Памяць пра паэта і «пасажырапатока»

Зноў недабор...

Прачытаў гутарку з народным артыстам І. М. Лучанком («ЛіМ», № 32). Добра разважае паважаны кампазітар аб духмоўі. Працытую: «Многія нашы кампазітары пішуць і на сюжэты беларускіх паэтаў і пражэктаў. У нас багатая літаратура, якая мае глыбокія карэнні, традыцыі. Побач з гэтым шырока выкарыстоўваюцца вершы паэтаў іншых народаў краіны, замежная літаратура. Так, мы — інтэрнацыяналісты, але не «іваны без роду і племені».

Не пагадзіцца з гэтым нельга.

Але вось я прыгадваю адзін з вечаў нядаўняга Усеаўнага фестывалю польскай песні на беларускай зямлі, які быў аддадзены песні беларускай. Як кажуць, дар за дар. Што ж убачылі і пачулі прысутныя на канцэрце ў Віцебску і тэлеглядчы? На працягу дзвюх з нечым гадзін прагучалі толькі чатыры(!) песні на беларускай мове. Аказалі гонар беларускай песні «Песняры» (адна песня), «Сябры» (адна песня), ды дуэт Паплаўская — Ціхановіч (дзве песні). І ўсё. А гэта ж была цудоўная магчымасць паказаць наш песеннае багацце, прадэманстраваць, што «беларуская мова — найбагацейшая мова». І тым больш крыўдна, што не без удзелу дзеячў культуры Беларусі складвалася праграма гэтага веча. Такі падыход да праграмы веча беларускай песні можна было б зразумець (ды і то з цяжкасцю), калі б канцэрт трансліраваўся па Цэнтральным тэлебачанні, а то

ж ён ішоў толькі па праграме БТ. Тым больш сорамна было мне за нашых артыстаў, што нават нашы польскія госці знайшлі магчымым выкачаць беларускую народную песню на мове арыгінала.

І. КАЗЛОУСКІ,
ст. выкладчык
Рэспубліканскага інстытута
ўдасканалення
інжынерна-выкладчыцкіх
работнікаў прафтэхдукацыі.
г. Мінск.

Вёска Ракуцёўшчына, дзе прайшло некалькі надзвычай п'яных і творчых адносінах месяцаў Максіма Багдановіча, знаходзіцца за паўтара кіламетра ад мястэчка Краснае Маладзечанскага раёна і на такой жа адлегласці ад станцыі Уша. Здавалася, захаваўся і будзе стаць ваззал у Красным, дзе 77 гадоў назад сымшоў з цягніка і адкуль праз пару месяцаў ад'ехаў з багатым ракуцёўшчынскім «багажом» (два цыклы вершаў і дзве пазмы) 19-гадовы беларускі паэт. Будынак — сціплы ў архітэктурных адносінах і такі звыклі для ўсіх прыхільнікаў вялікага паэта, якія прыязджаюць на традыцыйны літаратурны святы ў Ракуцёўшчыну.

І вось паўстала пагроза над чарговым помнікам — гэтым невялікім ваззалам, які захаваў памяць пра выдатнага беларускага лірыка. Ледзь не загінулі мемарыяльныя аб'екты М. Багдановіча — дом на вул. Талстога (Мала-Георгіеўскай) у Мінску, дом на вул. Чайкоўскага (Любінскай) у Яраслаўлі, пра лёс якіх добра ведаюць чытачы «ЛіМа». Толькі цаной вялікіх намаганняў, накіраваных супраць бюракратычных перашкод, удалося іх захаваць. Ды ці толькі гэтыя помнікі?.. Тым не менш вывады не робяцца.

Вядома, намесніку начальніка Беларускай чыгункі Г. С. Яцэнку больш бачна, што ста-

ры будынак ваззала «не задавальняе існуючы пасажырапатока» і што ў ім «няма магчымасці выдзельці памяшканні для абсталювання аўтаматычнага кіравання работай станцыі». Але ці мае права Г. С. Яцэнка бяспрасна сцвярджаць, «што захаванне існуючага будынка ваззала і арганізацыя ў ім музея неэагэаграфічна»? Гісторык і літаратуразнаўца Г. Кахановікі ў «ЛіМа» ад 2 ліпеня г. г. перананаўча абгрунтаваў гісторыка-культурную і архітэктурную каштоўнасць будынка ваззала. Няўжо, будуючы новае, мы не навучымся зберагаць старое, якое захоўвае сэнс духоўнай спадчыны?

Калі кіраўніцтва чыгункі не бачыць мэтагэаграфічнага размяшчэння ў старым ваззале станцыі Уша музея гісторыі чыгункі, дыне можна (пры жаданні захаваць помнік) знайсці іншае прызначэнне будынку, напрыклад, музей-філіял Маладзечанскага абласнога музея.

У 1991 годзе спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча. І ў тым жа годзе будзе 80 гадоў з часу п'ездкі паэта ў Вільню і Ракуцёўшчыну. У Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў студзені мінулага года распрацаваны і зацверджаны на вучоным саўеце прапановы па мерапрыемствах, прысвечаных юбілею. Сярод шэрагу мерапрыемстваў запланавана стварыць у Ракуцёўшчыне мемарыяльны заўваднік і ўключыць яго ў спіс аб'ектаў для паказу замежным турыстам. Стары ваззал станцыі Уша з'яўляецца аб'ектам ракуцёўшчынскай мемарыяльнай зоны, а яго збіраўца знішчыць! У сувязі з гэтым звяртаемся да кіраўніцтва Беларускай чыгункі з просьбай і прапановай больш уважліва разгледзець пытанне аб захаванні будынка старога ваззала станцыі Уша.

В. МІКУТА, Т. ДЗЕМ'ЯНОВІЧ, Т. ШУБІНА, Н. МАКАРАВА, Н. ШАЛАШНАЯ, супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, г. Мінск.

Хачу падзяліцца сваімі думкамі наконт праблемы нашай тапаніміі.

Мала таго, што рэдка дзе сустранеш назву на беларускай мове, дык яшчэ і змяняюцца яны да непазнавальнасці, дакладней, змяняюцца рускімі назвамі. Адсюль «Стольцы», «Несвиж» і г. д. А паспрабуйце прачытаць якую назву на карце, напрыклад, «Хохлово», «Шерешово». Не кожны зможа правільна паставіць націск. А як

разумець такія назвы, як «Красная Слобода», «Червонная(?) Швабовка», «Октябрьский»? Украінцы абыходзяцца з назвамі яшчэ па-боску («Першатравневое»). Дарэчы, спытайце ў кіяўлян, дзе плошча «Октябрьской революции»? Можна, і не зразумеюць... Не таму, што не ведаюць рускай мовы, а таму, што плошча носіць імя «Жовтневоі революцыі». У нас жа станцыя метро «Кастрычніцкая» і «Октябрьская»!

Мы ж у сваю чаргу пішам «Свярдлоўскі», «Пскоў». Тое ж самае і з іншымі славянскімі мовамі, якія карыстаюцца славянскім алфавітам: па-беларуску «Кіеў», «Львоў», «Сафія», «Плоўдзіў».

Толькі балгары абыходзяцца даволі далікатна з нашымі назвамі і нават з нашай анамстыкай. Напрыклад, «Уладзімір Караткевіч». Нязвыкла? Але ж як удала і проста захавана беларускае імя! Вядома, балгарын яго адрознівае і не прачытае. Але, прачытаўшы, адчуе ўсю тую непаўторнасць, якую нясе ў сабе гэта нязвыклае для яго вуха слова. У балгар ёсць імя Вадзімір. Каб яны напісалі «Вадзімір Караткевіч», ці было б лепш? А ці лепш тое, што мы пішам «Сафія», калі па-балгарску «Софія»? Таксама вельмі сумніцельная прыгажосць.

А цяпер уявіце сабе такую карціну. Не пайойцеся пафантазіраваць. Па-беларуску: «Москва», «Новосібірск», «Брянск», «Псков», «Плоўдзіў», «Сёфія», «Харкіў» і г. д.; па-руску: «Насвиж», «Стоўбцы», «Вицебск», «Магилёў». Карацей кажучы, тапанімічная назва карыстаецца недатыкальнасцю. Яе нават перакладаць не трэба. Трэба толькі транслітэраваць. У гэтым і заключаецца мая прапанова. Гэта не толькі дапамога захаваць арыгінальны назвы, але даць магчымасць усяму славянству (ды не толькі славянству) адчуць прыгажосць мовы сваіх братаў, самой мовы не валодаючы.

Я, дарэчы, не адкрываю Амерыкі. Транслітэрацыя ў такіх выпадках карыстаюцца палякі (мусіць не толькі палякі), нават з неславянскіх моў. На-

прыклад, не змяняюць імя Шэкспіра, што для чытача зусім нязвыкла. Англійскае «Shakspeare» і не чытаецца на польскі манер. Усім зразумела, што гэта «Шэкспір».

Зразумела, камусьці будуць рэзаць слых такія назвы. Але гэта ўжо пытанне моўнай зтыкі, я б нават сказаў — тапанімічнай зтыкі.

На практыцы ж гэта ажыццявіць зусім няцяжка.

Хацелася б ведаць меркаванні спецыялістаў па гэтым пытанні.

Ю. ГАЙДУК.

в. Дубраўка
Пухавіцкага раёна.

У пачатку гэтага года на кніжных паліцах з'явілася кніжка вядомага беларускага археолага і гісторыка Алега Трусава «Помнікі манументальнага доўдства Беларусі XI—XVII стст.» Разлічаная на спецыялістаў — архітэктараў, археолагаў, этнографію, рэстаўратараў, мастацтвазнаўцаў, яна разам з тым — упэўнены — будзе з цікавасцю прачытана ўсімі, каму дарагое мінулае нашага краю. Наібагацейшыя бібліяграфічны матэрыялы, які дазваляе суластавіць розныя пункты погляду на той або іншы помнік; сістэматызацыя звестак па мураваных кладках, тэхналогіі вытворчасці цэглы, класіфікацыі чарапіцы, нафлі; разнастайныя ілюстрацыі, малюнкi, што ажыўляюць змест, — усё гэта сабрала пад сваёй вокладкай кніжка.

Сапраўдны падарунак даследчыкам і аматарам беларускай даўніны зрабіла выдавецтва «Навука і тэхніка», выпусціўшы гэтую кніжку на добрай паперы і з густым аформленню. Ды вось задача. Тыраж яе ўсяго тысяча з невялікім экзэмпляраў. Праз тыдзень яе немагчыма было ўжо купіць у Мінску.

Колькі разоў у апошні час на старонках перыядычнага друку выказвалася здзіўленне з прычыны аргументаў, якімі кіруюцца тыя, хто вызначае тыражы. То недабор, то перабор. І ў тым, і ў іншым выпадку выдавецтва нясе страты. І здаецца, можна было б дасягнуць згоды: неабходна, як гэта робіцца паўсюль у свеце, пасля пробнага невялікага тыражу, калі ён хутка разышоўся, паўтарыць выданне, пакуль яшчэ цэлы набор. Упэўнены, што гэтак жа неабходна зрабіць і ў дадзеным выпадку.

А. ВАРАВА,
кіраўнік гісторыка-архітэктурнай секцыі
ПА «Мінсктуррыст».

ІВАНЫ ДЫ МАР'І

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3—4).

Часячком з Гомеля наезджа дачка Таня. Яна ўдалася ў бацьку — бялявая, з капой густых завітых валасоў. Таня — вясёлая, таварыская дзяўчына — працавала кантралёрам на міжгародніх аўтобусных маршрутах. І калі ехала да бацькоў, білету не брала. Знаёмыя шафёры бралі яе, давозілі да прыпынку. Адтуль яна мясіла гразь да бацькавай хаты, бо што для маладых ног якіх дзесяць кіламетраў? А як восенню на купінах імшарынаў чырванелі журавіны, Таня прывозіла з сабой з горада і якую знаёмыю. Разам бралі пластыкавыя вядзерцы і ішлі па тых журавінах.

Аднойчы па Багатай Градзе пайшла погаласка: Пільсцікава Таня выходзіць замуж. Пазнаёмілася, кажучы, з жаніхом на рабоце. Ён быццам рабіў шафёрам. Меў і сям'ю, дарослую дачку. Але нешта не заладзілася ў чалавека з той сям'ёй. Рашыў завесці новую. І хоць старэй за Таню на два дзесяткі гадоў, чалавек, кажучы, спакойны, памярковы.

— Колькі ж хаця гадоў яму? — пыталіся жанкі ў Мар'і.
— Ці ж я, кабэткі, ведаю? Знаю — трохі старэй за Таню.

Распісвацца рашылі ў мясцовым сельсаўеце, у Каўпены. Думалі, каб усё зрабіць без лішняга шуму, хутчэй. Не так, як у горадзе, — чакай чаргі ў тым

Доме шлюбаў. Ды старшыня сельсаўета Надзея Аляксандраўна астудзіла пыл маладых:

— Дадзім вам тэрмін, як і ўсім, на абдумванне. Не спяшайцеся.

Іван гадаваў і ладнага кабана на вясельле, прыкідваў, каго запрасіць. Таня, калі хто са знаёмых пытаўся, дзе будуць жыць, бесклапотна адмахвалялася:

— Няхай у мужа галава аб тым баліць.

Мінула восень. Пачаліся халоды, залёталі ў паветры сляжынкi, а жаніх нешта не паказваў носа з Гомеля. Перастала і Маня распісваць, якое яны надумалі ладзіць вясельле. А потым Таня нарадзіла хлопчыка. Сядзела ў бацькавай хаце, люляла малое (брат ужо служыў у арміі), балбатала са знаёмымі дзеўчынёхамі, якія прыйшлі праведзець. І імя малому падабралі прыгожае — Ігар. Раптам у густой, бы каламаз, цемні зашумела машына, па столі прабеглі водбліскі святла. Патухлі каля тыну фары. Лягнулі ў машыне дзверцы. Сяброўка выглянула ў акно.

— Нехта ля варот ходзіць, — паведаміла яна. — Вунь нешта беласе каля вяснічак чапляе.

— Каго там чорт носіць? — здзіўлялася Таня, нахіліўшыся над малым.

Зноў загудзела машына. Таня выбегла за калітку. Паспела заўважыць ля сігнальных агнёў нумар машыны. Здагадала-

ся: быў ён, яе нарочны Іван Пячкур. Як злодзей, павярнуўся, цішком пакінуў на тыне... букет кветак і святочную паштоўку. Цікаўныя дзяўчаты потым чыталі віншаванне з жаночым святкам — 8 Сакавіка.

— Я ўсё роўна б яго выгнала з хаты, — гаварыла Таня.

Трэба аддаць справядлівасць: сваім гонарам адзіная дачка Івана і Мар'і не ўнізілася. Не паімачалася адбіваць ад першай жанкі мужа. І на аліменты плюнула: маладая — выгадуе сына.

Іван і Мар'я неспадзявана сталі дзедам і бабуляй. Праўда, Іван Пячкур не-не ды і наведваецца да Тані.

Амаль кожны дзень Іван садзіцца на свой веласіпед і коціць у лес. Веласіпед прыпыае, брыньчыць. Ланцуг на ім часта звальваецца. Рама на веласіпедзе чырвоная (яе Івану дала адна ўдава, бо падмеўся ляснік ёй парэзаць дрывы), абады шыкоўныя, нікеляваныя. На багажніку прывязана бензапіла. У аднознненне ад Анісаўца, які не любіць валэндацца з гэтай «Дружбаў», Іван і прачыстку (прасвятленне) ёю робіць, і сухастой зразае, і дзелавую драўніну на рыхтоўвае для лясніцтва. У яго руках аж заходзіцца ў шалёных абаротах тая піла.

У маі Іван ходзіць у вёсцы па хатах і просіць жанчын прыйсці паматчы садзіць у малельнік гадавальніку тут жа, за гарадамі вёскі, дубкі (часам сасонкі). Потым, калі дубкі праколнуцца з жалудоў, выкінуць два-тры лісточкі, падрастуць, Іван зноў сноўдае па дварах, упрошвае:

— Ці не пайшла б ты, цётка Мар'я, прапалоць дзялянчакку? — просіць ён. — Ляснічы над душой стаіць: не дае перадыху.

Нярэдка Іван сустракае адпор:

— А дзе твая Маня? Што робіць? Бакі адлежвае?

Ляснік перасмыкае плячыма, муляе вуснамі, насоўвае на лоб кепачку. І летам і зімой Іван даношчрае чыесці армейскія гімнасцёркі, цёмна-сіняе галіфе і кірзачы.

— Нездаровіцца нешта Мані, — прызаецца Іван. — Ды яна таксама падыдзе. Там і работы той на якую гадзіну.

Як бы там ні было, а многія жанчыны падахвочваюцца, бяруць на плячы капаніцы і ідуць прапалоць гадавальных. (Ім пасля без чаргі выпішучы у лясніцтве дроў).

Аднойчы, калі Каваленка праводзіў дома свой чарговы адпачынак (які ён у лясніку?), ён падахвочыўся паехаць у лес, каб паказаць дзялянку, дзе чалавек з бліжняй вёскі — яго прозвішча Колас — павінен быў нарыхтоўваць сабе дрывы. Як заўсёды, прыхапіў з сабою бензапілу. Колас выпісаў два магутныя трактары «Кіраўцы». Адзін раз з'ездзілі добра. Другі раз вершаліна дрэва хвастанула Коласу па спіне, і ён застаўся ляжаць на мокрай мінулагадняй лістоце... Перапалоханыя сябрукі на трактары зляталі ў лясную вёску Міхалёўка — выклікалі па тэлефоне з Лоева «хуткую дапамогу»...

З Рэчыцы, з лясгаса, прыязджаў інжынер па тэхніцы бяспекі Івана выклікалі ў лясніцтва, у міліцыю да следчага. Як жа так? Пры яго прысутнасці чалавек можа застацца на ўсё жыццё калекам. (З Гомеля Коласа па сутнасці ў непрытомным стане перавезлі ў Мінск). Вось і ходзіць цяпер Іван, быццам у вяду апущаны: чакае вырашэння свайго лёсу. Што яго чакае? Ці толькі звольняць з работы? Ці будуць судзіць? І як яшчэ ў будучым будзе з тым Коласам?

...І раптам навіна — быццам абухом па галаве: памёр у балыніцы Колас. Прыгнула страшная навіна Івана і Мар'ю. За смерць чалавека ў нашы дні нехта павінен адказваць. Ці быў цвярозы ты, Іван, калі браўся за ручкі бензапілы? Ці глядзеў, дзе ў тых хвіліны стаяў чалавек? На пахаванне забітага Іван не паехаў...

Цяпер Мар'я з Іванам чакаюць з арміі сына. Паводзяць сябе прыстойна (Мар'я і глядзець не можа, калі то нальце ёй шклянку віна). Пагушкваюць у вольнай хвіліны маленькага Ігара. Усё радзей заглядвае Мар'я на могількі, дзе з мармуровай стэлы глядзіць малады прыгожы твар старэйшага сына. Мусіць, перакіпела на сэрцы, асела на дно душы набалела. Ачарсцвела ўсё. Налічылі Мар'і невялікую пенсію за сына. Калі надыходзіць часам хвіліна роспачы — на радзіну, у майскі светлы дзень, — прыпадае тады Мар'я да горбіка магількі. Страсаюцца ў рыднанах яе плечы. А за сталамі, збітымі тут жа з негавяняных дошак, прыткнуліся аднавяскоўцы. У кветках гудуць чмялі, пырае вёрткая птушачка ў калючых дрэўцах акацыі. Учора людзі ладкавалі, прыбіралі магількі: пасыпалі жоўтым пяскокам, выполвалі зёлкі, палявы хвощ, які камусьці любіў тут расці. Паяўляюцца на могільках новыя крыжы. Памерлі Анан і Есіп. Паліла ў печы, а потым пакардзілася мужу, што нешта стала блага ёй, Просы. Прылегла на ложак — і не прагнулася больш...

Людзі глядзяць на Мар'ю і Івана раўнадушнымі позіркамі: у кожнага — сваё гора, і свае радасці. Свае думкі і свае клопаты. І над усімі раўнамерна шуміць ветрык у сасновым веці. А зяюля некаму шчодралічыць і лічыць гады...

НАПІЦЯЖЭЙШЫ, найскладанейшы быў і апошні год жыцця паэта. Вялікая Айчынная вайна застала Янку Купалу ў Каўнасе, дзе ён спыніўся, вяртаючыся з Рыгі, — эздзіў разам з М. Лыньковым і П. Броўкам на Першы з'езд пісьменнікаў Савецкай Латвіі. У той жа дзень цягніком, які ўсю дарогу бамбілі нямецкія самалёты, ён вярнуўся ў Мінск. І адразу ж на машыне, падаранай яму ўрадам рэспублікі, з жонкай Уладзіслава Францаўна выехаў на Аршаншчыну ў Ляўкі, дзе была ў яго дача, думаючы, што туды немцы не дойдуч.

Але немцы наступалі, і Янка Купала на той самай машыне змушаны быў падавацца далей на ўсход. Як піша ў сваіх успамінах М. Лужанін, «Уладзіслава Францаўна і шафёр Ярымік, які вёз Купалу ў Маскву і ў Казань, расказвалі, што, пакідаючы Мінск, развітваючыся з улюбёнымі мясцінамі над Дняпром у Ляўках, едуць па бяспаспартнай магістралі ў сталіцу. Купала нібы ўкамянеў, ад яго нельга было дабіцца ніводнага слова... Колькі горкіх дум перадамаў ён... Якія яны былі...»

6 ліпеня Янка Купала прыехаў у Маскву, часова пасяліўся ў гасцініцы «Масква».

«Я чакаў яго з нецярплівасцю і трывогай, — успамінае сябра паэта, рускі савецкі пісьменнік Б. Емяльянаў. — Стала ўжо вядома аб тым, што Мінск ператвораны немцамі ў руіны, што згарэў Купалаў дом.»

Голас Янкі Купалы па тэлефоне здаўся мне ледзь надланым і неспойным.

— Прыязджай, калі вольны, вельмі трэба.
Хвалючыся, я бег да яго праз Красную плошчу. У нумары Янка быў не адзін: адрыўста ляжала вэчкама чамадана Уладзіслава Францаўна, а ў куце, прымы, спайонны, як быццам здзіўлены незвычайнасцю сустрэчы, сядзеў Якуб Колас.

У уважліва глядзеў на Купалу і Колас. Велізарная няшчасце звалілася на іх раптоўна і страшна.

— Горад мой гарыць, — сказаў Янка Купала. — Усё, што пабудавалі, — загублена, выгаралі цэлыя вуліцы.

— А твой дом?

— У наш дом бомба упала, — сказала цёця Уладзя.»

К. Буйло, якая бачыла Янку Купалу ў тых дні, пісала, што «Купала быў нездаровы, а больш за ўсё ў яго балела душа. Ён развітваўся з Беларуссю ў час яе вялікага гора, якому тады нельга было даць ніякай рады, і гэта няшчэрпа мучыла паэта. Заняцце фашыстамі Беларусі адбілася на ім выключна цяжка. Купала па-старэў, пасмутнеў, стаў вельмі маўклівым...»

Ён скардзіўся, што працаваць яму цяжка. На Маскву днём і ноччу ляцелі варожыя бамбавозы і скідалі бомбы. Абвешчалася трывога, — яго прымушалі спускацца ў бамбасховішча. Гэта заўсёды выклікала спрэчку: Купала адмаўляўся ісці ў бамбасховішча, кажучы, што калі бомба пападзе ў дом, то ніякага ратунку не будзе — абвал заваліць дзверы і адтуль ужо ніяк не вылезеш. Вядома, гэта гаварылася толькі таму, што яму, хвораму, цяжка было ўставаць з пасцелі, апранацца і ўпаіцьку ісці ў падвал, сыры і халодны.

У ліпені сорок першага года ў Маскве з Янкам Купалам сустракаўся і М. Лужанін:

«Іван Дамінікавіч, успёршыся на локцаў, ляжаў на канапе. Павярнуў на іронічную галаву, адарваўшы на хвіліну позірк ад акна, за якім стаяў ясны, без хмурынкі, дзень. Крыху прыўзняўся.»

— Ляжыце, не турбуйцеся, дзядзька Янка.

— Ляжыце! — горна паўтарыў ён. — Каб ты ведаў, колькі людзей пагегла. Як луг касою, за адзін дзень агаліла. Я ўсю зямлю нашу праехаў. Усё з месца рушылася. Толькі кветкі цвітуць на дарозе. Сінія... Як чалавечыя вочы... Здаецца, зямля глядзіць табе ўслед...»

І каб не паказаць слёз, лёг тварам да сцяны.

...Купала спыніўся каля акна, стаў тварам да дзвярэй.

— І тая, што на свет пусціла, засталася там. — Купала не сказаў «маці» і праглынуў даў-

кі камяк. — Абедзве ў няволі апынуліся. І тая, што нарадзіла, і тая, што слова ў рукі дала. Аднае, можа, жывое няма, а другая зноў у крыві. І хто ле не крываваў!»

У Маскве Купалу жылося цяжка. Не толькі таму, што быў хворы, што яго мучылі нялёгка думы, але і «тamu, што ў яго не засталася ні кала, ні двара, ні сродкаў на колькі-небудзь ніштаватае існаванне. А прасіць дапамогі ён не мог». (Б. Емяльянаў). Не здзіўна, што пажыўшы некаторы час у Маскве, ён на той самай сваёй машыне паехаў у Татарыю, на

ку ў Маскву — едзе. Дырэктар мельзавода І. Я. Наякшын піша:

«У маёй памяці выразна успамінаецца дзень яго ад'езду ў Маскву. Іван Дамінікавіч быў у цудоўным настроі, запрасіў мяне да сябе на абед. Каля другой гадзіны дня я праводзіў яго разам з таварышам Горавым, тагачасным прэзідэнтам Беларускай Акадэміі навук, да лодкі, на якой яны павінны былі перабрацца да парахода «Валгар». Пайшоў невялікі дождж. Я зняў з сябе плашч і перадаў Івану Дамінікавічу. Лодка адплыла. Я стаў на беразе і назіраў, як яны памалу ад'язджалі. Іван Дамінікавіч памахаў мне на развітанне рукою...»

ла і па радыё, і ў выкананні розных артыстаў, у тым ліку, як яго чыталі ў шпіталі ў Свядлоўску параненыя байцы. Купала гэтым быў надта ж усцешаны.

«— Перадайце ім усім дзякуй ад усяго сэрца! — сказаў Купала расчуленым голасам, потым коротка дадаў: — Гэтыя вершы пайшлі на адрас — да беларускіх партызан...»

Г. Караваява апавядае далей, як аднойчы, зноў зайшоўшы ў Саюз пісьменнікаў, яна ў купцы людзей, што сабраўшыся вакол літаратараў — ваен-

з Купалам. (...) Аднойчы Аляксандр Твардоўскі, сустраўшы мяне, сказаў:

— А ведаеш, прыехаў Янка Купала, давай наведаем яго.

Праз гадзіну мы сядзелі ў гасцініцы «Масква» ў нумары 414 у Янкі Купалы. Усе былі ўзрадаваны ад сустрэчы. Мясце цешыла тое, што на гэты раз дзядзька Янка быў веселы, чым у першыя месяцы вайны. Ды гэта і зразумела — усіх узбадзёрыла моцна, што гітлераўцаў пабілі пад Масквой і рашучы дзеянні ў вайне пераходзілі ў нашы рукі. Аляксандр Трыфанавіч, які толькі што вярнуўся з Заходняга фронту, расказаў аб апошніх падзеях і нашых поспехах, аб баявых настройах франтавікоў. Янка Купала вельмі цікавіўся ўсенароднай партызанскай барацьбой і відавочна ганарыўся гэтым. Ён нават прачытаў свой славеты верш «Беларускім партызанам». Вельмі спадабаўся яму урывак з «Васілія Цёркіна», які прачытаў Твардоўскі. Час ад часу Купала ўсё вяртаўся ў размовах да роднай Беларусі. Быў у добрым настроі, спадзяваўся хутка вярнуцца дахаты. Нават планавалі, што ён будзе рабіць па прыездзе. Бясспрэчна, успамінаў Ляўкі. І маці, маці, якую ён меў надзею яшчэ пабачыць. Доўга мы тады засядзелі ў Купалы. Забавіліся так, што і заначавалі, бо тады ўночы забаранялася хадзіць па Маскве. Гэта было ў самым канцы чэрвеня, і назаўтра ён, развітваючыся, запрашаў нас:

— Хлопчыкі!.. Праз некалькі дзён мяне шчасцездэснт. Прыходзьце да мяне, сустранемся!»

К. Елісееў.*

«Па справах я зайшоў у рэдакцыю беларускага часопіса «Раздавім фашысцкую гадзіну», і тут нечакана мяне папрасілі да тэлефона: зваўні Купала. Ён некалькі дзён таму прыехаў у Маскву і хацеў пабачыцца са мной. Я сказаў, што магу прыйсці да яго не раней як праз паўгадзіну, а ён пачаў утаварваць мяне кінуч усе справы і ісці да яго. Праз дзве хвіліны я быў ужо ў яго ў нумары, поўным гасцей. Пад вечар народ пачаў разыходзіцца, а калі ў пачатку дванацатай гадзіны раздаўся сігнал паветранай трывогі, выйшлі апошнія, самыя ўпартыя госці. Янка папрасіў, каб я застаўся ў нумары, бо пасля адбою мяне ў гасцініцу ўжо не пусцяць, а нам яшчэ патрэбна было шмат аб чым пагаварыць. Так я кантрабандай зачынаў у Янкі. Гутарка наша зацягнулася, і калі мы каліся спаць, была ўжо чацвёртая гадзіна раніцы. А шостае гадзіне мяне разбудзіла радыё, і я стаў выказваць сваё незадавальненне з гэтай прычыны.

— Спаць ты заўсёды паспеш, а зараз паслухай «Паходны марш» Хачатурана — каштоўная рэч, — сказаў з усмешкаю Купала.

— Не люблю я маршаў...

— Любіш не любіш — не ў гэтым справа. Марш гэты зараз гэтак жа патрэбны, як і твая карыкатура ў «Крокодиле», як мой «Хлопчык і лётчык». Мы ўсе робім адну вялікую і важную справу, патрэбную не толькі нам, а ўсёй краіне. Я вольна сляхаю Хачатурана і люблю яго, таму што адчуваю, што мы ўсе дышаем разам, змагаемся разам супраць злоснага і ненавіснага ворага. Я слухаю «Паходны марш» і адчуваю, што я не адзін, што і я, і Хачатуран, і ты і ўвесь наш народ — мы з'ядзаны, і ўсе мы пачалі рух на захад, і цяпер нас ужо ніхто не стрымае, і фашыст, які зруйнаваў і спустошыў маю Беларусь, сам будзе зматы, зруйнаваны і спустошаны. Нас многа, вельмі многа; мы — сіла, вялікая сілішча, якую ніколі не зламаць ніякому ворагу, таму што робім мы адну агульную для нас усіх, патрэбную ўсім нам справу...»

Далей Купала расказаў, як пад Казанню, у Пячышчах, дзе ён жыў, сустраў яго мясцовы жыхар і нізка пакланіўся. У размове высветлілася, што гэты жыхар ведае Купалу — чытаў яго вершы і пазнаў па

* ЕЛІСЕЕЎ К. С. — мастаграфік, з якім пазнаёміўся Я. Купала ў Мінску ў 1920 г. і сябраваў усё сваё жыццё.

ЗАГАДКА СМЕРЦІ ЯНКИ КУПАЛЫ

Волгу. Там, у ваколіцах Казані, ён спыніўся ў вёсцы Пячышча ў дырэктара мельзавода І. Я. Наякшына, там і жыў, з невялікімі перапынкамі, звязанымі з рознымі паездкамі, аж да чэрвеня 1942 г. У пільме да Б. Емяльянава (8.V.1942 г.) Я. Купала прызнаваўся, што «па прыездзе з Масквы пад Казань я быў проста «в убийственном настроении». Потым хварэў — грып, рэўматызм і розная іншая чартоўшчына. І далей! «Жыву я выпадкова пад самой Казанню па другі бок Волгі, пры млыне з дазволу вельмі прыемнага дырэктара. Выйшла гэтак таму, што да пераезду ў Пячышчах не змог пераехаць праз Волгу з-за наступіўшых марозаў, а потым, калі можна было пераехаць, я ўсё ж застаўся на месцы па меркаваннях бытавога характару.

Жывецца нядрэнна, пайком і іншым зусім забяспечаны. Чэргаў ніякіх не ведаю.

У сакавіку 1942 г., будучы ў Казані, Янку Купалу наведаў Якуб Колас. Там, у Пячышчах, пабываў і К. Чорны. «Ён бесперапынна сачыў за дзейнасцю беларускіх партызан, поўніўся яснай радасцю ад кожнай перамогі Чырвонай Арміі і чакаў таго шчаслівага дня, калі беларуская зямля будзе ачышчана ад фашыскай навалы», — успамінаў потым аўтар «Зямлі і «Трэцяга пакалення».

Творчая актыўнасць Купалы гэтага часу пазначана не толькі вершамі — «Беларускім партызанам», «Грабежнік», «Паўстаў народ», «Хлопчык і лётчык на вайне», «Зноў будзем шчасце мець і долю», але і цэлым шэрагам артыкулаў, якія сталі класікай не толькі беларускай, але і ўсёй савецкай публіцыстыкі — яны змяшчаліся на старонках «Правды», «Известий», «Красной звезды». Купала прымаў удзел у навуковай сесіі АН БССР, дзе зрабіў даклад «Айчынная вайна і беларуская інтэлігенцыя», выступаў на радыёмітыngu прадстаўнікоў беларускага народа ў Казані. Выходзілі і яго кнігі — «От сердца», ХЛ, 1941, «Стихи о Родине», ХЛ, 1941, «Избранное», ДЛ, 1942, «Народ-мститель», 1942 і інш.

Тэлефонная, паштовая ды і іншая сувязь паміж Масквою і Казанню тады была не надта добрая. Ішла ж вайна. Атрымаўшы паражэнне пад Масквою, вораг рваўся да Волгі. Купала быў не вельмі здаровы, часта хварэў. Трэба было сур'ёзна лячыцца. Да таго ж, набліжалася шасцідзясяцігоддзе. Адзначаць яго ці не? І Янка Купала на гэты раз не адмаўляецца ад чарговага выклі-

18 чэрвеня 1942 года Купала прыехаў у Маскву.

«Я сустраўся з ім у гэты дзень за беседным сталом, які быў наладжаны ў гонар яго прыезду беларускімі пісьменнікамі ў гасцініцы «Масква», — расказвае ў сваіх успамінах М. Машара. — Было шумна і весела. Іван Дамінікавіч распітваў пра навіны і весткі з Радзімы. Скардзіўся на боль у левай руцэ. Гаварыў, што збіраецца сур'ёзна падлячыцца.»

Ад 18 да 28 чэрвеня, калі Купала не стала, заставалася 10 дзён. Што Купала рабіў у гэтыя дні, з кім сустракаўся, што каму пісаў, гаварыў?

Ужо на другі дзень пасля свайго прыезду ў Маскву, 19 чэрвеня, ён паслаў ліст жонцы, Уладзіславе Францаўне, у Казань, дакладней, у Пячышчы. «Дарага Уладка, — пісаў ён. — Заехаў добра. Затрымаўся ў гасцініцы «Масква» часова ў т. Крупені. Сягоння абяцаюць даць асобны нумар. Сягоння пайду па справах у выдавецтвы, да доктара і г. д.

Перадай маё самае шчырае і сардэчнае спачуванне Наякшыным у іх вялікім няшчасці (у сям'і Наякшыных памёр вясемнаццацігадовы сын — студэнт аднаго з казанскіх інстытутаў. — Б. С.). Як дастану нумар, дам тэлеграму для адраса. Бачыў Лынькова, Кузьму, Крапіву.

Бывай здарова, т. Чыжэвіч мяне падганяе, бо спяшаецца на поезд.

Цалую. Твой Янка.»

У Маскве ў гэтыя чэрвеньскія дні Янку Купалу бачылі многія, многія з ім сустракаліся, гаварылі. Вось вытрымкі з некаторых успамінаў блізкіх яму людзей.

Г. Караваява: «Прыехаўшы з Урала ў Маскву ў чэрвені 1942 года, я на другі ж дзень сустраўся з Янкам Купалам у Саюзе пісьменнікаў.

Знаёмы голас паклікаў мяне. Азірнуўшыся, я убачыла Янку Купалу.

У тых грозных дні рэдка хто ўголас здзіўляўся: «Ах, як вы перамяніліся!» — наіўна і зусім недарэчы было гэта заўважаць: усе перамяніліся, пажучылі, схуднелі, дачасна пастарэлі.

І на Івану Дамінікавічу яго цёмны насьцом сядзеў больш чым мешкавата, у руках паявілася нейкая марудлівасць. У русых валасах блішчала сізізна, твар збляжэў, рэзкія маршчыны ляглі на лоб, шчоках, у кутках рота, вакол запальных вачэй; толькі ў позірку святлілася знаёмая, задумліва-мудрая ўсмішка.

— Пра тое, хто дзе што робіць, мы ведаем са старонкаў «Правды». І як добра, што чорная бяда не зламала людзей, што наша родная літаратура і на франтах б'ецца і ў тыле працуе, — сказаў Купала з радасцю.»

Г. Караваява расказала Купалу пра яго верш «Беларускім партызанам», які набыў шырокую вядомасць і які яна чу-

ных карэспандэнтаў, якія расказвалі пра падзеі на фронце, убачыла Янку Купалу. «На твары яго было відаць глыбокае хваляванне, а яго позірк, здавалася, быў скіраваны да тых мясцін, пра якія ішла гаворка. Вайскоўцы расказвалі, як памагаюць фронту паспяхова дзейні беларускіх партызан у «пункце В», у «пункце О»...»

— Віцебск, Орша! — раптам адным дыханнем прамовіў Купала, і твар яго ўспыхнуў усхваляваным румянцам.

Усе азірнуліся, і нехта ласкава сказаў:

— Не, Іван Дамінікавіч, гэта проста ўмоўныя абазначэнні... Віцебск і Орша яшчэ наперадзе.

Янка Купала схамянўся, згодна кінуў галавой, румянец яго імгненна пагас, а вочы пацямянелі ад нясцернага суму і болю. Ён адышоў ад акна і стаў, пазіраючы на вуліцу Вароўскага... [...]

Усе ўжо ведалі, што 7 ліпеня 1942 года Саюз пісьменнікаў рыхтаваўся ўрачыста адзначыць шасцідзясяцігоддзе Янкі Купалы. Я нагадала пра свята, якое рыхтавалася ў яго гонар.

— Гэта зусім неабавязкова... ды і час не такі... — мякка запырчыў ён.

П. Глебка:

«Хочацца яшчэ сёння напамініць пра апошнюю сустрэчу. (...) Іван Дамінікавіч прыехаў з Казані ў Маскву. Уладзіслава Францаўна засталася ў Казані, дзе яны жылі ў час вайны. Я ў той дзень прыехаў з Калінінскага фронту, заглянуў у гасцініцу і, даведаўшыся, што тут Іван Дамінікавіч, зайшоў да яго ў нумар. Мы пагаварылі і дамовіліся сустрацца заўтра. Іван Дамінікавіч сказаў, што збіраецца пісаць паэму «Дзевяць асінавых колаў», урыўкі з якой надрукаваны асобна. Гэта павінен быў быць твор аб барацьбе нашага народа супраць нямецкіх захопнікаў. Раніцай мы сустраліся яшчэ раз з Іванам Дамінікавічам у пакой той жа гасцініцы «Масква», дзе жыў Кантра Крапіва і Міхась Лынькоў.»

У. Юрэвіч:

«Супрацоўнікі радыёстанцыі «Савецкая Беларусь», якія працавалі ў Маскве, у чэрвені 1942 года, калі Купала прыехаў з Казані ў сталіцу, дамовіліся з ім аб выступленні ў адной з радыёперадачаў для насельніцтва акупіраванай ворагам Беларусі. Перадача прысвечалася 60-гадзю народнага паэта. Купала прасіў адлісці выступленне, таму што дрэнна сябе адчуваў пасля дарогі. Нарэшце было дамоўлена аб папярэднім запісе на танфалонныя дыскі яго прамовы і вершаў...»

І раптам 28 чэрвеня тэлефон прыніс у рэдакцыю страшную вестку: Купала памёр.»

П. Броўка:

«Толькі ў чэрвені 1942 года мне давялося зноў сустракацца

здыхаю, што быў змешчаны ў газеце разам з вершамі.

«— Бачыш, — працягваў Янка, — што мае вершы перакладаюць на іншыя мовы, у тым ліку і на татарскую, гэта я ведаў, зразумела, але што чытач—і татары, і ўзбек, і армянін, і чуваш—лічаць мяне сваім асабістым знаёмым, гэта я неяк асабліва адчуў іменна тады, на беразе Волгі, я тады зразумеў, чаму сібрак або ўралец з такой упартасцю абараняе маю Беларусь, з якой ён абараняў бы сваю родную зямлю: уся савецкая зямля для нас з'яўляецца радзімай, і кожны пойдзе на любыя ахвяры, каб абараніць любя яе куток. У гэтым наша сіла, і адсюль упэўненасць у тым, што хутка я пабачу сваю Беларусь свабоднай і квітнеючай, і ты, Косця, зноў прыдзеш да мяне ў Ляўкі, і мы сядзем з табой над Дняпром...»

Я слухаў Янку і разумеў «Паходны марш» Хачатуряна...

Гэта было раніцай 26 чэрвеня.

Значыцца, ні пра якую смерць, тым больш пра самагубства, пра якое сёй-то не толькі гаворыць, а ўжо нават піша (напрыклад, С. Яновіч у часопісе «Літаратура на свеце»), Янка Купала не думаў. Ён заняты быў зусім іншымі клопатамі — надзённымі, жыццёвымі, творчымі.

28 чэрвеня, усяго за некалькі гадзін да смерці Янкі Купалы, з ім сустракаўся вядомы даследчык і перакладчык беларускай літаратуры Я. Мазалькоў. Вось што ён потым напісаў:

«Назаўсёды застанеца ў памяці апошняя сустрэча з Янкам Купалам 28 чэрвеня 1942 года, за дзве-тры гадзіны да яго смерці. Іван Дамінікавіч сустрэў мяне неяк асабліва ласкава, цёпла, абняў, пацалаваў. Выгляд у яго быў свежы, настрой добры. Перад маім прыходам ён добра адпочыў, выспаўся. Мы толькі ўдых сядзелі ў нумары гасцініцы «Масква». Перад намі на століку ляжала вялікая наробка шакаладных цукерак. У тых часах, калі драб-бок цукру лічыўся вялікім ласункам, — гэта была незвычайная раскоша. Я ўзяў адну цукерку, потым не без хістанняў пацягнуўся па другую...»

Іван Дамінікавіч засмяяўся: — Вы больш шкадуеце іх есці, чым я... Скажу Вам па сапраўды: праз тыдзень маё 60-годдзе. Зараней запрашаю Вас. Вось тады ўжо мы пасядзім як след. Ага... дык вы бы для да-чужыні абавязкова вазьміце...

— Ёй толькі дзесяць дзён, яшчэ рана цукеркі есці.

Іван Дамінікавіч моўчкі ўсміхнуўся сваёй яснай, адкрытай, добраў усмешкай і загаварыў аб выдавецкіх справах.

Я расказаў Івану Дамінікавічу, што ў дзіцячым выдавецтве толькі што выйшла складзеная мною кніга яго вершаў. Для яго гэта было прыемнай нечаканасцю. Адчуваўся, што ён шыра ўзрадаваўся.

— Дарэчы, заўтра, Іван Дамінікавіч, можна атрымаць аўтарскія энцямплары і ганарар.

Мы дамовіліся, што заўтра, 29 чэрвеня, у 12 гадзін мы сустрачэмся ў дзіцячым выдавецтве.

— Не забудзьце прысці, Яўгені Сямёнавіч. Можна здарыцца так, што я не сустрэну там нічога знаёмага. Нейк не зусім прыемна самому рэкамендавацца... (...)

...Распытваючы мяне (...) аб розных навінах «у выдавецкіх сферах», Купала вельмі радаваўся таму, што ён зноў бачыць родную Маскву. Тут ён ужо сустрэў многіх блізкіх яго сэрцу людзей — рускіх, украінскіх, беларускіх пісьменнікаў, многіх землякоў — беларусаў. Масква, гаварыў Купала, нгледзячы на вайну, дзівіла яго сваёй чысцінай, парадкам.

— Яна зараз нейкая асабліва прыгожая. Заваніў тэлефон. На дзесятым паверсе Янка Купалу чакалі сябры. Ён угаворваў мяне

пайсці разам з ім, але я спяшаўся дадому.

— Ну, добра, на маім шасці-дзесяцігоддзі паслядзям ужо як след, — паўтарыў Іван Дамінікавіч.

Я правёў яго да ліфта (ён жыў на чацвёртым паверсе), мы развіталіся. Я выйшаў з гасцініцы з узнятым настроем: наперадзе два спаткні з Янкам Купалам. А праз некалькі гадзін мне пазванілі, што яго няма ў жывых... Гэта звестка здалася дзікай, непраўдабадобнай. Уяўленне аб смерці ніяк не стасавалася з жыццярэадным, поўным планаў на будучае і лепшых надзей Янкам Купалам...

Сапраўды — на дзесятым (па некаторых звестках — на дзевятым) паверсе гасцініцы «Масква», у нумары, дзе жыў М. Лынькоў, які тады быў старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, Янку Купалу чакалі — там сабраліся беларускія пісьменнікі, што былі на той час у сталіцы нашай Радзімы. Быў там накрыты стол—сякая-такая закуска і выпіўка. Але Янка Купала ні да закускі, ні да выпіўкі не дакранаўся. Моцных напоў ён даўно ўжо не ўжываў. Да таго ж, мелася вось-вось, з хвіліны на хвіліну прысці да яго ў гасцініцу карэспандэнтка газеты «Известия», таму Купала хіба што для прыліку, каб на яго не крыўдавалі, разы дватры прыгубіў шклянку, у якую было наліта шампанскае. К. Крапіва, які быў на той час разам з іншымі беларускімі пісьменнікамі ў нумары гасцініцы, пісаў: «Апошні раз я бачыў Я. Купалу зноў жа ў Міхася Лынькова за гадзіну да яго трагічнай смерці. Апрача нас трох, у нумары было яшчэ чалавек пяць нашых агульных знаёмых. Я на кароткі час адлучыўся ў горад, а калі вярнуўся ў гасцініцу, мяне громам паразіла вестка: Янка Купала загінуў».

Пра тое, што адбылося далей у пакой, дзе быў Янка Купала. М. Лынькоў і «яшчэ чалавек пяць нашых агульных знаёмых» за тую гадзіну, калі адсутнічаў К. Крапіва, можна меркаваць па ўспамінах П. Глебка, якімі ён дзяліўся, выступаючы на адным з вечароў у г. Барысаве 19 чэрвеня 1962 года (на шчасце, захаваўся магнітафонны запіс гэтага выступлення). П. Глебка, як ён раскаваў, зайшоў у нумар да М. Лынькова гадзін у дзевяць-дзесяць вечара. У нумары было тлумна, гармідарна, так што калі пачуўся тэлефонны званок і М. Лынькоў, падняўшы трубку, выслухаў таго, хто званіў, змушаны быў перапыніць размову і папрасіў гаманлівых гасцей выйсці на балкон і зачыніць за сабою дзверы, бо, маўляў, нічога не чуваць. Разам з іншымі на балкон падаўся і ён, П. Глебка. Калі ж вярнуўся з балкона, Я. Купалы ў нумары ўжо не было. Хвілін праз дзесяць-пятнаццаць, як сцяражае П. Глебка, пазванілі зноў па тэлефоне і паведамлілі страшную навіну пра смерць Я. Купалы... Есць весткі і трохі іншага парадку — М. Лынькоў папрасіў выйсці на балкон гасцей і зачыніць за сабою дзверы, бо размова па тэлефоне мелася быць важная і ён не хацеў, каб яе хто-небудзь чуў. І як толькі дзверы зачыніліся, М. Лынькоў перадаў тэлефонную трубку Я. Купалу. Я. Купала, узяўшы трубку, выслухаў, што яму гаварылі, і, нічога не сказаўшы, моўчкі паспешліва пакінуў нумар — выйшаў на лесвічную пляцоўку...

Там, на лесвічнай пляцоўцы дзесятага (дзесятага?) паверха гасцініцы «Масква» і адбылося ўсё далейшае, што прывяло да смерці самага выдатнага паэта Беларусі. Адналічачы і супастаўляючы розныя факты і версіі, варта адразу ж і назаўсёды адкінуць як цалкам беспаспартыўныя размовы пра самагубства Купалы. Не было ў паэта ў тых дні ніякіх прычын на гэта, не думаў і не гаварыў ён пра

смерць Купала — і гэта відаць з прыведзеных вышэй успамінаў — назаўсёды спаткні, запрашаў на свой юбілей, марыў, як будзе жыць і працаваць пасля перамогі, калі вернецца на родную зямлю...

Да таго ж, калі пасля смерці Я. Купалы ўскрылі яго нумар у гасцініцы, там быў сервіраваны стол на чатырох асоб... Значыцца, Я. Купала збіраўся з кімсьці вяртацца, чакаў гасцей... Астасюца дзве іншыя версіі — Купалу скінулі з лесвічнай пляцоўкі (выпадкова ці змароў?) ці, абшаснуўшыся, а, можа, спатыкнуўшыся, зачэпіўся за штось, не ўтрымаўся на нагах і зваліўся ў пралёт... Якая з гэтых версій найбольш верагодная? П. Глебка ў тым самым выступленні ў Барысаве, таксама цалкам адмаўляючы ўсякія думкі пра самагубства паэта, гаварыў пра смерць Я. Купалы як пра няшчасны вышадак ці дыверсію. Спасылаўся пры гэтым ён на дзяжурную па паверху, якая быццам бачыла, што, Я. Купала стаяў, абалёршыся на бар'ерчык лесвіцы, і размаўляў з маладою жанчынай... Калі дзяжурная яшчэ раз праз нейкі час паглядзела на лесвіцу, то Купалы ўжо там не было, стаяла адна жанчына... Пра жанчыну, вінаватую ў смерці паэта, гавораць і некалькі іншых — яе, тую жанчыну, якая нібыта па нейкай прычыне піхнула паэта — бачылі, калі яна ўцякала, бегла... А. Астрэйка, які амаль не адлучыўся ад Купалы ў тую апошнюю яго чэрвеньскія дні, быў да канца ўпэўнены, што з Купалам распавядаўся берыяўца, якія хадзілі ўслед за паэтам па пятах, куды ён, туды і яны — ён напатаў іх, калі заходзіў ў гасцініцу, і тым выскочыўшы з ліфта, ледзь не збілі яго з ног: так беглі, ратаваліся, каб іх ніхто не затрымаў. Ён помніў іх — трое, у кепках... На пытанне, чаму ён віну ў смерці Купалы ўскладае на берыяўцаў, на чым грунтуецца яго перакананасць, А. Астрэйка адказаў: «Купала быў незадаволены Сталіным і ўсім тым, што рабілася ў краіне перад вайною, і не хаваў, гаварыў не аднаму яму, А. Астрэйку, што ва ўсіх няўдачах у барацьбе з фашыстамі, і ў тым, што Беларусь стогне і сцякае крывёю пад нагамі акупантаў, вінаваты не хто-небудзь, а правадар. Мусіць, у гасцініцы ды і ў іншых месцах, дзе казаў гэта Купала, былі вушы». Такога ж погляду на смерць Купалы прытрымлівалася і яго жонка. Уладзіслава Францаўна, дадаючы хіба, што Купалу не даравалі, што ён зрабіў спробу самагубства і паблытаў некаторым карты ў наладжванні працэсу над выдуманай «контррэвалюцыйнай нацдэмаўскай арганізацыяй» Саюз вызвалення Беларусі. Перад юбілеем Купалы — яго шасцідзесяцігоддзем, калі паўстала пытанне аб яго вечары і ўзнагародзе, гэта выкрылася... П. Глебка, абгрунтоўваючы сваю думку аб смерці Я. Купалы як дыверсіі, у тым самым выступленні гаворыць, што Янка Купала прыехаў у Маскву на Другі кангрэс Усеславянскага камітэта, дзе павінен быў выступіць з прамовай, а на ўдзельніцкаў гэтага камітэта — прынамсі, на двух-трох — былі зроблены спробы замаху на жыццё... Вельмі падазронным здаецца і выклік Купалы па тэлефоне... Хто яму званіў? Карэспандэнтка «Известий»? А мо хто іншы? Прыкладна так быў выкліканы з гасцініцы па тэлефоне і Міхася, які прыязджаў адразу ж пасля вайны ў Мінск на прагляд аднаго са спектакляў у купалаўскім тэатры — выйшаўшы са свайго нумара, ён больш туды не вярнуўся: знайшлі на вуліцы мёртвага. Ці не той самы почыр? Насцярожае і сама таямніца вакол гэтай смерці — столькі гадоў мінула, а ніхто афіцыйна ў друку ніякага паведамлення пра гэтую смерць не зрабіў. Міжволі ўзнікае падазрэнне, ці ўсё ясна ў гэтай смерці. Ва ўсякім выпадку сп-

роба музея Я. Купалы займаецца матэрыялы камісіі, якая займалася высвятленнем смерці паэта, ні да чаго не прывяла — матэрыялы не толькі не былі прысланы ў музей, але нават нікому з супрацоўнікаў музея не паказаны...

У карысць версіі, што ў смерці Купалы ніхто старонні не вінаваты, таксама ёсць некалькі фактаў: Купала быў хворы, хадзіў няцвёрдай паходкай, да таго ж, спяшаўся; бар'ерчык жа на лесвічнай пляцоўцы не надта высокі — страціўшы раўнавагу, можна не ўтрымацца; застаўся на лесвічнай пляцоўцы на паверсе, дзе жыў у нумары М. Лынькоў і з якога выйшаў Я. Купала, і яго тэфель (другі ж упаў раней за гаспадара)... Ці не тэфлі і былі ва ўсім вінаваты — яны маглі быць не зашнураваны ці расшнураваны... Хоць... Тэфлі выдаюць і іншае — значыцца, не сам Купала кідаўся ў пралёт, была перад гэтым, няйкакш, нейкая прыгода ці валтузня, барацьба...

І. Эрэнбург, які жыў у тых чэрвеньскія дні 1942 года таксама ў гасцініцы «Масква», потым у сваёй аўтабіяграфічнай кнізе «Людзі, гады, жыццё» успамінаў: «Я сядзеў у сваім нумары, калі ў калідоры пачуліся крыкі. Я выбег на калідор і даведаўся, што з верхняга паверху ў пралёт лесвіцы ўпаў паэт Янка Купала».

Праз дзень пасля смерці Я. Купалы, 30 чэрвеня, у акупаваным гітлераўцамі Мінску памёрла яго маці Бянігна Іванаўна, якая пра смерць сына, вядома ж, нічога не ведала: немцы забаранілі друкаваць якую б там ні было інфармацыю пра смерць паэта, наадварот, пашыралі весткі, што смерць Купалы — выдумка бальшавікоў... Да слова, маці да канца сваіх дзён упэўнена, была, што не трэба было Я. Купалу пісаць творы па-беларуску, а трэба было пісаць па-польску, і каб, маўляў, ён паслухаўся яе, то не ведаў бы ніякага гора.

Хавалі іх, маці і сына, у адзін дзень — 1 ліпеня 1942 года. Труна з цэлым Янкам Купалам стаяла ў Цэнтральным Доме літаратара. Правесці ў апошнюю дарогу вялікага песняра беларускай зямлі сабраліся рускія, беларускія, украінскія пісьменнікі, шматлікія яго знаёмыя, чытачы, воіны Чырвонай Арміі, партызаны... М. Рыленкаў, які быў на пахаванні, пісаў: «Трагічная смерць паэта была адной з самых вялікіх ахвяр не толькі беларускага, але і ўсяго савецкага народа».

Цяжка было паверыць, што яго не стала, што назаўсёды абарвалася яго песня, песня паэта-жыццялюбца...

І калі сябры паэта на руках выносілі яго труну з дома Саюза пісьменнікаў, мне раптам здалася ўцішыні, што я чуў аддалены шум векавога бору, знаёмы да болю голас зязюлі і такую знаёмую песню:

Як хавалі людзі Янку.—
Галаслі многа-мала:
— А нашто ж памёр ты, сейбіт!..
А зязюлька нуквала:
Ку-ку, ку-ку! Кінь дакуку!
Ку-ку, саколін! Ку-ку, ку-ку!

У гэту мінуту я сэрцам зразумеў, што ў песні, якая ідзе ад народа і зноў вяртаецца яму, няма і не можа быць канца.

А песня Янкі Купалы была менавіта такая.

Радок адной з такіх песень, пра які А. Пракоф'еў сказаў, што «калі б ад Янкі Купалы астаўся адзін радок «Мне сняць сна сны аб Беларусі», то я ўсё роўна сцвярджаў бы, што гэта паэт магутны, народны», і быў выгравіраваны на месцы часовага пахавання нашага песняра ў Маскве.

Віталь Вольскі

22 жніўня 1988 года пасля цяжкай працяглай хваробы на 87-м годзе жыцця памёр вядомы беларускі пісьменнік, член КПСС з 1925 года, заслужаны дзеяч культуры БССР, персанальны пенсіянер саюзнага значэння Віталь Вольскі (Віталь Фрыдрыхавіч Вольскі-Зэйдэль). В. Ф. Вольскі-Зэйдэль нарадзіўся 5 верасня 1901 года ў горадзе Пецярбурзе ў сям'і служачага. З 1918 года працаваў на Трубачым заводзе, потым у Камісарыяце гарадской гаспадаркі, Удзельнік грамадзянскай вайны, з 1919 года ў Чырвонай Арміі. Служыў у пагранічных войсках і органах ВЧК. З 1926 г. — старшы інспектар Галоўрэперткома БССР. Працаваў у Белдзяржкіно, з 1930 г. быў дырэктарам Беларускага драматычнага тэатра ў Віцебску, а ў 1932—1936 гг. дырэктарам Інстытута літаратуры і мастацтва АН БССР. У час вайны — загадчык аддзелаў рэдакцыі сатырычнай газеты-плато «Раздзім фашысцкую гадзіну» і рэдакцыі часопіса «Беларусь». З 1948 па 1954 год — навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР.

Пісаць Віталь Вольскі пачаў у 1926 годзе. Выступаў па пытаннях літаратуры і мастацтва. В. Ф. Вольскі — кандыдат філалагічных навук. Ён аўтар кніг «Сучасныя праблемы беларускай савецкай драматургіі», «Эдуард Самуіліёнак. Жыццё і творчасць», «Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры эпохі феадалізму».

Віталь Вольскі плённа працаваў у галіне драматургіі і літаратуры для дзяцей і юнацтва. У розныя гады ён піша п'есы «Цудоўная дудка», «Дзед і жоړаў», «Несцерна», «Машка», якія шырока ставіліся на сцэнах тэатраў. Аўтар сцэнарыяў двух дакументальных-іразаўчых фільмаў «Белавеская пушча» і «Бярэзінскі запаведнік», мастацкага фільма «Несцерна». Напісаў кнігі іразаўчых нарысаў і апавяданняў: «Па лісных сценах», «У лясах над Бярэзай», «Месяц за месяцам», «На бабровых азёрах», «Чайкі над Нараччу», «Родны край», «Афрыканскае падарожжа», «Эль Мэхрыб», «Старонкі нашай гісторыі», «Падарожжа па краіне беларусаў», «Палессе», «Кніга падарожжаў», «Лёс Дунімана».

Віталь Фрыдрыхавіч Вольскі ўзнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, «Знак Пашаны», медалямі.

Вобраз пісьменніка-камуніста Вітала Фрыдрыхавіча Вольскага назаўсёды захаваецца ў памяці тых, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАУ БССР
МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
БССР

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, члена КПСС з 1925 года, заслужанага дзеяча культуры БССР Вітала Вольскага і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

АРТЫСТЫ—ВОІНАМ—

ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІСТАМ

Група артыстаў Свядлоўскага акадэмічнага тэатра драмы, што знаходзіцца зараз на гастролях у Мінску, выступіла перад воінамі-інтэрнацыяналістамі, якія лежача ў акружовым ваенным шпіталі. Заслужаныя артысты Расійскай Федэрацыі І. Ірышкава, У. Чармянінаў, В. Мелехаў, А. Пятроў, а таксама артысты І. Масунова, Л. Верыгола, А. Жыгар, В. Белкін, В. Вялічка, Т. Скіпанка паказалі сцэны са спектакляў, інтэрмедый, пазнаемлі з песнямі і пантамімай.

П. ГАРДЗІЕНКА.

КАБ ВЫ ТОЛЬКІ ВЕДАЛІ, як баліць сэрца, калі даводзіцца пісаць пра незабытых сяброў. Яны назаўсёды засталіся маладымі. Іх цяпер далікатна і сарамліва называюць «людзьмі трагічнага лёсу».

І вось яшчэ адзін пастунаўся друг і нагадаў пра сябе круглаю датаю нараджэння. ЮРКА ЛЯВОННЫ. Так, вам нічога не гаворыць гэтае імя, а мяне апаноўваюць такія ўспаміны, што вось ужо колькі дзён жыву зусім у іншым вымярэнні падзей і часу.

Імя Юрка Лявоннага ў 20—30-ыя гады ўсё часцей і часцей мільгала ў друку: нізкі вершаў у магілёўскім альманаху «Дняпроўскія ўсплёскі», у «Маладнёўку», «Чырвонай змене», «Звяздзе», «Бабруйскай «Вясне». Яно часта стала пад вершаванымі рэпартажамі і ўзнёслымі нарысамі ў стылі гіпербалізаванай рыторыкі тае пары пра Асіноў, пра будаўніцтва на Цішоўскім пустыры Магілёўскай швейнай фабрыкі. Адна за другою выходзілі кніжкі Лявоннага «Камсамольскія вершы», «Штурм», «Жалезныя віхуры», «Разбег», «Стала і мужна», нарысы «Крок п'яцігодкі». Ужо назвы гавораць самі за сябе. Гэта—даніна часу, даніна модзе на неабходнасці і шчырым наўным захапленні «музыкай турбіны». Лявонны гэта і сам добра разумее:

Часам напамінаць «сябры і сяброўкі» — у балота агітак ты, братка, зайшоў; Чаму ў цябе метрам — паэт а-ля Броўка? Куды лепей Тэўбін ці Куляшоў!
Па сваёй сутнасці Лявонны быў лірык, тонкі і романтичны. У гэтым пераконнае хоць бы верш «Тая вясень».

...Мне было ў семнаццатм — семнаццатм. Люба босяй бегаш на расе. Заціталі астры ля палацу, Пунсавелі астры на страсе... Але паэт мусіў станацца на «гора ўласнай песні» і прызнавацца: Любоўную лірыку цяжка пісаць, — Яе не бярэ выдавецтва.

Больш таго, яна лічылася ўпадніцай, антыграмадскай і нават антысавецкай. У гады штурмаў, ударных вахтаў, аўралаў, баявых пастоў кіраўніцтва, крытыкі і друку патрабавалі бадзёрай рыторыкі, якая адразу ішла на газетную паласу. Пісалі пра пакеты зарубежных працоўных і беспрацоўных, пра Конга, Парыж, Каір, Берлін, хоць самі на Захадзе далей Негаралага ніколі не былі. Пэўную даніну гэтай тэматыцы аддаў і Юрка Лявонны.

Хто ж ён і адкуль? Нарадзіўся ў Чавусах 29 ліпеня 1908 года. Бацькі, як тады казалі, «саўгандальска-чэчэ» мелі свой дамок і садок. Па метрыцы і пашпарту ён — Леанід Мікалаевіч Юр'евіч. Мода на псеўданімы нібыта адразу сур'ёзна далучала да літаратуры. Спанусіўся і шаснаццацігадовы падлетак перакруціць сваё імя на прозвішча, а прозвішча на імя, і ў 1925 годзе з'явіліся вершы за подпісам — Юрка Лявонны. Скончыў ён Магілёўскі педтэхнікум, а ў 1934 годзе

Мінскі педінстытут. Вось, бадай, і ўся анкетная біяграфія. А жыццёвая — куды складаней і трагічней.

Вершы Лявоннага я запамінаў ці не з першых публікацый, а пазнаёміўся з ім, калі прыехаў у Мінск у 1931 годзе і пачаў блукаць па рэданцыйных і пошуковых удачы, праціраць цыратовыя каналы ў Доме пісьменніка, сустракацца з вядомымі і маладымі літаратарамі. Нас тады ніхто не знаёміў. Знаёміліся самі, а малады, статны і прыгожы юнак, трошкі артыстычнага складу, з густымі каштанавымі валасамі, у шчыгульным шэрым касцюме ў дробную клетачку, у белай кашулі з модным галыштукам кватараваў са мною амаль па суседству. Гэта і быў Юрка Лявонны. Мы часта разам ездзілі ў трамвай да Даўгабордскай вуліцы, ішлі па маім, ужо даўно не

ужо вядомы аўтар апавесці «Тэорыя Каленбрун» Эдуарда Самуйлёна. Ён прыходзіў вечарамі ў наш гасцінічны нумар—высокі белатвары, з «лордаўскім» носам, у вялікіх рагавых акуларах. Часта нашы гаворкі зацягваліся далёка за поўнач. Дасведчаны Эдуард быў лідэрам у размовах і пераможцам у спрэчках. У грубцы смажылася сялянская наўбаса, і мы пад яе сее-тое пілі, па купалаўскаму рэцэпту, разбаўляючы нарзанам. Дарэзбаўляліся, што не выстарчыла на чыгуначны білет і давялося ісці ў пазычкі. Затое разварот выйшаў пра сучасныя поспехі і дасягненні—баявы і ўзнёслы.

У 1935 годзе мы з Лявонным пачалі працаваць у вельмі дружнай рэданцыі грамадска-палітычнага вшчання радыёкамтэта. Гу-

раптам збярэўца пісьменнікі, адарвыць Беларусь і далучаць да Жэчэ Паспалітай. Вось і пачаўся «хапун»: намачнікі адзіны ад аднаго партыйны і беспартыйны, члены ЦК, ураду і пачаткоўцы. У кожным доме да раны прыслухоўваліся да стуну, рыпу, гулу машыны, трымалі пакуначкі з бялізнаю ў чаканні «чорнага ворана». І ён не затрымліваўся, забіраў кожную ноч. Забраў мяне, знік і Лявонны. Больш мы не сустракаліся ніколі.

Год праседзела пад «следствам», напэўна, у суседніх адзіночках і камерах, вадзілі нас на допыты па адных калідорах, круцілі, ламалі, выцягвалі душу «на канвеах», а пабачыцца так і не давалася.

У верасні 1937-га мяне перавялі ў гарадскую, кацярнінскіх часоў, турму і кінулі ў агульную камеру. Якраз пад ёю, акно над акном, у сутарэнні сядзеў Юрка Лявонны. Войны забіты так званымі «наморднікамі». Свято падала толькі зверху, а гук ішоў угору. Мы адразу пачалі з Юркам перагаварвацца. Яму прыпісалі некалькі страшных артыкулаў, а ён толькі пасмейваўся, што ўсё гэта глуштва, няма ніякай зачэпкі для абвінавачвання, сучасныя хваравіта фантазія следчых. Суд разбярэцца, усё рассыплецца пылам, і мы хутка сустранемся дома. Ён быў заўсёды аптымістам, і не хацелася расчараваць яго скепсісам.

Лявоннага ведала ўся турма і кожны досвітак чакала яго выхаду «ў эфір». Нас, «палітычных», адразу пазбавілі кнігі і газет. На апошнім паверсе сядзела непаўналетні злучэнцы, іх старанна перавыхоўвалі — давалі газеты і чыталі кнігі, але не дазвалялі курчы. Лявонны з імі ўстанавіў сувязь: на досвітку дыктарскім голасам гукаў: «Атанда! Давай каня». Праз якую хвіліну на звязаных матузінах спускаўся сирутак газет проста ў «наморднік». Юркавай камеры, а назад па сігналу «трымай!» узнімаўся пачак махоркі. Неўзабаве з падвальнага акна чуўся выразны, добра паэтаўлены голас Лявоннага: «Увага! Слухайце навіны».

І пачынаўся сціслы агляд газетных паведамленняў, потым ён пераходзіў да турэмных навін: каго выклікалі на допыт, хто на каго наклапаў, каго арыштавалі. З асабліва асалодаю ён паведаміў, што былі пракурор Глезер, які падпісаў на нас ордэры, на трэцім паверсе турмы выносіць парашу. Кожны досвітак, пакуль драмалі наглядчыкі, турма слухала «перадачы» Лявоннага.

Прыкладна ў канцы верасня Лявонны «не выйшаў у эфір». Усе ўстрымваліся, Выступваю «бязтэмаўнай» у яго камеру: «Дзе Юрка? Чаму маўчыць?». Аднак: «Выклікалі на суд без рэчаў». Назаўтра зноў маўчыць шостака камера, на наступны—таксама. Праз чатыры дні паведамілі з сутарэння: «Не вярнуўся. Забраў рэчы».

У тую вясню ў Мінск прыехала Ваенная калегія Вярхоўнага суда СССР на чале з крывавым вурдаланам Ульрыхам. І закруцілася чалавечая сячарня. На судзе размова была кароткай: «Прызнаеце сьбе внававач-ванні? Не? Ведаеце, калі во праг не здаеца, яго знішчаюць. Гэта сназаў вялікі гуманіст Горні». І выносілі для ўсіх адзін прысуд — расстрэл.

Так і Лявоннага ў «чорным воране» павезлі, напэўна, у Курapaty. А за ім, 29 кастрычніка туды даставілі Галавача, Вольнага, Кавалю, Маранова, Харына, наступным—і ліку няма, Тонні лірык, да наўнасці даверлівы і шчыры Валеры Маранкоў, як не выбівалі з яго следчых «прызнанне», нічога не падпісаў і ўсё адно стаў пад кулю нейкага натрэніраванага на людскія патыліцах «варашылаўскага стралка».

У дзевяці «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» надрукавана, што Лявонны памёр 13 снежня 1943 года. Не верце! Яго расстралілі ў верасні 1937-га, а пасля пасмяротнай рэабілітацыі пісары з таго самага міністэрства сталі ў дзевяці любіць даты смерці, каб схаваць злучэнствы і падтасаваць іх на час вайны. І яшчэ ёсць адзін пэўны доказ: жонку кожнага расстраленага абвізкова арыштоўвалі і па не існуючым ні ў адным кодэксе артыкуле «член сям'і здрадніка радзімы» адпраўлялі ў лагер на восем гадоў. Прайшла гэты страшны шлях і жонка Лявоннага. Вызваліўшыся пасля вайны, па ўсіх прытулках для дзяцей «ворагаў народа» шукала і не знайшла дачку. Ім часта давалі іншыя прозвішчы. Пазней Жаня мне пазвала пажоўклы здымачак трохгадовай «злучэнцы» і берага яго, як абразок. Сама яна больш за год жабрачыла па рынках Украіны: спалоханая радня адвярнула, «кадравікі» не адважваліся браць на работу. Нарэшце прыбыла ў Магілёў, працавала на швейнай фабрыцы. Пішу ёй, але адказаў даўно няма.

Юрка Лявоннага гэтым летам было 60 гадоў, а прапавіў ён усяго 29. Сапраўды, «кольні талантаў звалося» Чаму? За што? Каму было трэба?

Усё, што вы працывалі, я прагаварыў сам сабе і запісаў у Батанічным садзе. Пісаў і глядзеў, як гарэлі ўсімі колерамі высакародным гладыёсам, ружы ўсіх гатункаў і адценняў, пацяжылі пад расою півоні і вяргіні і мноства не знаёмых мне кветак. Многім з іх прысвоены імёны вядомых людзей, і падумалася: а на месцы гібелі сумленнейшых пакутнікаў няма ні магіл, ні кветак. Толькі сям-там бялючы курапаты, Дзіўна, чаму яны дасюль не сталі крывава-барвовымі.

Чалавек жыўе, пакуль яго памятае хоць адзін сучаснік. Але з нашым адыходам не павінна сцёрціся памяць ахвяр сталінскага тэрору. Неабходна, каб іх імёны, як крык, звернулі да ўсіх людзей, ускрэслі на мармуры і граніце—на помніках і мемарыялах не толькі ў Маскве, Магадане, Нарыльску, Варкуце, а і ў Мінску, у жалюных Курapatax, на не знойдзеных яшчэ, зраўняных з зямлёю безыменных брацкіх магілах. Колькі іх, зарослых паўвекавым лесам, ужо не смага ніхто.

З нагоды жалобнай даты маю даўняга друга зноў і зноў нізка схіляюся перад памяццю і прахам усіх ахвяр, з якімі быў разам і мог знікнуць, як яны. Лёс наканаваў помнікі і расказаць. Вечная ім памяць. Сяргей ГРАХОУСКІ.

Ганарар прашу пералічыць на рахунак 700454—на будаўніцтва мемарыяла ахвярам сталінскага тэрору. АУТАР.

РЭКВІЕМ ПА ДРУГУ

існуючым, Трамвайным завулку. Я звачоўваў у брамку ішоў у свой маленькі катушок, наняты ў доўгім драўляным доме. Часам, загаварыўшыся, праводзіў Юрку трошкі далей, на вуліцу Фурмана, дзе цяпер Пугачоўская. І Лявонны жыў у маленькім пакойчыку ў прыватным доме. У ім, апрача ложка, сталэжкі, кананкі і малага століка, была... мілая, любімая ў пазію жонка Жэня, артыстка Тэатра рабочай моладзі. Але яна ўжо адыграла сваё: сарвалася з тэатральнай канструкцыі, зламала нагу і стала толькі гаспадыняю і добрай дарадчыцай паэта.

Неўзабаве мы сталі з Юркам бліжнімі сябрамі: хадзілі адзін да аднаго без папярэджанняў і запрашэнняў. Ён працаваў у рэданцыі «Звязды» і адначасова вучыўся на крытычна-творчым аддзяленні літфана педінстытута, я быў стыльрэдантарам і адказным за літаратурныя старонкі ў «Чырвонай змене» і студэнтам газетна-выдавецкага аддзялення педінстытута. Юрка вучыўся курсам вышэй за мяне, мы часта разам ездзілі на заняткі, на перапынках шпацыравалі па доўгіх калідорах. У адной групе з Лявонным вучыліся Валеры Маранкоў, Яма Півавараў, Эдзі Агняцэв, Цімох Зарэчны, Пятро Хатулёў, Станіслаў Шушкевіч, а на літфана — добрая тузіна маладых літаратараў, з паламанымі поетым, трагічнымі лёсамі.

Вучэнне нам не замінала часта адлучацца ў камандзіроўкі. Асабліва аператыўным карэспандэнтам быў Лявонны. У 1934 годзе «Звязда» даручыла яму і мне падрыхтаваць разварот пра дасягненні новых МТС і палітаддзелаў пагранічнай Полацкай акругі. Мы прыехалі снежняю зімою ў сярэнінскі Полацк. Там яшчэ не сцёрліся сляды слаўнай даўніны. У Полацку тады працаваў сакратаром рэданцыі акруговай газеты

назапісу яшчэ не было. Рэпартажы са святочных дэманстрацый і парадаў мы вялі адразу ў эфір, затое яны былі жывыя, непасрэдня і цікавыя. З Юркам мы скалясілі амаль усю тады яшчэ не вялікую рэспубліку. Я слухаўся і паважаў старошага таварыша, а ў яго пані быў амаль членам сям'і. Кожная сустрэча ператваралася ў вечары паэзіі: азіраючыся, чыталі вершы высланых Дубоўкі і Пшчы, шэптаў—Ясеніна, голасна — Маякоўскага, Пастэрнака, Багрыцкага, Лугаўскага, Ціханова. Узалі ў выдавецтве пераклад рамана Жуля Верна, падзялілі яго напал і шчыравалі над беларускім тэкстам.

Усім тады жылося галаднавата, беднавата, няўтульна, але весела, і вершы пісаліся бадзёрамі, аптымістычна, на высокай ноце моднай тады патэтыкі. Апрача паэзіі, Лявонны сур'ёзна захапіўся шахматамі і гадзінамі праседжаў у Доме пісьменніка за фігурамі ў паядынках з Аркадзем Куляшом і Зялікам Аксельродам. Позняй вясню 1935 года мы паехалі ў пагранічную Дрысу. З акна сакратара райкома Кацельнікава глядзеў, як на другім беразе Дзвіны палашчуць бялізну нашы зямлячкі пад уладаю панскай Польшчы. Начаю ў пустой і халоднай метастаковай хаце, названай гасцініцай, перакладалі паэму Дзям'яна Беднага «Галоўная вуліца». А дома Юрку чакала радасць — нарадзілася дачка, і назвалі яе Інай.

Так мы дружна і весела жылі, пакуль не насунуўся страшны «хапун». Беларускія пісьменнікі пачалі знікаць у 1930, 1933, а самая вялікая і бялізасная «праполка» настала ўвосень 1936 года. Спытаеце, чаму раней, чым у іншых рэспубліках. Мы ж заўсёды былі перадавымі, а тут яшчэ геаграфічная асабліваць — суседства з панскаю Польшчай.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

МЫ ТАНЦУЕМ І ПЯЁМ

Мінула ўжо восем гадоў, як у нашым горадзе пры агульнаадукацыйнай СШ № 2 адрылася аддзяленне харавых спеваў. Так пачалася біяграфія школьнага хору, які пазней атрымаў назву «Равеснікі» і званне «Узорны». Першым кіраўніком яго быў А. Шут — даведчаны і ўдумлівы педагог. Пад яго кіраўніцтвам калектыв дасягнуў німаля. Сфарміраваўся разнастайны рэпертуар, паступова павялічыўся колькасць склад хору, павялічылася колькасць выступленняў. Канцэрты ў горадзе зрабіліся рэгулярнымі, хор пачаў выступаць і за межамі Барысава. Наадзіліся цесныя творчыя сувязі з прафесійнымі выканаўцамі і калектывамі. Летас адбыўся першы выпуск навучанцаў, якія прайшлі музычна-харавую падрыхтоўку.

З пачатку гэтага навуцальнага года новым мастацкім кіраўніком прызначылі мала-

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 09657 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машындцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэданцыя не вяртае.

дога выкладчыка, выпускніка Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі В. Шыкаўца. Ён з вялікім імпэтам узяўся за работу, каб не толькі прадоўжыць лепшыя традыцыі калектыву, але і ўнесці сваё адметнае. У кастрычніку 1987 г. узорны хор «Равеснікі» запрасілі ў Мінск для ўдзелу ў другім сяжы дзяццый харавой музыкі, дзе ён быў прызнаны адным з лепшых. Удалым было і выступленне хору ў канцэрце майстравы мастацтваў і калектываў мастацкай самадзейнасці Беларусі для ўдзелнікаў урачыстага сходу, прысвечанага 70-гаддзю Вялікага Кастрычніка, і, нарэшце, — выступленне «Равеснікаў» на заключным канцэрце лаўрэатаў і дыпламантаў

II Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці, прысвечанага 70-гаддзю Вялікага Кастрычніка. Дарэчы, у тым жа канцэрце ўдзельнічаў і танцавальны калектыв нашай СШ № 2.

І калі ўжо гаворка тут зайшла пра танцавальны калектыв, то трэба адзначыць, што харэаграфічнае аддзяленне было адкрыта пры школе тры гады назад. За гэты час калектыв заваяваў вялікую папулярнасць не толькі ў сваім горадзе, неаднаразова ўдзельнічаў у гарадскіх, зональных, абласных і рэспубліканскіх аглядах, атрымаў званне лаўрэата II Усесаюзнага агляду-конкурсу калектываў мастацкай самадзейнасці. А за пастаноўні беларускіх народных танцаў «Сплюшка» і «Жаваро-

начкі», прадстаўлены на I Рэспубліканскі конкурс балетмайстраў, кіраўнік Н. Буйко была ўдасцена першай прэміі. Гэта сапраўдны поспех маладога педагога.

Беларускае тэлебачанне правяло дзімкі лепшых самадзейных калектываў СШ № 2: хору «Равеснікі», танцавальнага калектыву, хору хлопчыкаў (кіраўнік Л. Юрчанна), хору піянерскай песні, салістаў.

Генадзь МЕЛЬНІКАУ, выкладчык музыкі СШ № 2. г. Барысаў.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэданцыі — 33-24-61, на месніку галоўнага рэдантара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарысы — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культурна-вытворчых работ — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Галоўны рэдантар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэданцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдантара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.